

**UCHWAŁA NR VI/41/2015
RADY MIEJSKIEJ W WOŁCZYNIE**

z dnia 22 kwietnia 2015 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wołczyn
na lata 2015-2018**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z póź. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2014 r., poz. 1446) Rada Miejska w Wołczynie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wołczyn na lata 2015-2018”, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Wołczyna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

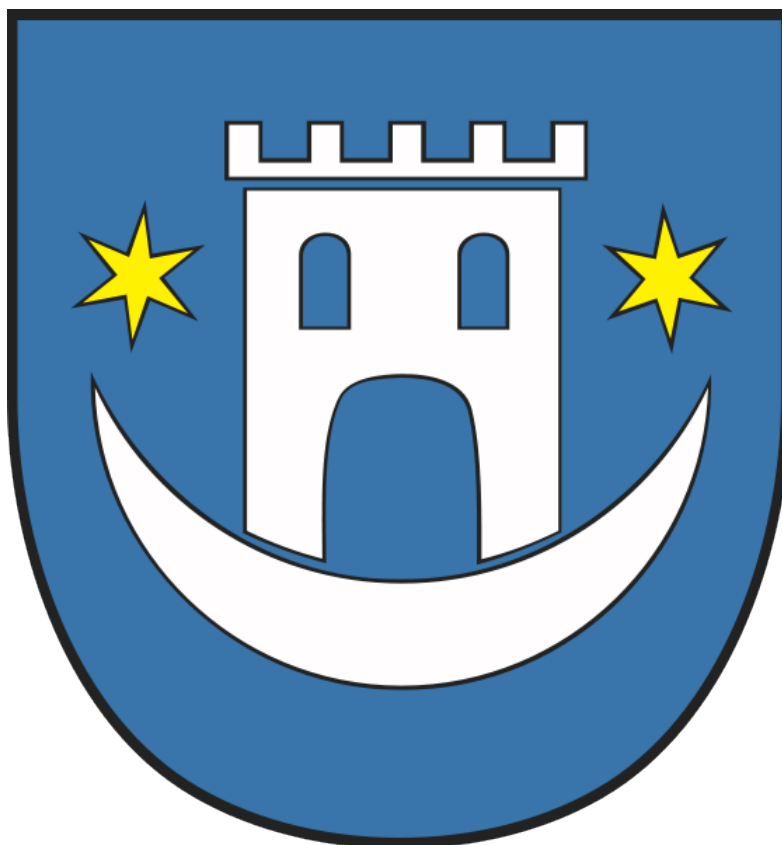
Przewodniczący Rady

Waldemar Antkowiak

Załącznik do Uchwały Nr VI/41/2015
Rady Miejskiej w Wołczynie
z dnia 22 kwietnia 2015 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMIGMINY WOŁCZYN

NA LATA 2015- 2018

OPRACOWANIE:

Jakub Danielski

ewidencjazabytkow@gmail.com

WOŁCZYN, PAŹDZIERNIK 2014

Spis treści

1.	Wstęp	3
2.	Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	10
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	10
4.2.	Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
5.1.	Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2015- 2018 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.2.	Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	27
5.2.1.	Charakterystyka gminy	27
5.2.2.	Zarys historii obszaru gminy	30
5.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	42
5.3.1.	Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego	42
5.3.2.	Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.3.3.	Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	45
5.4.	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	46
5.5.	Zabytki archeologiczne	58
5.6.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	74
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	91
7.	Założenia programowe	93
7.1.	Priorytety Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wolczyn	94
7.2.	Kierunki działań i zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wolczyn	94
8.	Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	95
9.	Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wolczyn	95
10.	Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	96
10.1.	Dotacje	97
10.2.	Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	99
10.3.	Środki europejskie	101
11.	Realizacja i finansowanie przez gminę Wolczyn zadań z zakresu ochrony zabytków	105
12.	Bibliografia	108
13.	Spis tabel	110

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wołczyn jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Wołczyn. Celem tego opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2014 poz. 1446) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską w Wołczynie. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2014 poz. 1446), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Art.87. ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

□ **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.) w przepisach:

Art.5. : „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art.6. ust. 1 : „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art.86. : „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2014 poz. 1446), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art.3. definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art.4. objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art.5. określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowani i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art.6. klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,

- d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 85, poz. 539, z 1998 r. nr 106 poz. 668, z 2001 r. nr 129 poz. 1440 oraz z 2002 r. nr 113 poz. 984),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art.7. : reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków;
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub

decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestrzabytków- dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków- na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu- w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy- jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków .

Art.16. ust. 1 : wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. W celu realizacji zadań

związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art.17. : określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

Art.18. : „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art.19. Art.19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art.20. : mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art.21. Art.21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Burmistrz (prezydent miasta, wójt) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”.

Art.89. wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki Konserwator Zabytków”.

Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2013 poz. 594), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. 2012 nr 647, ze zm.). Ustawa, określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (tj. Dz. U. 2013 poz. 1409). Ustawa- Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (tj., Dz. U. 2013 poz. 1232, ze zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. 2013 poz. 627, ze zm.), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. 2014 poz. 518). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz. U. 2012 poz. 406, ze zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest

podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej- prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. 2014 poz. 1118). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2010, nr 95, poz. 613), która określa obowiązek podatkowy między innymi w podatku od nieruchomości.

Znaczące akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tj. Dz. U. 2012 poz. 987). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,

- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wołczyn zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

□ Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, pracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł

sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- □zasady primum non nocere (z łac.- po pierwsze nie szkodzić),
- zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- zasady minimalnej niezbędnej ingerencji,
- zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- zasady odwracalności metod i materiałów,
- zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.
- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności kształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”

Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”, przyjęty przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. Jest to dokument, opracowanym w celu wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury. Główną przesłanką do sformułowania tego programu jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Określa on działania na lata 2004-2013 wytyczając następujące strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno- finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,

- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Strategia Rozwoju Kraju 2020- Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo.
2. Konkurencyjna gospodarka.
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnieniu ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnieniu odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnieniu dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszeniu jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej- w tym infrastruktury kulturalnej- oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

□ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014- 2017

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014- 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronę zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł.

Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

□ Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym

powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

□ Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2011-2014

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2011- 2014 został przyjęty uchwałą Nr V/76/2011 przez Sejmik Województwa Opolskiego dnia 29 marca 2011 r. Jest to już drugi taki program, poprzedni opracowany był na lata 2007-2010. Jest to kompleksowy dokument strategiczny, dający obraz stanu istniejącego oraz propozycje przyszłych działań dla dziedzictwa. Program przedstawia podstawę prawną opracowania, uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce, uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego oraz charakterystykę dziedzictwa kulturowego Opolszczyzny. Oprócz tego przeprowadzono analizę SWOT, opisano instytucje wojewódzkie powołane do ochrony zabytków. W Programie przedstawiono założenia programu wraz z instrumentarium jego realizacji. Przedstawiono zasady oceny realizacji programu oraz źródła jego finansowania.

Program zakłada trzy główne cele strategiczne ze szczegółowymi priorytetami:

- Cel strategiczny I- Utrzymanie i zarządzanie zasobem regionalnego dziedzictwa kulturowego.
 - Priorytet I: Realizacja zadań własnych samorządu wojewódzkiego.
 - Priorytet II: Odnowa wsi w kontekście poprawy stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego.
 - Priorytet III: Rewaloryzacja miast
 - Priorytet IV: Ochrona dziedzictwa archeologicznego.
 - Priorytet V: Rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa.
 - Priorytet VI: Rozwój instytucji opieki nad zabytkami.
- Cel strategiczny II- Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
 - Priorytet I: Dziedzictwo kulturowe jako czynnik stymulujący rozwój gospodarczy.
 - Priorytet II: Wstrzymanie procesu degradacji założeń pałacowo-parkowych.
 - Priorytet III: Wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.
 - Priorytet IV: Wspieranie funkcjonowania istniejących szlaków oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych szlaków obejmujących charakterystyczne dla województwa cenne zespoły i obiekty zabytkowe.

- Cel strategiczny III- Rozwój turystyki związanej z regionalnym dziedzictwem kulturowym i rozwój tożsamości regionalnej.

Priorytet I: Podniesienie poziomu edukacji i wiedzy nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Priorytet II: Powołanie nowych instytucji do spraw dziedzictwa kulturowego i współpraca z instytucjami już istniejącymi.

Priorytet III: Współpraca między regionami.

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000- 2015

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015 została uchwalona przez Sejmik Województwa Opolskiego w dniu 30 maja 2000 r. Strategia stanowi najważniejszy element programowania strategii rozwojowej regionu. W zaktualizowanym w 2005 r. dokumencie, w następujący sposób określono misję Województwa Opolskiego: „Podejmowanie i wspieranie działań, które zapewnią dynamiczny i zrównoważony rozwój, konkurencyjność, spójność społeczno-gospodarczą i przestrzenną regionu przy zachowaniu tożsamości, specyfiki dziedzictwa kulturowego oraz walorów przyrodniczych Śląska Opolskiego”.

W części postulatycznej dokumentu, w rozdziale poświęconym zapewnieniu dogodnych warunków życia w regionie znalazł się punkt mówiący o rewitalizacji miast i miasteczek, z konstatacją, że rewitalizację należy ukierunkować na rozwój lokalny w celu zachowania walorów historycznych, integracji form historycznych i współczesnych, wyrównywania standardów nowych i starych zasobów. Załącznik nr 3 Strategii zawiera listę miast i miasteczek które powinny zostać poddane kompleksowej rewitalizacji. W tym samym rozdziale strategia podkreśla potrzebę tworzenia warunków do realizacji aspiracji oświatowych i kulturalnych społeczeństwa, które zapewnić mogą: urozmaicona oferta kulturalna regionu, jego instytucje kultury oraz liczne zabytki. Uzyskanie pozytywnych efektów w tym względzie uzależnione jest od unowocześnienia i rozbudowy infrastruktury kulturalnej, renowacji i ochrony zabytków, wspierania twórców i animatorów kultury, wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w sferze kultury, ze szczególnym uwzględnieniem jej reklamy i promocji. Edukacja kulturalna młodego pokolenia oraz wspieranie imprez kulturalnych o zasięgu regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym, ma zapewnić wzrost aktywności kulturalnej społeczeństwa regionu. Duże znaczenie w tym względzie przypisuje się również rozwojowi międzynarodowej i międzyregionalnej współpracy kulturalnej. Polepszeniu warunków życia mieszkańców Opolszczyzny ma też służyć zachowanie, popularyzacja i wykorzystanie walorów przyrodniczo- krajobrazowych regionu.

Jako jeden z głównych, wskazanych do wykonania celów operacyjnych strategii wymieniono: zachowanie i wykorzystanie zasobów kulturowych oraz przyrodniczych wsi. Jego realizacja powinna odbywać się przez zachowanie tradycyjnej wiejskiej zabudowy i rewitalizację obiektów zabytkowych. Niezwykle ważne jest również zachowanie cennych bądź charakterystycznych dla budownictwa wiejskiego obiektów gospodarczych przez ich adaptację do nowych funkcji. By umożliwić przyszłym pokoleniom korzystanie z dorobku ich przodków, konieczne jest udokumentowanie i promocja zasobu kulturowego wsi oraz wsparcie innowacyjnych kierunków jego wykorzystania. O atrakcyjności wsi decyduje również przestrzeń rekreacyjno-wypoczynkowa, jaką wieś oferuje swoim mieszkańcom i turystom, stąd istotnym elementem będzie zachowanie i rewitalizacja parków wiejskich, alei i obszarów zieleni oraz zbiorników i cieków wodnych.

Rozdział siódmy strategii poświęcony został wielokulturowej tożsamości, która jest jednym z podstawowych wyróżników regionu. Jej rozwój nawiązuje do historycznej tradycji dawnego Śląska, z silnymi polskimi, niemieckimi i czeskimi wpływami kulturowymi, które współcześnie zostały wzbogacone, m.in. przez tradycje kresowe. Planuje się wsparcie działań w zakresie ochrony i przywracania dziedzictwa kulturowego regionu, zarówno materialnego, jak i niematerialnego, oraz popularyzację historii Śląska. Podkreślono wagę ochrony zabytków i dóbr kultury oraz podejmowanie działań na rzecz przywrócenia obiektów utraconych.

Dokument kładzie również nacisk na powszechną edukację regionalną jako podstawowy element kształtowania tożsamości, deklarując wsparcie dla działalności kulturalnej, edukacyjnej i społecznej organizacji pozarządowych (w tym mniejszości narodowych i etnicznych) oraz dla badań naukowych i gromadzenia zbiorów (w tym relacji ustnych), które dotyczą najnowszej historii regionu.

□ **Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku**

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku została przyjęta uchwałą nr XXV/325/2012 przez Sejmik Województwa Opolskiego dnia 28 grudnia 2012 r. Strategia powstała z myślą o optymalnym wykorzystaniu potencjałów i szans rozwojowych regionu woj. opolskiego. W pracach nad nowym dokumentem strategicznym przyjęto otwarte, konsultatywne, podejście, co pozwoliło na integrowanie różnych środowisk regionalnych. W ramach procesu opracowania Strategii wykorzystano analizę SWOT, za pomocą której zidentyfikowano i zhierarchizowano kluczowe czynniki mające wpływ na rozwój społeczno- gospodarczy województwa opolskiego. Był to istotny etap diagnostyczny pomagający proces formułowania wyzwań, celów strategicznych i celów operacyjnych.

Realizacja kierunków rozwoju, które zostały określone w Strategii, ma służyć osiągnięciu wizji naszego regionu w 2020 roku:

- regionu wielokulturowego, w którym najważniejsi są jego mieszkańcy: wykształceni, otwarci na zmianę, wiedzę i innowacje, a także aktywni- na rynku pracy i poza nim,
- przyjaznego środowiska życia dla rodzin, przedsiębiorców i wszystkich reprezentantów przestrzeni społeczno- gospodarczej,
- województwa z atrakcyjną ofertą rynku pracy, ofertą edukacyjną, kulturalną i gospodarczą, zachęcającą do wyboru tego regionu jako miejsca do zamieszkania, wypoczynku, inwestycji i rozwoju działalności innowacyjnej.

W rozdziale 2, w ramach diagnozy społeczno- gospodarczej opisano dziedzictwo kulturowe, jako jeden z wyróżników województwa opolskiego. Dziedzictwo kulturowe, którego bogactwo często przewyższa stan posiadania innych, znacznie większych i zasobniejszych regionów w Polsce, jest znaczącym czynnikiem rozwoju województwa opolskiego. Spośród wielu obiektów wyróżniają się przede wszystkim zabytkowe zespoły, w tym uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii.

Wizytówką regionu są liczne kompleksy zabytkowej architektury sakralnej i świeckiej, w tym w szczególności franciszkański zespół klasztorny wraz z zabytkami mieszczkańskimi i zamkowymi Głogówka, zespoły średniowieczne w Opolu i wielu innych miejscowościach regionu.

Do grupy historycznych obiektów o znaczeniu krajowym należą między innymi dzieła architektury dworskiej i budownictwa obronnego w Brzegu, Otmuchowie, Namysłowie, Niemodlinie, Paczkowie, Byczynie i Kluczborku, a także zespoły pałacowo- parkowe w Mosznej, Kamieniu Śląskim, Rogowie Opolskim i Prószkowie 45. Ponadto w Nysie i Kędzierzynie-Koźlu znajdują się fortyfikacje z czasów napoleońskich. Warte odwiedzenia są kościoły i klasztor wraz z obiektami pocysterskimi w Jemielnicy, włączone w cysterski szlak kulturowy. Z wielu szlaków w województwie na uwagę zasługują także droga św. Jakuba, przebiegająca z Europy wschodniej do Santiago de Compostela w Hiszpanii oraz szlak średniowiecznych polichromii brzeskich łączący ponad 20 obiektów z unikalnymi gotyckimi malowidłami ściennymi. W regionie znajdują się liczne zabytkowe świątynie na obszarach wiejskich, w szczególności drewniane kościoły na północy województwa, a także zabytki techniki, rzemiosła i gospodarki oraz znaczące zabytki kultury przemysłowej, technicznej i hydrotechnicznej warte zachowania, udostępnienia i wykorzystania na cele turystyczne. W regionie jest również wiele obiektów o dużym znaczeniu historycznym oraz zbiorów sztuki, także współczesnej. Niestety stan techniczny wielu obiektów i zespołów dziedzictwa kulturowego jest zły, co kwalifikuje je do renowacji i rewitalizacji, tak by podnosiły

atrakcyjność turystyczną i społeczno kulturową regionu. O tożsamości regionalnej świadczy także dbałość o dziedzictwo kultury niematerialnej, łączącej głównie tradycje kultury śląskiej i kresowej, co przejawia się między innymi w specyficznym dla regionu folklorze, obyczajowości, języku i sztuce kulinarnej. Region opolski wyróżnia tradycyjna kuchnia, z której kilkadziesiąt produktów znalazło się na listach produktów tradycyjnych w regionie, kraju i Europie.

W strategii zdefiniowano 10 celów strategicznych, które określają docelowy, pożądany stan rozwoju województwa opolskiego w poszczególnych obszarach realizacji strategii, wyznaczają obszary realizacji celów operacyjnych, tj. określonych zamierzeń, przeznaczonych do realizacji, w ramach których zaplanowano bardziej skonkretyzowane działania:

CEL STRATEGICZNY 1. Konkurencyjny i stabilny rynek pracy

CEL STRATEGICZNY 2. Aktywna społeczność regionalna

CEL STRATEGICZNY 3. Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka

CEL STRATEGICZNY 4. Dynamiczne przedsiębiorstwa

CEL STRATEGICZNY 5. Nowoczesne usługi oraz atrakcyjna oferta turystyczno- kulturalna

CEL STRATEGICZNY 6. Dobra dostępność rynków pracy, dóbr i usług

CEL STRATEGICZNY 7. Wysoka jakość środowiska

CEL STRATEGICZNY 8. Konkurencyjna aglomeracja opolska

CEL STRATEGICZNY 9. Ośrodki miejskie biegunami wzrostu

CEL STRATEGICZNY 10. Wielofunkcyjne obszary wiejskie

□ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego

Aktualny Plan został przyjęty uchwałą nr XLVIII/505/2010 przez Sejmik Województwa Opolskiego dnia 28 września 2010 r. Dokument jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki przestrzennej na poziomie regionu, rozumianej jako celowe oddziaływanie władz województwa na rozmieszczenie funkcji i przestrzenne różnicowanie dynamiki rozwoju. Głównym zadaniem Planu jest określenie przestrzennych uwarunkowań rozwoju oraz kierunków i priorytetów kształtowania środowiska przyrodniczego, kulturowego i zurbanizowanego w ciągu najbliższych kilkunastu lat, w dostosowaniu do strategicznych kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego województwa zawartych w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego, z równoczesnym uwzględnieniem koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Stanowi on punkt wyjścia dla opracowania innych wojewódzkich programów i dokumentów strategicznych. W kolejnych aktualizacjach Planu, niezwykle istotne będzie wskazanie niebezpieczeństw, jakie mogą stanowić nowe inwestycje dla historycznie ukształtowanego zabytkowego krajobrazu kulturowego Opolszczyzny.

Kwestia środowiska kulturowego regionu została poruszona w rozdziale poświęconym planowaniu przestrzennemu. Wśród celów zagospodarowania przestrzennego w zakresie osadnictwa wymienia się utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci osadniczej województwa, podkreślając również jako jedną z głównych zasad zagospodarowania przestrzennego „nacisk na zapewnienie wysokiego poziomu ładu przestrzennego rozumianego, jako dążenie do harmonii, uporządkowania, proporcjonalności i równoważenia środowiska przyrodniczego i kulturowego z potrzebami urbanizacji”. Również rozdział traktujący o turystyce, w istotny sposób dotyka spraw związanych z dziedzictwem kulturowym. Wg autorów opracowania, ochrona i racjonalne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego warunkuje rozwój turystyki. W związku z tym kierunki polityki przestrzennej w tym obszarze obejmą m.in.: ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, ochronę, modernizację, konserwację i odbudowę obiektów i układów zabytkowych oraz innych obiektów kultury, budowę systemu szlaków tematycznych, w tym o zasięgu międzyregionalnym.

Obszerny rozdział Planu poświęcono bezpośrednio dziedzictwu kulturowemu Opolszczyzny, co dowodzi wagi, jaką do tej dziedziny życia społecznego przykładają władze samorządowe województwa. Dokument, cytując ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i przypomina, że „ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej, a kształtowanie środowiska kulturowego powinno generować rozwój innych dziedzin życia regionu (np. turystykę i rekreację, osadnictwo, leśnictwo, rolnictwo). Obiekty kultury materialnej winny być wykorzystane i użytkowane z zapewnieniem opieki konserwatorskiej, rewaloryzacji i nadania im odpowiednich funkcji użytkowych”. Przywołując cele i priorytety ochrony dziedzictwa kulturowego określone w Programie opieki nad zabytkami województwa opolskiego na lata 2007- 2010, określono główne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie dziedzictwa kulturowego:

1. Zachowanie ładu przestrzennego na terenach zabudowy historycznej poprzez:

- wymóg uczytelniania historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych,
- wymóg dostosowania nowej zabudowy w zakresie skali, formy, materiału i koloru do zabudowy historycznej,
- wymóg szczególnej ochrony elementów tworzących zabytkowy charakter przestrzeni.

2. Obejmowanie prawną ochroną dziedzictwa kulturowego poprzez opracowywanie mpzp z określeniem stref ochrony konserwatorskiej- priorytet dla obszarów cennych pod względem zabytkowym.

3. Nadawanie mocy prawnej Gminnym Ewidencjom Zabytków poprzez umieszczanie ich w mpzp.

4. Kompleksową ochronę obszarów i obiektów zabytkowych.

5. Wykorzystanie obiektów i obszarów zabytkowych do pełnienia określonych funkcji, zgodnych bądź nie kolidujących z ich zabytkowym charakterem.

6. Oszczędne kształtowanie krajobrazu kulturowego, a także przeciwdziałanie rozpraszaniu historycznie ukształtowanej zabudowy.

7. Harmonizowanie zabytkowych układów urbanistycznych w powiązaniu z rozwojem osadnictwa i komunikacji.

8. Zachowanie mieszkalno- usługowego charakteru centrów miast.

9. Eksponowanie regionalnych cech środowiska kulturowego województwa opolskiego.

10. Inicjowanie nowych form ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie pomników historii i parków kulturowych w symbiozie z przyrodą i wymogami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Dla województwa opolskiego został opracowany w lipcu 2013 r. Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego 2014-2020 przeznaczony do konsultacji społecznych, który został przekazany w kwietniu 2014 r. do Komisji Europejskiej.

□ **Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2001-2015**

Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2001- 2015 została przyjęta przez Radę Powiatu w Kluczborku z dnia 23 sierpnia 2001 r. Przesłaniem strategii „jest stworzenie warunków do godnego życia obywateli zamieszkujących ten obszar poprzez: stabilizację społeczną, rozwój gospodarczy, dbanie o czyste środowisko, budowę nowoczesnej infrastruktury technicznej jako podstawę rozwoju, podniesienie średniego poziomu wykształcenia oraz stworzenie sprawnego systemu opieki medycznej dla mieszkańców Ziemi Kluczborskiej”.

Wytyczne główne kierunki rozwoju powiatu kluczborskiego zostały zdefiniowane jako misje pomocnicze sformułowane dla każdego obszaru tematycznego strategii:

1. Odpowiedni poziom życia i stabilizacja społeczna to cechy Ziemi Kluczborskiej (Ludność i osadnictwo).

2. Ziemia Kluczborska przyjazna człowiekowi (Środowisko i przyroda).

3. Rozwój gospodarczy- szczególnie przetwórstwo rolno- spożywcze szansą Ziemi Kluczborskiej (Gospodarka i rynek pracy).

4. Z nowoczesną infrastrukturą Ziemia Kluczborska zawsze w Europie (Infrastruktura techniczna i rynek nieruchomości).

5. Wykształceni, zdrowi i nowocześnie myślący ludzie źródłem powodzenia Ziemi Kluczborskiej (Infrastruktura społeczna).

□ **Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014-2022**

Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014- 2022 została przyjęta uchwałą nr XLV/335/2014 przez Radę Powiatu w Kluczborku dnia 25 września 2014 r. Dokument składa się z części programowej, stanowiącej najważniejszy rezultat procesu budowania Strategii Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014- 2022, zawierającej wizję, misję, pola strategiczne, pola operacyjne oraz otwarty katalog kierunków działań. Część programowa zawiera również wskaźniki realizacji strategii, opis finansowania, analizę koherentności strategii z innymi dokumentami strategicznymi oraz szczegółową procedurę monitorowania, ewaluacji i aktualizacji strategii.

Mając na względzie dobro wspólnoty samorządowej Powiatu Kluczborskiego, sformułowano wizję i misję obszaru w sposób następujący:

- Wizja: Powiat kluczborski w 2022 r. to przestrzeń przyjazna mieszkańcom, która stwarza warunki do zrównoważonego rozwoju, sprzyjając realizacji inicjatyw oddolnych, będąc jednocześnie atrakcyjnym miejscem wypoczynku.

- Misja: Powiat kluczborski zapewnia komfort życia.

W strategii wyznaczono 3 pola strategiczne wraz z polami operacyjnymi:

Pole strategiczne 1. Przestrzeń, infrastruktura i środowisko

Pole strategiczne 2. Kapitał ludzki

Pole strategiczne 3. Przedsiębiorczość i kooperacja

W ramach pierwszego pola, wyznaczono pole operacyjne 1.5.: Atrakcyjna infrastruktura turystyczno - rekreacyjna, region powiatu kluczborskiego uznano za obszar o bogatej i ciekawej historii, korzystnym położeniu geograficznym, na krzyżujących się ważnych szlakach komunikacyjnych. Urozmaicone walory obszaru kluczborskiego predestynują ten teren do rozwoju turystyki weekendowej, głównie aktywnej, ale także kulturowej. Z kolei zlokalizowane na terenie powiatu zasoby powinny stanowić dla samorządu impuls do wykreowania konkurencyjnej oferty turystycznej w postaci rozwoju istniejących produktów turystycznych takich jak: miód, tradycje rycerskie, dekarze, zalew, kościółki drewniane, kowalstwo, solanki. Należy dążyć do tego, aby wszystkie usługi turystyczne, atrakcje, były dostępne dla osób korzystających z transportu publicznego. Ponadto, istnieje potrzeba rozwoju i promocji tras turystycznych, rowerowych w tym szlak kościołów drewnianych, czy też szlak dawnego rzemiosła oraz pomników przyrody.

Planowane kierunki działania:

1. Kierunek działania 1.5.1. Opracowanie spójnej oferty turystyczno- kulturalnej powiatu kluczborskiego.

2. Kierunek działania 1.5.2. Wykorzystanie walorów turystyczno- rekreacyjnych obszaru kluczborskiego.

3. Kierunek działania 1.5.3. Zwiększenie dostępności i poprawa jakości infrastruktury turystyczno-rekreacyjno- kulturalnej.

4. Kierunek działania 1.5.4. Wzmocnienie instytucji podmiotów działających na rzecz kultury i dziedzictwa regionalnego.

5. Kierunek działania 1.5.5. Stworzenie przestrzeni dla zrównoważonego rozwoju turystyczno-rekreacyjno- kulturalnej.

Kultura i ochrona zabytków w powiecie Kluczborskim: Dziedzictwo kulturowe terenu powiatu kluczborskiego stanowi część wspólnego dziedzictwa europejskiego. Ochrona dziedzictwa jest celem i obowiązkiem wspólnym lokalnej społeczności. Liczne i różnorodne obiekty zabytkowe powiatu kluczborskiego są cennym „produktem” dla regionu. To wielki kapitał, o który należy dbać i stwarzać mechanizmy społeczne i ekonomiczne stymulujące ich trwanie oraz sprzyjające wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami. Każda z czterech gmin tworząca powiat kluczborski posiada liczne zabytki ujęte w rejestrze zabytków województwa opolskiego i w tzw. gminnych ewidencjach zabytków. Znajdują się tu obiekty o dużej wartości historycznej, artystycznej i naukowej w tym liczne kościoły i budynki sakralne różnych wyznań, 50 obiektów pałacowo- dworskich (z czego 23 znajduje się w rejestrze zabytków) wraz z przyległymi parkami, budynki użyteczności publicznej, a także obiekty przemysłowe. Szczegółe znaczenie dla dziedzictwa narodowego na terenie powiatu mają sakralne zabytki drewniane budowane od XVI w. do pocz. XIX w., pole bitwy pod Byczyną, muzeum w Kluczborku, a także układy urbanistyczne Byczyny i Kluczborka. W skład tych średniowiecznych założeń miejskich wchodzi kościoły, ratusze, liczne kamieniczki i baszty. Ponadto na terenie ziemi kluczborskiej znajduje się 109 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu kluczborskiego na lata 2008-2011 wraz z perspektywą do 2015 r.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu kluczborskiego na lata 2008- 2011 wraz z perspektywą do 2015 r. został przyjęty uchwałą nr XLV/268/2010 przez Radę Powiatu w Kluczborku dnia 26 sierpnia 2010 r. Program określa wymagania odnoszące się do polityki ekologicznej, a w szczególności określa: cele ekologiczne, priorytety ekologiczne, rodzaj i harmonogram działań proekologicznych, środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno- ekonomiczne i środki finansowe.

W programie opisano między innymi walory przyrodnicze i krajobrazowe, a w tym formy ochrony przyrody. Na terenie powiatu funkcjonuje 5 rezerwatów przyrody, obejmujących niecałe 110 ha: cztery leśne i jeden florystyczny, częściowo występujące na obszarach objętych ochroną krajobrazową. Do form ochrony przyrody powiatu kluczborskiego należy również 51 obiektów uznanych za pomniki przyrody.

Program wśród zadań własnych powiatu wymienia współpracę z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie ochrony starodrzewia, parków podworskich i wiejskich.

Dokumenty opracowane na poziomie powiatu, odnoszące się do Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wołczyn, straciły ważność w horyzoncie czasowym, jednak ich treść jest wciąż aktualna. Należy przypuszczać, że planowane jest uaktualnienie powiatowych dokumentów. Do dokumentów opracowanych w ostatnich latach należą między innymi: Lokalna Strategia Rozwoju „Dolina Stobrawy”, obszar: Kluczbork, Wołczyn i Lasowice Wielkie, Plan rozwoju lokalnego Powiatu kluczborskiego.

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2015-2018 z dokumnetami wykonanymi na poziomie gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wołczyn zgodny jest z następującymi dokumentami:

- Strategia rozwoju gminy Wołczyn na lata 2001-2015**

Strategia rozwoju gminy Wołczyn na lata 2001- 2015 została przyjęta uchwałą nr XXXV/237/2001 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 29 października 2001 r. W strategii dokonano diagnozy stanu istniejącego gminy, analizy uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, na podstawie których zidentyfikowano podstawowe problemy rozwoju gminy, które powinny być zmodyfikowane po analizie oczekiwań społecznych.

Główne kryteria rozwoju gminy:

1. Gmina wykształconego społeczeństwa.
2. Gmina otwarta na świat i sąsiadów.
3. Gmina zrównoważonego rozwoju.
4. Gmina nowoczesnej gospodarki.
5. Gmina efektywnego rolnictwa i nowoczesnej wsi.

W strategii wyznaczono zadania do realizacji w latach 2001- 2015, które nie dotyczyły obszaru ochrony i opieki nad zabytkami.

□ **Plany odnowy miejscowości gminy Wołczyn:**

- **Plan odnowy miejscowości Krzywiczyny** na lata 2009- 2015 przyjęty uchwałą nr XXVII/224/2009 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 25 marca 2009 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Komorzno** przyjęty uchwałą nr XXXIV/286/2009 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 22 grudnia 2009 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Markotów Duży** przyjęty uchwałą nr XXXIII/280/2009 przez Radę Miejską dnia 25 listopada 2009 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Skalągi** przyjęty uchwałą nr XX/171/2008 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 30 czerwca 2008 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Szum** na lata 2010- 2016 przyjęty uchwałą nr XL/328/2010 przez Radę Miejską dnia 31.08.2010 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Szymonków** przyjęty uchwałą nr XX/170/2008 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 30 czerwca 2008 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Wierzbica Dolna** przyjęty uchwałą nr XXXIV/287/2009 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 22 grudnia 2009 r.,
- **Plan odnowy miejscowości Wierzbica Górna** przyjęty uchwałą nr XX/172/2008 przez Radę Miejską dnia 30 czerwca 2008 r.

Plany odnowy miejscowości jest to dokument operacyjny, określający plan, strategię działań społeczno- gospodarczych, cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Plan skupia się na aspektach społecznych, ekonomicznych i środowiskowych tego rozwoju, w sposób zrównoważony.

Konstrukcja dokumentu opiera się na kilku zasadniczych komponentach, są to:

- ogólna charakterystyka miejscowości,
- analiza zasobów miejscowości służącą przedstawieniu stanu rzeczywistego,
- analizę SWOT,
- plan inwestycyjny w kontekście uwzględnienia kierunków rozwoju miejscowości.

Dokument ma charakter poznawczy, który służy szerokiemu i kompleksowemu rozpoznaniu obecnego stanu miejscowości i potencjału rozwoju w szerszej perspektywie. Stwarza także możliwości decyzyjne w sprawach podejmowania przedsięwzięć inwestycyjnych, które pozwalają na wcześniejsze podjęcie prac przygotowawczych dla planowanych działań w miejscowości, które pozwalają na wykorzystanie zasobów miejscowości i jej rozwój.

Dokument ma charakter otwarty, co oznacza, że Plan rozwoju miejscowości powinien być aktualizowany w odniesieniu do oczekiwań i potrzeb mieszkańców, oraz zmieniających się warunków lokalnych i regionalnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wołczyn

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wołczyn zostało przyjęte uchwałą nr XXXV/261/2013 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 25 września 2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wołczyn uchwalonego uchwałą nr XXVI/163/97 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 27 czerwca 1997 r. Studium określa ogólne zasady i kierunki rozwoju przestrzennego gminy, stanowi kompromis pomiędzy polityką rozwoju prowadzoną przez władze gminy, oczekiwaniami mieszkańców oraz obiektywnymi potrzebami i wymaganiami funkcjonalnymi danej jednostki osadniczej.

Studium pełni trzy podstawowe funkcje:

- stanowi akt polityki przestrzennej gminy określając politykę jej przestrzennego rozwoju.
- wpływa na zasady kształtowania przestrzeni określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego koordynując ich ustalenia.
- stanowi jeden z ważniejszych elementów programu rozwoju gminy.

Dokument studium składa się z trzech części:

1. A - uwarunkowania rozwoju gminy.
2. B - kierunki zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia studium.
3. C - uzasadnienie przyjętych rozwiązań. Synteza ustaleń studium.

W studium opisano uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego, w tym: obiekty i założenia na obszarze gminy i miasta wpisane do rejestru zabytków województwa opolskiego, obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków i postulowane do ochrony w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, nieruchome zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, nieruchome zabytki archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków woj. opolskiego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej następuje obecnie i będzie realizowana nadal poprzez:

- zachowanie i ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- utrzymanie istniejących oraz wyznaczenie nowych stref ochrony konserwatorskiej,
- ochronę obiektów o charakterze zabytkowym ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- dokonywaną okresowo (co najmniej raz w trakcie kadencji Rady Miasta przez Gminną Komisję Urbanistyczno- Architektoniczną) analizę stanu oraz wartości estetycznych obiektów zrealizowanych i realizowanych obecnie oraz ich ewentualne zaliczenie w poczet dóbr kultury współczesnej. W odniesieniu do obiektów i założeń zabytkowych oraz ich bezpośredniego sąsiedztwa ustala się ogólne zasady ochrony oraz kształtowania zabudowy,
- nawiązywanie do istniejącego układu ulic i historycznej parcelacji, a także podkreślanie historycznych elementów układu za pomocą np. zieleni urządzonej, żywopłotów, murów, ogrodzeń, nawierzchni oraz innych elementów małej architektury,
- zachowanie charakteru istniejącej zabudowy i założeń przestrzennych- dbałość o zachowanie formy i tożsamości miejsca; ochrona oraz rewaloryzacja elementów kompozycji przestrzennej takich jak wnętrza urbanistyczne, oś widokowa, panorama, sylweta miasta, dominanta,

- realizacja zabudowy uzupełniającej w pierzejach ulic (zabudowa plombowa) w nawiązaniu do sąsiednich budynków historycznych pod względem wysokości, podziałów elewacji, formy dachów, z wykluczeniem naśladownictwa oraz kopiowania historycznych elementów (zabytkowych detali, gzymsów, portali, stolarki) przy realizacji zabudowy współczesnej,
- realne, elastyczne określanie dopuszczalnego programu funkcjonalnego zabudowy zabytkowej bez nadmiernego uściślenia oraz warunkowania programu użytkowego; w celu zachowania i rewaloryzacji starej zabudowy dopuszczanie wszelkie sposoby aktywizacji oraz czynnego użytkowania obiektów, które nie będą uciążliwe dla otoczenia ani szkodliwe dla stanu obiektów i nie będą wymagały zasadniczej ich przebudowy,
- podnoszenie wartości estetycznej budynków powstałych w sąsiedztwie zabudowy historycznej w 2 poł. XX w. poprzez modernizację lub przebudowę (zmiana kształtu dachu, poprawa wystroju elewacji, kolorystyki, wprowadzenie zieleni urządzonej, itp.),
- likwidacja budynków prowizorycznych, tymczasowych,
- w przypadku złego stanu technicznego obiektów- możliwe ich odtwarzanie dla dotychczasowych lub nowych funkcji,
- przed działaniami związanymi z przebudową, rozbudową, modernizacją lub adaptacją zabytkowych zespołów i obiektów zasięgnięcie opinii państwowej służbą ochrony zabytków.

W studium szczegółowo scharakteryzowano strefy ochrony konserwatorskiej, wyodrębnione w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy Wołczyn:

- strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”,
- strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej „B”,
- strefa ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych „W”, „OW”,
- strefy ochrony krajobrazu „K” oraz strefa ochrony ekspozycji „E” (na obszarze gminy Wołczyn nie występują).

W studium poświęcono uwagę także terenom i obiektom chronionym oraz obszarom naturalnych zagrożeń geologicznych. Na terenie miasta i gminy Wołczyn występują:

- rezerwaty przyrody: „Krzywiczny”, „Komorzno”,
- parki krajobrazowe: „Stobrawski Park Krajobrazowy”,
- obszary chronionego krajobrazu: „Lasy Stobrawsko- Turawskie”,
- NATURA 2000: „Teklusia” PLH160017”, „Łąki w okolicach Kluczborka nad Stobrawą” PLH160013,
- użytki ekologiczne: „Rozalia”,
- 11 pomników przyrody ożywionej w postaci pojedynczych drzew i szpalerów oraz 1 pomnik przyrody nieożywionej.

Wskazano również postulowane do ochrony obszary/obiekty o cennych wartościach przyrodniczych w formie:

- rezerwatu przyrody (Krystyna),
- obszaru chronionego krajobrazu (Dolina Wołczyńskiego Strumienia, Dolina Pratwy),
- zespołu przyrodniczo- krajobrazowego (Dolina Wołczyńskiego Strumienia, Nad Pratwą, Dolina Czarnej Wody, Wydmy nad Stobrawą, Wołczyńska Dolina Stobrawy),
- użytku ekologicznego (Stawy Miechowskie, Międzybrodzie, Kruszczyk, Bagienny Bór, Żabiniec).

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Wołczyn

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2012 r. nr 647, ze zm.), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na terenie gminy Wołczyn funkcjonuje 16 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, które zostały przedstawione poniżej.

Na terenie zespołu obiektów i obiektów o wartościach kulturowych, należy uwzględnić następujące uwarunkowania wynikające z ochrony konserwatorskiej:

1. Ustala się że ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków kultury współczesnej w procesie rozwoju gminy realizowana będzie poprzez:

- 1) zachowanie i ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) utrzymanie istniejących oraz wyznaczenie nowych stref ochrony konserwatorskiej;
- 3) ochronę obiektów o charakterze zabytkowym wskazanych do objęcia gminną ewidencją zabytków;
- 4) dokonywaną okresowo (co najmniej raz w trakcie kadencji Rady Gminy przez Gminną Komisję Urbanistyczno- Architektoniczną) analizę stanu oraz wartości estetycznych obiektów zrealizowanych i realizowanych obecnie oraz ich ewentualne zaliczenie w poczet dóbr kultury współczesnej.

2. W odniesieniu do obiektów i założeń zabytkowych oraz ich bezpośredniego sąsiedztwa ustala się ogólne zasady ochrony oraz kształtowania zabudowy:

- 1) nawiązywanie do istniejącego układu ulic i historycznej parcelacji, a także podkreślanie historycznych elementów układu za pomocą np. zieleni urządzonej, żywopłotów, murów, ogrodzeń, nawierzchni oraz innych elementów małej architektury;
- 2) zachowanie charakteru istniejącej zabudowy i założeń przestrzennych- dbałość o zachowanie formy i tożsamości miejsca; ochrona oraz rewaloryzacja elementów kompozycji przestrzennej takich jak wnętrze urbanistyczne, oś widokowa, panorama, sylweta miasta, dominanty;
- 3) realizacja zabudowy uzupełniającej w pierzejach ulic (zabudowa plombowa) w nawiązaniu do sąsiednich budynków historycznych pod względem wysokości, podziałów elewacji, formy dachów, z wykluczeniem naśladownictwa oraz kopiowania historycznych elementów (zabytkowych detali, gzymsów, portali, stolarki) przy realizacji zabudowy współczesnej;
- 4) realne, elastyczne określanie dopuszczalnego programu funkcjonalnego zabudowy zabytkowej bez nadmiernego uściślenia oraz warunkowania programu użytkowego; w celu zachowania i rewaloryzacji starej zabudowy dopuszczanie wszelkie sposoby aktywizacji oraz czynnego użytkowania obiektów, które nie będą uciążliwe dla otoczenia ani szkodliwe dla stanu obiektów i nie będą wymagały zasadniczej ich przebudowy;
- 5) podnoszenie wartości estetycznej budynków powstałych w sąsiedztwie zabudowy historycznej w II poł. XX w. poprzez modernizację lub przebudowę (zmiana kształtu dachu, poprawa wystroju elewacji, kolorystyki, wprowadzenie zieleni urządzonej, itp.); likwidacja budynków prowizorycznych, tymczasowych;
- 6) w przypadku złego stanu technicznego obiektów- możliwe ich odtwarzanie dla dotychczasowych lub nowych funkcji;
- 7) przed działaniami związanymi z przebudową, rozbudową, modernizacją lub adaptacją zabytkowych założeń i obiektów zasięganie opinii państwowej służbą ochrony zabytków.

3. Ustala się ochronę założeń i obiektów w strefie ochrony konserwatorskiej „A” o nazwie: „strefa rekonstrukcji historycznego układu urbanistycznego oraz ochrony obiektów zabytkowych” polegającą na realizacji poniższych zasad i zaleceń:

- 1) przedmiotem ochrony w strefie konserwatorskiej jest historyczny układ urbanistyczny miasta Wołczyna oraz ochrona obiektów zabytkowych tworzących lub uzupełniających ten układ;
- 2) cel ochrony w strefie konserwatorskiej to: „zachowanie, rewitalizacja oraz aktywizacja zabytkowych obiektów i założeń”. W strefie należy wprowadzić następujące ustalenia: istniejący układ zieleni należy ochraniać, utrzymać oraz w miarę możliwości uzupełniać; dopuszcza się remont, modernizację oraz przebudowę obiektów; zakazuje się realizacji samodzielnych konstrukcji i urządzeń reklamowych; przy pracach ziemnych wskazany nadzór archeologiczny; zamierzenia inwestycyjne należy uzgadniać z państwową służbą ochrony zabytków.

4. Ustala się ochronę założeń i obiektów w strefie ochrony konserwatorskiej „B” o nazwie: strefa częściowej ochrony konserwatorskiej- strefa ochrony zachowanych elementów zabytkowych. Obejmuje tereny historycznego układu przestrzennego znajdujące się poza dawnym centrum miasta. Zachowana historyczna zabudowa jest bardziej przekształcona niż zabudowa zespołu śródmiejskiego. Występują w niej zachowane pierwotne założenia dworsko- parkowe, często przekształcone. Występujące obiekty stanowią lokalną wartość kulturową, część z nich figuruje w ewidencji wojewódzkiej zabytków.

5. Ustala się ochronę konserwatorską oraz zachowanie obiektów i założeń na obszarze gminy wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego, do których należą: (w spisie podano kolejno: obiekt, adres, nr w rejestrze zabytków):

6. Ustala się ochronę obiektów i założeń w strefie „W”- strefa ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych. Przedmiotem ochrony w strefie są mogące tam występować zabytki archeologiczne. Stanowiska wpisane do rejestru zabytków a położone poza zabudowaną strefą miejską objęte są całkowitym zakazem prowadzenia w ich granicach takich działań niszczących jak głęboka orka, prace wybiórcze i niwelacyjne. Pozostała działalność inwestycyjna jak melioracje, gazyfikacja, prace wodno- kanalizacyjne, energetyczne, teletechniczne oraz budowlane w granicach wszystkich stanowisk, może być warunkowo dopuszczona wyłącznie w uzgodnieniu Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Na terenie gminy Wołczyn znajdują się następujące nieruchomości zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (oznaczone na załączniku graficznym), jak niżej:

Strefa ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych poza przypadkami, w których została wyznaczona indywidualnie, to obszar zawierający się w kole o promieniu około 25 m, którego środek stanowi centrum stanowiska. Na terenie gminy Wołczyn znajdują się następujące nieruchomości zabytki archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków województwa opolskiego (oznaczone na załączniku graficznym), jak niżej:

7. Ustala się ochronę obiektów i założeń w strefie „OW” ochrony i obserwacji archeologicznej. Jest wyznaczana dla każdego stanowiska archeologicznego indywidualnie i swoim zasięgiem obejmuje obszar w najbliższym otoczeniu zabytku archeologicznego. W związku z możliwością wystąpienia relikwów archeologicznych wszelkie prace ziemne prowadzone w otoczeniu zabytków archeologicznych powinny mieć zabezpieczony nadzór archeologiczny. Przedmiotem ochrony w strefie są mogące tam występować zabytki archeologiczne. Obszar strefy „OW” winien zawierać się w okręgu o średnicy co najmniej 40 m, którego środek znajduje się w miejscu stanowiska archeologicznego. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót ziemnych, znalezisk archeologicznych na inwestorze ciąży obowiązek: powiadomienia Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Opolu o znalezisku oraz przeprowadzenia na koszt inwestora ratowniczych badań archeologicznych przez specjalistyczne placówki (np. Muzeum Śląska Opolskiego).

8. Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków przeznaczone do ochrony w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- 1) ustala się, że przed działaniami związanymi z przebudową, rozbudową, modernizacją lub adaptacją w/w założeń i obiektów należy zasięgnąć opinii państwowej służbą ochrony zabytków;
- 2) podstawową zasadą ochrony obiektów zabytkowych jest zachowanie ich formy i tożsamości miejsca;

- 3) w przypadku złego stanu technicznego obiektów możliwe jest ich odtwarzanie dla dotychczasowych lub nowych funkcji;
- 4) wartości kulturowe obiektów i założeń należy wykorzystywać przy kompozycji przekształceń terenów otaczających oraz tworzeniu nowej jakości przestrzeni gminy;
- 5) planowana zabudowa nie może pod względem wysokości przesłaniać zabudowy historycznej.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Wołczyn:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Markotów Duży przyjęty uchwałą nr XXXII/198/98 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 20 lutego 1998 r.

2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zainwestowania wsi Rożnów przyjęty uchwałą nr XXXVII/220/98 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 18 czerwca 1998 r.

3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Komorzno przyjęty uchwałą nr VII/57/99 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 29 kwietnia 1999 r.

4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Krzywiczyny przyjęty uchwałą nr XVI/114/99 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 29 grudnia 1999 r.

5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Wierzbica Dolna przyjęty uchwałą nr XVI/115/99 przez Radę Miejską w Wołczynie z dnia 29 grudnia 1999 r.

6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów gminnego składowiska odpadów komunalnych w Wierzbicy Górnej przyjęty uchwałą nr XXIII/146/2000 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 31 sierpnia 2000 r.

7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Wierzbica Górna przyjęty uchwałą nr XXXIX/270/2002 przez Radę Miejską w Wołczynie z dnia 25.04.2002 r.

8. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wołczyn oraz wsi Ligota Wołczyńska i Gierałcice przyjęty uchwałą nr XLVI/300/2002 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 29.08.2002 r.

9. Zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Wołczyn oraz wsi Ligota Wołczyńska i Gierałcice przyjęte uchwałą nr XIV/122/2007 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 28.11.2007 r.

10. Zamiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Krzywiczyny przyjęta uchwałą nr XVI/137/2008 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 27 lutego 2008 r.

11. Zamiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Komorzno przyjęta uchwałą nr XVI/138/2008 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 27 lutego 2008 r.

12. Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Rożnów przyjęta uchwałą nr XVI/139/2008 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 27 lutego 2008 r.

13. Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Komorzno przyjęta uchwałą nr XXXV/295/2010 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 24 lutego 2010 r.

14. Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowania wsi Wierzbica Dolna przyjęta uchwałą nr XXXV/296/2010 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 24 lutego 2010 r.

15. Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego miasta Wołczyn oraz wsi Ligota Wołczyńska i Gierałcice przyjęta uchwałą nr XXXVI/302/2010 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 24 marca 2010 r.

16. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Wierzbica Górna przyjęta uchwałą nr III/13/2010 przez Radę Miejską w Wołczynie dnia 29 grudnia 2010 r.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Wołczyn jest gminą miejsko- wiejską, położoną w płn. części województwa opolskiego, w zach. części powiatu kluczborskiego. Sąsiaduje z 7 gminami, z których dwie należą do woj. wielkopolskiego, pięć do woj. opolskiego. Gmina graniczy:

- od płn. z gminami Trzcinnica i Rychtal (pow. kępiński, woj. wielkopolskie),
- od zach. z gminą Domaszowice (pow. namysłowski, woj. opolskie),
- od płd.- zach. z gminą Pokój (pow. namysłowski, woj. opolskie),
- od płd.- zach. z gminą Murów (pow. ziemski opolski, woj. opolskie),
- od płd.- wsch. z gminą Kluczbork (pow. kluczborski, woj. opolskie),
- od płn.- wsch. z gminą Byczyna (pow. kluczborski, woj. opolskie).

Gminę tworzy miasto Wołczyn, który jest siedzibą gminy i 21 wiejskich jednostek osadniczych: Bruny, Brynica, Brzezinki, Duczów Wielki, Duczów Mały, Gierałcice, Komorzno, Krzywiczyny, Ligota Wołczyńska, Markotów Mały, Markotów Duży, Rożnów, Skałagi, Szymonków, Świniary Wielkie, Świniary Małe, Szum, Wąsice, Wierzchy, Wierzbica Dolna, Wierzbica Górna.

Pod względem wielkości obszaru gmina Wołczyn jest gminą stosunkowo dużą, zajmuje 5 miejsce spośród 71 gmin Opolszczyzny.

Według regionalizacji Polski J. Kondrackiego (2002), gmina Wołczyn położona jest w obrębie trzech jednostek fizyczno- geograficznych. Płn. część gminy stanowi fragment Wysoczyzny Wieruszowskiej, część centralna to teren Równiny Oleśnickiej, natomiast część płd. obejmuje teren Równiny Opolskiej (318.57). Granicę między Równiną Oleśnicką a Równiną Opolską wyznacza rzeka Stobrawa. Wszystkie te mezoregiony przynależą do podprowincji Niziny środkowoeuropejskich, przy czym Wysoczyzna Wieruszowska przynależy do makroregionu Niziny Południowo- Wielkopolskiej, a Równina Oleśnicka i Równina Opolska do makroregionu Niziny Śląskiej. Położenie gminy Wołczyn w obrębie trzech regionów fizyczno- geograficznych o nieco odmiennej genezie ma zasadniczy wpływ na ukształtowanie powierzchni terenu.

Obszar gminy charakteryzuje się rzeźbą płasko- równinną i lekko falistą. Dodatkowymi formami rzeźby terenu są wydmy rozciągające się w rejonie wsi Brynica, oraz wały ozów (Rożnów) i pozostałości po wzgórzach morenowych (Skałagi i Szymonków).

Pod względem klimatycznym gmina w całości jest położona w regionie śląsko- wielkopolskim, krainie opolskiej, gdzie przeważają wpływy Oceanu Atlantyckiego nad kontynentalizmem wschodnioeuropejskim. Klimat charakteryzuje się małymi rocznymi amplitudami temperatury powietrza, wczesną wiosną, ciepłym latem i łagodną, czasami bezśnieżną zimą.

Pod względem hydrograficznym prawie cała gmina znajduje się w dorzeczu Odry, a poszczególne jej rejony są położone na obszarze 6 zlewni. Największą część gminy zajmuje zlewnia Wołczyńskiego Strumienia (ok. 50% powierzchni gminy), a pozostałe zlewnie należą do następujących cieków wodnych: Stobrawa, Czarna Woda, Pratwa, Baryczka i Bogacica. Wody stojące stanowią niewielki odsetek powierzchni gminy. Są to najczęściej stawy bądź zbiorniki przeciw pożarowe. Na uwagę zasługują dwa kompleksy stawów: w Komorznie oraz w rejonie Wierzbicy Górnej o nazwie Czarny Staw. Są one zagospodarowane, prowadzi się tam hodowlę ryb.

Zbiorowiska leśne występujące na terenie gminy nie tworzą zwartego kompleksu i koncentrują się głównie w płn. i płd. gminy. Lasy na płd. gminy to niewielka część Borów Stobrawskich- wielkiego kompleksu leśnego obejmującego płn. część Opolszczyzny. Drugi,

zwarty teren leśny rozciąga się pomiędzy miejscowościami Komorzno, Krzywiczyny i Szymonków i lokalnie jest nazwany Puszcza Komorzyńska. Dla ochrony najcenniejszych elementów ekosystemów leśnych na terenie gminy Wołczyn utworzono dwa rezerваты przyrody: Komorzno i Krzywiczyny. Atrakcyjność tych lasów potwierdza 28 zaewidencjonowanych pomników przyrody. Ochronie prawnej podlegają również zabytkowe parki podworskie i pałacowe zakwalifikowane jako parki wiejskie.

Istotnym atutem gminy jest położenie na trasie linii komunikacyjnych: drogowej (droga krajowa Oleśnica- Kluczbork) i kolejowej (linia kolejowa Kluczbork- Oleśnica- Wrocław). Położenie gminy może być źródłem korzyści z rynków zbytu na produkty rolno- spożywcze i przemysłu rolno- spożywczego.

Miasto Wołczyn znajduje się w centralnej części gminy, stanowiąc wiodący ośrodek w jej układzie osadniczym. Obszar miasta stanowi nieco ponad 3% ogólnej powierzchni gminy. Z każdym rokiem zwiększa się odsetek ludności, która mieszka w mieście. W gminie Wołczyn dominują obszary otwarte. Jednostki osadnicze, które stanowią stosunkowo zwarte zespoły zabudowy i przeważnie harmonijnie wpisują się w krajobraz. Wiele wsi w gminie Wołczyn posiada formy (sylwety) o wysokich walorach krajobrazowych, o stosunkowo dobrze zachowanych układach ruralistycznych, z licznymi zabytkami. Duża część zabytkowej zabudowy gminy jest zdewastowana oraz wymaga natychmiastowych działań remontowo-ochronnych. Krajobraz gminy jest zróżnicowany i w dużej części atrakcyjny, z wieloma wyróżniającymi się elementami, które wymagałyby szczególnej ochrony. Ponadto gmina Wołczyn jest stosunkowo bogata pod względem występowania elementów wzbogacających krajobraz tzn. szpalerów przydrożnych, kęp śródpolnych, zieleni towarzyszącej itp. Najbardziej atrakcyjna pod względem krajobrazowym jest płn. część gminy oraz płd. leżąca w obszarze parku krajobrazowego i obszaru chronionego krajobrazu. Umiarkowanie atrakcyjna- część środkowa. Miejscowości tworzą układ koncentryczny wzdłuż dróg, promieniście rozchodzących się z miasta. Na zabudowę poszczególnych wsi w przeważającej części składają się zagrody będące składnikiem małych i średnich indywidualnych gospodarstw rolnych. Uzupełnieniem jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna i zabudowa wielorodzinna związana z funkcjonowaniem byłych państwowych gospodarstw rolnych. Przeważającymi typami genetycznymi wsi są: ulicówki (np. Brzezinki, Wierzbica Górna, Wierzbica Dolna, Ligota Wołczyńska), folwarki (np. Brynica, Duczów Wielki, Świniary Wielkie). Ponadto występują: łańcuchówki (np. Wąsice, Wierzchy, Szum), wielodrożnice (np. Szymonków). Obecnie w większości wsi układ zabudowy jest mniej lub bardziej regularny, zlokalizowany wzdłuż jednej czy kilku ulic. Brak jest wykształconych świadomie centrów usługowych integrujących życie w poszczególnych wsiach. Element charakterystyczny w układzie urbanistycznym sołectw stanowią liczne zespoły dworsko- parkowe. Bardzo zróżnicowana jest architektura i rozplanowanie zabudowy w poszczególnych sołectwach.

Pierwotny układ urbanistyczny miasta Wołczyn kształtował się wzdłuż głównego szlaku komunikacyjnego na kierunku wsch.- zach. Obecna zabudowa miasta pochodzi z XIX w. i XX w. W latach 70 i 80- tych zrealizowano w okolicy ul. Dworcowej i ul. Opolskiej zabudowę wielorodzinną przekraczającą skalą sylwetkę miasta. Punkt centralny stanowi historycznie ukształtowany rynek wraz z najbliższym otoczeniem, gdzie koncentrują się funkcje handlowo-usługowe. Układ zabytkowy w Wołczynie tworzą zachowana dawna linia obwodowa miasta, szachownicowy układ ulic, szerokość działek budowlanych narzucająca kalenicowy układ.

□ **Krajobraz kulturowy gminy**

Krajobraz kulturowy jest jednym z najważniejszych składników dziedzictwa kulturowego, a jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców. Dziedzictwo kulturowe jest często powiązane z walorami dziedzictwa przyrodniczego i zasługują one na wspólną ochronę.

Na krajobraz kultowy gminy Wołczyn, jako ważny element dziedzictwa kulturowego, składają się:

- zespoły pałacowo- parkowe, dworsko -parkowe i zabudowa związanych z nimi folwarków (dwory, pałace, parki, ogrody, budynki czworaków, folwarczne zabudowania gospodarcze);
- obiekty sakralne, zwłaszcza wyróżniające się kościoły drewniane w miejscowościach: Brzezinki, Gierałcice, Komorzno, Krzywiczyny, Rożnów, Świniary Wielkie, Wierzbica Dolna, Wierzbica Górna;
- cmentarze i nietypową piramida w Rożnowie,
- historyczne układy ruralistyczne (układy rozplanowania wsi i zespołów wiejskich),
- XIX- w. kamieniczki i domy mieszkalne z pocz. XX w. w Wołczynie,
- obiekty architektury wiejskiej (chaty, domy mieszkalne, budynki gospodarcze).

Spośród obiektów cennych kulturowo, a posiadających również duże walory przyrodnicze i krajobrazowe objęto ochroną parki uznane za zabytki kultury. W gminie Wołczyn, w ponad połowie sołectw i mieście Wołczyn znajdują się parki objęte ochroną konserwatorską i wpisane do rejestru zabytków: park podworski w Brzezinkach, park w Duczowie Małym, park podworski w Gierałcicach, park podworski w Komorznie, park przypałacowy w Krzywiczynach, park podworski z aleją dojazdową, park w Skałagach, park w Świniarach Wielkich, park z aleją dojazdową w Wąsicach, park w Wierzbicy Dolnej, park przypałacowy w Wierzbicy Górnej, park miejski w Wołczynie.

Obszary o znaczących walorach przyrodniczych objęte ochroną prawną zajmują w gminie Wołczyn około 27% powierzchni gminy. Obszary i obiekty chronione w gminie Wołczyn to:

o znaczeniu regionalnym:

- „Stobrawski Park Krajobrazowy”,
- Obszar Chronionego Krajobrazu „Lasy Stobrawsko- Turawskie”,
- rezerwaty przyrody (Komorzno i Krzywiczyny, o łącznej powierzchni 23,40 ha.).

o znaczeniu lokalnym:

- pomniki przyrody (7),
- parki, obiekty cenne przyrodniczo i krajobrazowo, w tym 12 objętych ochroną przez konserwatora zabytków.

Obszary chronione położone są w pld. i pñ. części gminy, na terenie sołectw: Wierzchy, Szum (Stobrawski Park Krajobrazowy) oraz Markotów Duży, Gierałcice, Wąsice, Brynica, Wierzchy, Szum, Wierzbica Górna, Duczów Mały (Obszar Chronionego Krajobrazu „Lasy Stobrawsko- Turawskie”), a także Komorzno i Krzywiczyny (rezerwaty przyrody). Pomniki przyrody prawnie chronione, w tym drzewa pomnikowe i głaz narzutowy, występują w 5 sołectwach, a parki objęte ochroną konserwatora zabytków w 11 wsiach i mieście Wołczyn.

Obecny charakter roślinności to efekt przekształceń środowiska przez gospodarkę człowieka. Większość lasów została zastąpiona przez użytki rolne i tereny zabudowane ze specyficzną roślinnością synantropijną i obcego pochodzenia, a tereny podmokłe w większości odwodniono. Obecnie, jedynie pld. (dolina Stobrawy i Bory Stobrawsko- Turawskie) oraz częściowo północna i wschodnia (kompleksy leśne,) część gminy posiada znaczącą wartość przyrodniczo-krajobrazową. Tereny te w dużej części objęte są ochroną prawną w formie obszaru chronionego krajobrazu, parku krajobrazowego oraz według koncepcji regionalnej wyróżnione zostały jako kwalifikujące się do ochrony w ramach sieci przyrodniczej NATURA 2000 jako ostoja „Doliny Stobrawy” (południowa część gminy), natomiast w części pñ. i zach. powołano 2 rezerwaty oraz utworzono Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Rychtałskie”.

Na terenie gminy Wołczyn funkcjonują następujące placówki i obiekty kultury i religii: 16 kościołów w tym 2 ewangelickie i 1 zielonoświątkowy, miejsko- gminny ośrodek kultury, kino, miejsko- gminna biblioteka publiczna i 5 punktów filialnych, świetlice wiejskie i świetlice w obiektach OSP.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy Wolczyn

Historia osadnictwa na terenie Wolczyna sięga 1000 lat. Pierwszym ludem na tej ziemi byli Wandalowie, którzy w niedługim czasie zostali zastąpieni przez Słowian. Plemiona słowiańskie z dużym uporem przystosowały się do zamieszkania leśno-bagnistych terenów. Pierwsza wzmianka w dokumentach o istnieniu osady w miejscu dzisiejszego Wolczyna to akt nadania jej przez księcia Henryka III Śląskiego praw miejskich z dnia 22 stycznia 1261 r. według tych dokumentów miasto miało jednak nazywać się na cześć założyciela Książęca Dolina (Fuerstental). Nazwa jednak się nie przyjęła. Zanim Kunzo- dzierżawca ziem zwanych przez Henryka III „wielkim lasem” otrzymał od niego nakaz lokacji osada musiała jednak już od wielu lat funkcjonować jako targowa. Zlecił on Kunzo Wilrychowi założenie miasta na prawie średzkim. Z biegiem czasu miasto przyjęło nazwę Kunzesta, która w zbliżonym brzmieniu przetrwała do zakończenia II wojny światowej (1945 r.). „Wolczyn” pojawiło się w dokumentach miejskich tylko raz- w 1845 r. Powrócono do niej po wojnie, by podkreślić słowiański rodowód miasta. Przez Wolczyn przebiegał szlak handlowy Kraków- Kluczbork- Wrocław. Wraz z nadaniem praw miasto zyskało 100 włók pola, 10 lat wolnych od podatków i nowe prawa targowe. Kunzestad nigdy nie został otoczony murami obronnymi, ponieważ bardzo dobrze broniły otaczające go z każdej strony bagna, stąd w herbie drewniana strażnica.

Miasto w ciągu wieków zmieniało właścicieli wielokrotnie. W latach 1248- 1294 Wolczyn należał do księstwa wrocławskiego, od 1294 r. do 1312 r. należał do księstwa głogowskiego. W dniu 29 lutego 1312 r. Wolczyn wszedł w skład księstwa oleśnickiego, rządzonego początkowo przez Bolesława Oleśnickiego i Konrada I Namysłowskiego. W 1323 r. Wolczyn został przejęty przez Księcia Brzeskiego Bolesława- syna Henryka IV Wrocławskiego. z rąk Konrada. W 1341 r. Wolczyn wraz z Namysłowem, Byczyną i Kluczborkiem, otrzymał Kazimierz Wielki w zamian za grzywnę 3000 sztuk złota. Wkrótce potem przychodził kolejno w ręce Bolka II Świdnickiego, który to w około 1366 r. odstąpił miasto księżtom opolskim Władysławowi II i Bolkowi III. Wynikły między książętami spór, doprowadził do tego, że zastawione miasto wykupił w 1370 r. popierany przez Kazimierza Wielkiego książę Ludwik I Brzeski. Ludwik I Brzeski podarował Wolczyn w około 1396 r. swemu wnukowi- księciu Lubińskiemu Henrykowi IX. Po śmierci Ludwika, Wolczyn objął w posiadanie brat Henryka IX, książę Brzeski Ludwik II. W 1413 r. rozrzutny władca oddał miasto w zastaw księciu Oleśnickiemu Konradowi VII Białemu. Po spłaceniu długu miasto wróciło ponownie w posiadanie Ludwika II Brzeskiego w 1420 r.

8 grudnia 1417 r. wybrano pierwszego burmistrza i radę miejską. Wówczas Wolczyn czerpał swoje dochody z opłat rzemieślniczych, w zamian za posiadanie prawa mili. Ponadto pobierano cło za przewożone towary i za warzenie piwa. Prawo mili zabraniało osadzania się rzemieślników wiejskich na milę (około 7 km) od miasta, by nie mogli konkurować z rzemieślnikami miejskimi. W 1430 r. ziemia kluczborska ogarnięta została ruchem husyckim. Na wiosnę tego roku z husytami sprzymierzył się książę Głogówecki Bolko V i wraz z polskim rycerzem Dobiesławem (Dobkiem) Puchałą, rozpoczął walkę przeciw feudałom śląskim i związanym z nimi hierarchii katolickiej. Wolczyn do 1436 r. pozostawał w rękach Puchały, a po wykupieniu przeszedł na stałe we władanie książąt Oleśnickich. Po 1436 r., wskutek działalności rycerzy- rabusiów, nastąpił upadek miast ziemi kluczborskiej. Rabusiom przewodzili bracia Borschwitz, a szczególnie Hanz Borschwitz- właściciel zamku wolczyńskiego. Zamek ten znajdował się na najwyższym terenie miasta, wokoło rozciągały się bagna. Zamek był twierdzą trudną do zdobycia, a jego mieszkańcy siali ogólny strach. Dopiero akcja podjęta przez miasto Wrocław doprowadziła do jego zdobycia 14 stycznia 1461 r. Właściciela zamku na polecenie księcia spalono na rynku w Oleśnicy. Mimo wojen z husytami, w Wolczynie rozwijało się rzemiosło. Powstało wiele cechów. Rzemieślnicy prowadzili ożywiony handel, który odbywał się w dzień targowy (wtorek). Odbywały się także jarmarki- pięć razy w roku. Rozwojowi rzemiosła nie przeszkadzało także przejściowe zajęcie miasta przez króla Czech- Macieja Korwina, i włączenie go w obręb królestwa czeskiego.

W 1490 r., po śmierci Korwina, miasto wróciło w ręce ostatniego piasta oleśnickiego- Konrada Białego Młodszeo. Po śmierci tego Piasta, w 1492 r. Władysław Jagiełłończyk nadał

Wołczyn Podiebradowiczom ziebicko- kłodzkim. Od 1495 r. do 1776 r. Wołczyn znajdował się w posiadaniu rodziny Posadowskich. Po jego śmierci przeszedł w spadku na syna, którego żona, Ewa Magdalena Posadowska, sprzedała miasto Ernestowi Pritwitzowi. Miasto pod względem swojej produkcji, liczebności warsztatów, rzemieślników i znaczenia ekonomicznego wysunęło się na prowadzenie. Było to przede wszystkim szewstwo, które posiadało w tym miasteczku wiekowe tradycje swojego rozwoju. Wyroby szewców wołczyńskich znajdowały zbyt na jarmarkach i targach, zwłaszcza na Śląsku i Wielkopolsce. Wołczyn był ważnym ośrodkiem targowym w sprzedaży gotowego obuwia i skóry. Najstarsze akta cechowe Wołczyna spłonęły w czasie pożaru w 1578 r. i dlatego ponownie zatwierdzono przywileje cechowe przez księcia oleśnickiego. Dnia 28 stycznia 1579 r. został zatwierdzony krawcom przywilej. W przywileju tym zostało zawarte, że krawcy nienależący do cechu w Wołczynie nie będą tolerowani. Mimo tego stale nasilała się konkurencja partaczy, prowadzących i wykonujących usługi rzemieślnicze nielegalnie. Cech piekarzy otrzymał statut w dniu 7 kwietnia 1589 r., natomiast wiadomość o uprawnieniach dotyczących ław chlebowych pochodzi dopiero z 1595 r. W XVI w. znaczny wpływ w mieście posiadała korporacja łązienników. W końcu XVI w. łąźnię miejską prowadził nieznany osobnik z nazwiska, która znajdowała się na ówczesnej ul. Łazienniczej. O korporacji bednarskiej, wiadomo tylko, że 1595 r. zwrócili się oni do księcia ziembicko- oleśnickiego o zatwierdzenie statutu. Oprócz cechów indywidualnych, które posiadały statuty lub przywileje, powstał także cech niemiecki. Korporacja ta otrzymała przywilej 6 kwietnia 1587 r. Należeli do niej ślusarze, kuśnierze, kołodzieje, stolarze, kowale, bednarze, siodlarze, farbiarze czarni i piękni. W okresie wojny trzydziestoletniej rzemiosło poniosło straty, niedługo po tym nastąpił jego stopniowy rozwój. Na pocz. XVIII w. we Wołczynie było 8 cechów rzemieślniczych. Najliczniej reprezentowane były: szewstwo (18 mistrzów), krawiectwo (10 mistrzów), piekarstwo (7 mistrzów).

Wiek XV zmienił wygląd miasta. Odbudowano ratusz w rynku. Powstały drogi wylotowe do Namysłowa i Wrocławia, prowadzące z Kluczborka. U ich wylotu stały drewniane bramy, które spłonęły w czasie kolejnych pożarów. W 1617 r. założono w Wołczynie diakonat. Na rynku wzniesiono pomnik trzem mieszkańcom, Wołczyna, którzy zginęli w bitwie pod Byczyną 24 stycznia 1588 r.

W XVII w. nie tylko rzemiosło odniosło straty, ale także zniszczenie i ograbienie miasta przez liczne przemarsze wojsk, stacjonowanie regimentów huzarów, kozaków. Dopelnieniem nieszczęść były głód i zarazy, nękające społeczność wołczyńską oraz pożary. Pierwszy pożar w 1627 r. pochłonął 124 domy, ratusz i kościół. Został on wzniesiony przez pijanych żołnierzy stacjonujących w mieście, jako mieście nadgranicznym. Pożar w 1707 r. spowodował zniszczenie 82 domów. W 1722 r. Wołczyn miał już swój statut i prawa miejskie, w którym ujęta została struktura administracyjna, sposób przyjmowania nowych mieszkańców, ich prawa i obowiązki, stosunki między małżonkami i dziećmi, sprawy rzemiosła, bezpieczeństwo, obrona miasta. Z kronik dowiadujemy się, że wydarzenia „wielkiego świata” nie omijały Wołczyna. Fala luteranizmu spowodowała, że przy kościele powstały pierwsze szkoły kształcące młodych Ślązaków w języku polskim. Do szkoły w Wołczynie przybywali synowie Niemców z Księstwa Oleśnickiego, które trwały do około 1780 r. Szkoła w Wołczynie istniała do 1826 r., w którym to przeniesiono ją do Kluczborka.

W 1859 r. powstała inicjatywa budowy katolickiego kościoła pw. NMP. Duży wkład w jego budowę wniósł architekt Aleksander Lange z Wrocławia oraz mistrz budowlany z Wołczyna Deditus i bracia Jantschurowie. Cmentarz z centrum miasta został przeniesiony poza miasto. W 1810 r. królewski planista Junginkel zrobił dokładny plan miasta. Ulice otrzymały nazwy: Wrocławska, Polska, Felczerska, Młyńska, niektóre przetrwały do dziś. Przejęcie Śląska przez Prusy (po III Wojnach Śląskich 1740- 1745) spowodowało nasilenie akcji germanizacyjnej i wzrost eksploatacji i jego ludności drogą zwiększenia podatków płaconych przez chłopów i mieszczan.

1 poł. XIX w. była okresem różnych zmian. W mieście był już Główny Urząd Celny i Królewska Ekspedycja Poczтовая Urzędu Poczutowego z Namysłowa. Mieszkańcami kierowała Rada Miejska. Istniał szpital w drewnianym budynku. Po nie długim czasie Rada Gminy

Miejskiej założyła szpital miejski w piętrowym budynku, a w 1912 r. przystąpiono do budowy szpitala. 9 października 1807 r. wydano edykt znoszący poddaństwo osobiste chłopów. 14 września 1811 r. wydano edykt regulujący, który normował prawo chłopów do własności uprawianej przez nich do tej pory ziemi. W dniu 19 listopada 1808 r. zniesiono zależność prywatnych miast od właścicieli. W 1820 r. Wołczyn przyłączono do Górnego Śląska. Rewolucja przemysłowa miała także swoje odbicie w Wołczynie. W 1891 r. kupiec z Wrocławia założył tutaj mleczarnię parową, Firma Malich&Mucke drożdżownię. W tym samym okresie, znana na całym świecie firma- Gruschwitz z Nowej Soli zbudowała roszarnię lnu i konopi. Zostały założone 2 tartaki, młyn, fabryka wyrobów garncarskich, warsztat tokarski. W 1898 r. Wołczyn został podłączony do publicznych linii telefonicznych, a w 1888 r. usunięto z rynku ostatni dom drewniany i wybudowano w tym miejscu dom masywny.

W 1904 r. Gmina Miejska uchwaliła budowę gazowni. W grudniu 1904 r. na ulicach miasta zabłyśły lampy gazowe, a w 1924 r. oświetlenie gazowe zastąpiono elektrycznym. Miasto do XX w. czerpało wodę ze studzien, dlatego wybudowano wieżę ciśnienia i poprowadzono pierwsze wodociągi.

Po I wojnie światowej nasilały się sprawy narodowościowe. W Wołczynie przejściowo miał swą siedzibę sztab Grupy „Nord” SSOS. W 1939 r. ziemia kluczborska stała się miejscem koncentracji oddziałów armii hitlerowskiej przed atakiem na Polskę. Po dojściu Hitlera do władzy nasilił się terror. Zmieniono nazwiska polskie na niemieckie. Okres międzywojenny na ziemi wołczyńskiej był wzrastającym terrorem bojówek hitlerowskich, czego przykładem był fakt wysadzenia mostu kolejowego pod Wołczynem przez pododdział Grupy Destrukcyjnej Konrada Wawelberga, pod dowództwem Tadeusza Meissnera.

W 1939 r. ziemia wołczyńska stała się miejscem koncentracji oddziałów armii hitlerowskiej przed atakiem na Polskę. W Wołczynie, podobnie jak i w całym Niemczech, założono szereg faszystowskich organizacji. W okresie okupacji na teren miasta przywożono wielu Polaków do pracy w roszarni, drożdżowni i innych zakładach pracy i gospodarstwach rolnych. Walki o Wołczyn rozpoczęły 19 stycznia 1945 r. Jego wyzwolenie nastąpiło trzy dni później, od strony Byczyny. Miasto było w 45% zniszczone i prawie wyludnione (zostało 40 osób z 4036). Transport nie funkcjonował, fabryki były nieczynne, gdyż maszyny zdemontowano i wywieziono w głąb Niemiec.

Po wojnie ludność napływała z Bugu, Kołomyi, Stanisławowa, Lwowa, Tarnopola. Repatrianci ze wsch. uruchomili Hutę Szkła, zaczęła pracować Śląska Fabryka Drożdży „Polmos”, OZPL „Linopłyt”, tartak. Zajęto się organizacją służby zdrowia. Powstała szkoła podstawowa- 12 lipca 1945 r. Drugą szkołę otworzono 1 września 1965 r. i była to szkoła 1000-lecia. Państwowy Ośrodek Maszynowy stawały Wołczyn w czołówce najbardziej uprzemysłowionych miast Europy. Jednak zmiany ustrojowe w 1989 r. nie oszczędziły także Wołczyna i spowodowały istniejące do dnia dzisiejszego znaczne bezrobocie.

□ **Bruny**

Pierwsze wzmianki o wsi Bruny (niemieckie Brune) pochodzą z pocz. XV w. W tym czasie wieś ta występowała pod nazwą Konradsdofr. Nazwa ta pochodziła od założyciela wsi. Być może był nim Konrad von Konstadt, właściciel pobliskiego Wołczyna. W 1436 r. zmieniono nazwę na Bronow. Nazwa ta pochodzić miała od słowa brona. W dokumencie z 1488 r., pochodzącym z wrocławskiej księgi gruntów, pojawia się zapis "Conradi villa nova plantatio", czyli wieś Konrada nowo założona. W dokumentach z 1521 r. wieś figuruje jako Brunau. Nieco później pojawia się podział na Małe i Duże Bruny, lub Dolne i Górne Bruny. Z 1774 r. pochodzi pieczęć z herbem przedstawiającym bronę, którym posługiwała się wieś. Nie są znane nazwiska właścicieli z tego okresu. Około 1845 r. majątek rycerski w Brunach wraz z folwarkiem z koloni Nowy Świat (Neuwelt) należał do rodziny von Damnitz. Wieś liczyła wtedy około 587 mieszkańców. W 1886 r. właścicielką majątku była Helena von Tieschovitz. Majątek liczył wtedy łącznie 520 ha powierzchni, z czego 378 ha gruntów ornych, 47 ha łąk, 11 ha pastwisk, 70 ha lasów oraz 11 ha gruntów dworskich. Inwentarz zwierzęcy składał się z 29 koni, 154 sztuki bydła, 21 świń. W majątku znajdowała się także gorzelnia. Całością zarządzał

w imieniu właścicielki Richter. Łączny dochód jaki przynosił majątek w tym czasie był równy 6378 markom. W 1891 r. majątek był własnością prawdopodobnie trojga dzieci Heleny, a mianowicie baronowej von *Richthofen z domu von Tieschowitz*, baronowej Raben także z domu von Tieschowitz oraz do F. von Tieschowitz. W ich imieniu majątkiem zarządzał baron *Friedrich von Richthofen*. W 1898 r. właścicielem majątku wraz z folwarkiem Nowy Świat był Carl Michael. Majątek miał w tym czasie łączną powierzchnię 560ha, z czego 498 ha stanowiły grunty orne, 48 ha łąki, 3 ha pastwiska, a 8 ha lasy. Specjalizował się w hodowli bydła rasy *oldenburskiej i holenderskiej*. Zarządcą majątku był inspektor Günther. Roczny dochód z majątku wynosił wtedy 6378 marek. W księdze adresowej majątków z 1912 r. jako właściciel majątku w Brunach figuruje Józef Dąbrowski, a zarządcą jest Lewiński. Majątek w tym czasie składa się z 360 ha gruntów orných. 18 ha łąk, 3 pastwisk, 3 ha lasów. Majątek specjalizował się w tuczu świń, hodowli krów mlecznych rasy oldenburskiej oraz gorzelnictwie. Ponadto należała do niego cegielnia polna. W 1926 r. właścicielem majątku był Heinrich Schwartzkopff. Powierzchnia majątku oraz jego specjalizacja nie uległa zmianie w porównaniu z okresu przed I wojną światową. Nadal prowadzono tutaj tucz świń i hodowlę bydła oraz pracowała gorzelnia. Wg. danych z 1937 r. jej produkcja roczna wynosiła 63 000 litrów. Heinrich Schwartzkopff był właścicielem majątku do 1945 r. Po 1945 r. majątek upaństwowiono, a następnie w 1948 r. rozparcelowano. Ziemię, dwór oraz zabudowania folwarczne przyznano polskim osadnikom. W latach 1953- 1957 nastąpiła przymusowa kolektywizacja i na terenie dawnego majątku gospodarzyła spółdzielnia rolnicza. W 1957 r. majątek ponownie parcelowano. W 1975 r. część z rolników- parcelantów utworzyło Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną w Brunach. Jest ona właścicielem użytkownikami większej części założenia budynków folwarcznych i domów pracowników folwarcznych do dziś. Dawny dwór do 1988 r. był Bronisława Wesołowskiego. Po jego śmierci żona przekazała go wraz z częścią parku na własność miastu i gminie Wolczyn.

□ Brynica

Nie ustalono kiedy powstała wieś. W źródłach pisanych wymieniana jest w 1485 r. Nie ustalono także właścicieli majątku przed 2 poł. XIX w. Wiadomo, że około 1845 r. w Brynicy znajdował się folwark i 31 domów, w których mieszkało 284 ewangelików i 17 katolików. We wsi znajdowała się karczma, gorzelnia, młyn wodny. W 1886 r. właścicielem rycerskiego majątku był Theodor Gloffka. Gospodarstwem w Brynicy zarządzał inspektor Hager. Powierzchnia majątku wynosiła wtedy 611 ha, w tym 262 ha ziemi ornej, 127 ha łąk, 205 ha lasów. Hodowano 99 sztuk bydła, w tym 7 krów mlecznych, 600 owiec i 34 konie. Theodor Gloffka pozostawał właścicielem także na pocz. lat 90- tych XIX w. W tym czasie profil hodowli oraz wielkość majątku nie uległy zmianom. W 1898 r. właścicielem majątku, wraz z Ellguth (obecnie Ligota Wolczyńska) był Josef Mahlich. Zarządzenie gospodarstwem spoczywało w rękach inspektora Bragulli. Majątek z folwarkiem obejmował 616 ha i stała się domeną państwową. W pocz. XX w. Brynica przestała być majątkiem prywatnym. W 1912 r. właścicielem wsi był Królewski Urząd Domen, a dzierżawcą majątku z folwarkiem Ellguth był Harbort von Windheim. W tym czasie powierzchnia majątku była znacznie mniejsza niż w końcu XIX w. i liczyła ogółem 390 ha, w tym 270 ha ziemi ornej, 105 ha łąk, 2 ha pastwisk, 2 ha ogrodu i 11 ha nieużytków i terenów podwórzowych. Prowadzona była hodowla bydła biało- czarnego oldenburskiego, uprawa buraków cukrowych i ziemniaków. W 1926 r. dzierżawcą nadal był Harbort von Windheim, a nadinspektorem kierującym pracami w majątku Oswald Seidel. Ogólna powierzchnia liczyła 397,8 ha, w tym 265 ha pól uprawnych. Hodowano bydło czarno-białe wschodniofryzyskie, prowadzono uprawę lnu, buraków cukrowych, zbóż i ziemniaków. W 1937 r. domena państwowa w Brynicy z folwarkiem Ellguth była dzierżawiona przez Elizabeth Dienhard, z domu von Windheim i przez Hildegard von Windheim. Pełnomocnikiem dzierżawców był wcześniejszy nadinspektor Oswald Seidel. Wielkość majątku pozostawała taka jak w latach 20- tych, kontynuowany był wcześniejszy profil hodowli i upraw, istniała oczyszczalnia ścieków roszarni lnu w Wolczynie.

□ Brzezinki

W 1295 r. w kronice łacińskiej *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis* (pol. Księga uposażeń biskupstwa wrocławskiego) miejscowość wymieniona jest jako Bresinki.

Układ przestrzenny wsi (typ ulicówka): wielodrożnica, czytelny schemat organizacji zabudowy. Elementy regionalnego stylu architektonicznego: dominująca technika budowlana, stosowane materiały budowlane oraz sposób wykończenia: cegła, tynk, pokrycie dachów dachówką ceramiczną, detal i elementy uzupełniające: ganki, okiennice.

□ **Gierallice**

Wieś ma prawdopodobnie średniowieczną metrykę. Przed 1489 r. stanowiła własność rodziny von Strachwitz. W 1499 r. właścicielem został Jerzy von Studnitz (majątek wniesiony w wianie przez żonę z domu Strachwitz). Rodzina von Studnitz pozostawała w posiadaniu Gierallic do poł. XVI w. W 1740 r., po śmierci właściciela Adama Fydeyka von Studnitz, spadkobiercy wydzierżawili majątek Christianowi Gottliebowi Janisch. a w roku 1749 sprzedali innemu właścicielowi. Od 1 poł. XVIII w. do poł. XIX w. właściciele wsi zmieniali się kilkakrotnie. W 1886 r. dobra rycerskie Gierallice należały do hrabiego Jeannot von Monts który pozostawał właścicielem do roku 1902 lub 1903. Od tego ostatniego dobra przeszły w posiadanie Felixa von Studnitz- członka rodu właścicieli z wieków XVI- XVIII. W posiadaniu rodziny von Studnitz Gierallice pozostały do 1945 r. Po II wojnie majątek przejęty został przez PNZ, utworzono w nim PGR. W 1957 r. park i pałac przeszły w posiadanie Caritasu, który utworzył tu działający do czasów obecnych zakład pomocy społecznej dla dzieci upośledzonych. Do majątku Gierallice należały dwa folwarki- Nowy Folwark i Sabagne (Zabagnie) zwany w latach 30- tych XX w. Klein Jeroltschutz. Na folwarkach prowadzona była hodowla owiec. Wg Knie w Gierallicach istniały: browar, gorzelnia, młyn wodny, nie wiadomo jednak czy były one związane z majątkiem. W 1886 r. dobra rycerskie obejmowały ogółem 750 ha, w tym 438 ha gruntów uprawnych, 88 ha łąk, 37 ha pastwisk i 30 ha wód. W tym czasie czynna była cegielnia, hodowano 960 owiec, 20 szt. trzody chlewnej, około 100 szt. bydła. Powierzchnia majątku wraz z folwarkami utrzymywała się bez większych zmian także w 1 ćw. XX w. Księgi adresowe z tego okresu odnotowują uprawę i przerób lnu oraz hodowlę owiec rasy merynos odmiana mięsno- wełnista W 1937 r. powierzchnia majątku była już mniejsza- liczyła ogółem 696 ha, w tym 400 ha gruntów ornych, 88 ha pastwisk, 4 ha okólników (pastwisk ogrodzonych), 10 ha wód, 3 ha parku i 3 ha ogrodów. Owce merynosy hodowane były na folwarku Klein Jeroltschutz. Istniała kolejka polowa wąskotorowa (odnotowana już w księdze adresowej z 1926 r.).

□ **Komorzno**

Komorzno, niemieckie Reinersdorf, jest miejscowością o średniowiecznej metryce. W 1402 r. odnotowane jako Reymnsis villa. Do XVI w. było własnością książąt legnickich i brzeskich, na pocz. XVI w. stanowiło własność rodu von Frankenbergów. W latach 1740- 1838 dobra rycerskie Komorzno należały do rodziny Fischer von Reinersdorf. Po 1838 r. ród ten przyjął dodatkowo nazwisko von Paczensky und Tenczin. Von Paczenscy pozostawali właścicielami Komorzna do 1945 r. Dobra rycerskie Komorzno obejmowały oprócz majątku także położone nieopodal wsi folwarki o nazwach: Rosalienhof Altvorwerk, Neuvorwerk. W okresie poprzedzającym II wojnę światową na folwarkach tych istniała specjalizacja hodowlana: w Rosalienhof hodowano owce, w Altvorwerk trzodę chlewną, w Neuvorwerk byki. Obecnie dawny folwark Rosalienhof nosi nazwę Rozalia, Neuvorwerk nosi nazwę Zapłotnik, Altvorwerk nie istnieje. W 2 poł. XIX w. owce hodowano na podwórzu folwarcznym położonym w obrębie wsi na wsch. od parku i od kościoła. Na mapie z lat 80- tych XIX w. podwórze to zaznaczone jest jako owczarnie. Możliwe, że przed II wojną światową owczarnie na tym podwórzu już nie istniały a hodowla owiec prowadzona była tylko na folwarku Altvorwerk. Majątek w Komorznie rozwinięty już w 1 poł. XIX w. W 1845 r. odnotowano istnienie browaru, gorzelnii, tartaku. Hodowla w tym czasie obejmowała 1800 owiec merynosów i 297 sztuk bydła. Oprócz majątku w Komorznie było aż 97 gospodarstw chłopskich, istniała szkoła ewangelicka z jednym nauczycielem, utrzymywana przez właściciela majątku będącego fundatorem stypendium pieniężnego przyznawanego od 1838 r. najlepszemu z ubogich dzieci we wsi.

We wsi został zachowany tradycyjny układ przestrzenny- ulicówka. Przeważa zabudowa zagrodowa, ale występuje także zabudowa wielorodzinna związana z funkcjonowaniem

dawnych PGR. Charakterystyczne elementy wsi to pałac wraz z parkiem oraz zabytkowy drewniany kościół.

□ **Krzywiczyny**

Krzywiczyny jako wieś sięga swa metryka do średniowiecza. Ok. 1483 r. jak podają źródła historyczne istniała we wsi kaplica. Ok. 1530 r. wieś w większości zamieszkiwali protestanci, ponieważ kościół został przez nich przejęty. W XVII w. majątek w Krzywiczynach prawdopodobnie należał do rodziny Frarckenberg. Od 1853 r. majątek w Krzywiczynach przynależy do rodziny von Watzdorf. W 4 ćw. XIX w. właścicielem rozległego majątku wraz z kilkoma folwarkami był porucznik Otto von Watzdorf, królewski urzędnik, deputowany do Parlamentu Krajowego. Do Krzywiczyn przynależały następujące folwarki: Augstenhof, Carlshof, Heinrichsluft, Heinrichsfelde, Tecluaua (Tecluacho), Waldstadt. W głównym majątku mieściła się gorzelnia. W odległości ok. 2 km na płn.- wsch. znajdowała się cegielnia. Kolonia Heinrichsluft została założona w 1841 r. Hodowane były tam głównie owce. Pozostałe folwarki są starsze. W 1886 r. powierzchnia dóbr krzywiczyńskich wynosiła 1355 ha. Pola uprawne zajmowały 841 ha, łąki 176 ha, pastwiska 47 ha, a lasy 262 ha, nieużytki 29 ha. Stan hodowli wyglądał następująco: 100 koni, 274 sztuki bydła, w tym 94 krowy, 1400 owiec, 50 świń. W 1891 r. inspektorem w majątku był von Buttner, a na przełomie wieków Konrad Franz. Pod k. XIX w. właścicielem majątku rycerskiego w Krzywiczynach był Fryderyk Wilhelm von Watzdorf. Inspektor w majątku miał do pomocy księgowego, 2 asystentów, gorzelnego, 2 leśniczych. Pod koniec wieku powierzchnia ogólna wzrosła do 1432 ha. W gospodarstwie pracowała gorzelnia, cegielnia, młyn i mleczarnia. W 1912 r. nadinspektorem był Rösch, a księgowym Kahn. Fryderyk Wilhelm von Watzdorf był właścicielem do końca lat 30- tych XX w. W latach dwudziestych nadinspektorem był Meinert, a księgowym Eberstein. W XX w. majątek rozwijał się intensywnie, pracowała gorzelnia z płatkarnią, młyn, mleczarnia. Była suszarnia drewna, potężne silosy betonowe (6 sztuk). Znajdowała się również roszarnia, która zajmowała się przeróbką uprawianego w majątku lnu. Uprawiane były także na szerszą skalę ziemniaki odmiany Starker. Hodowane było bydło rasy nizinnej oraz oldenburskiej i buhaje szlachetnych ras. W 1926 r. powierzchnia całych dóbr wynosi 1485,7 ha. Ziemie uprawne obejmowały 841,9 ha, łąki 172,2 ha, pastwiska 19,4 ha, uprawiane i nawożone pastwiska 56 ha, lasy 345,3 ha. Park rozciągał się na powierzchni 4,3 ha, ogród 3,5 ha, staw 0,5 ha, a nieużytki 42,2 ha. Tuż przed II wojną światową powierzchnia majątku nieznacznie się zmniejszyła, o kilkadziesiąt hektarów. W 1937 r. folwark Teclusia zmienił nazwę na Theklas Luft, pozostałe nie zmieniły nazwy. Generalnym pełnomocnikiem właściciela był Friedhelm von Watzdorf, a inspektorem König. Po II wojnie światowej majątek przeszedł na własność skarbu państwa polskiego. Powstało w nim Państwowe Gospodarstwo Rolne. Przez wiele lat dyrekcja mieściła się w Kostowie. Był również Inspektorat Kochłowice. Od 1972 r. istniał Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych z siedzibą dyrekcji w Wolczynie.

Krzywiczyny to miejscowość o typie zabudowy ulicówka (jednodrożna wieś o zwartej zabudowie po obu stronach drogi oraz przypadkowym układzie dróg bocznych), położona po obu stronach drogi powiatowej prowadzącej z granicy województwa wielkopolskiego do Wolczyna. Zabudowa uzupełniona jest przez wielorodzinne budynki, związane z funkcjonowaniem dawnych PGR. Charakterystyczne elementy wsi to drewniany kościółek z XVII w., pałac i park krajobrazowy oraz rezerwat przyrody.

□ **Ligota Wolczyńska**

Datę powstania miejscowości określa się na poł. XI w. Nazwa Ligota Wolczyńska jest nazwą kulturową i oznaczała pierwotnie wieś założoną na nowym pniu i wolną na określony okres czasu od podatków i świadczeń, stąd była związana z ówczesnymi rodzimymi stosunkami prawno- osadniczymi. Nazwa pierwotna to Ligota od słowa lga, ulga. Typ wsi- ulicówka.

□ **Markotów Duży**

Nazwa miejscowości jest nazwą dzierżawcą, pochodzącą od imienia Markwart, które uległo spolszczeniu na Markot, dając podstawę równoległej nazwie polskiej na -ów. Nazwa

miejsowości zmieniała się na przestrzeni lat- od niemieckiego Margsdorf, Marquardi villa (1261 r., 1300 r.) do Markotów w 1845 r.

Markotów Duży to miejscowość o typie zabudowy ulicówka (jednodrożna wieś o zwartej zabudowie po obu stronach drogi oraz o przypadkowym układzie dróg bocznych). Wieś sołecka Markotów Duży położona jest wzdłuż drogi powiatowej Gierałcice- Markotów Mały. Zabudowania koncentrują się po obu stronach tej drogi. We wsi nie są wyodrębnione konkretne ulice o własnych nazwach, jedynie zabudowania znajdujące się na obrzeżach noszą nazwę Kolonii Cygany.

□ **Rożnów**

Wieś Rożnów (niemieckie Ober und Nieder Roten) wzmiankowana była już w XIV w., kiedy w 1376 r. wspomniano o istniejącym tu kościele pod wezwaniem św. Trójcy. W okresie reformacji, około 1530 r. kościół został przejęty przez protestantów. Pierwszym znanym z nazwiska właścicielem wsi był generał Karol Adolf August von Eben, który ufundował w 1780 r., znajdujący się przy kościele murowany z cegły nagrobek w kształcie piramidy. Pierwotnie wieś była podzielona na trzy niezależne majątki: Ober Rosen (na zach. krańcu wsi), Mittel Rosen i Nieder Rosen (na wsch. krańcu wsi). Ober Rosen w swoim herbie miała „naturalną” różę, a Nieder Rosen pagórek i trzy róże. Kolejnym znanym z nazwiska właścicielem dóbr był pochodzący z Ober Rosen major Dorotheus von Gladis, który został zabity kłonicą w czasie powstania chłopskiego w dniu 3 grudnia 1848 r. Od około 1862 r. wszystkie części wsi zostały zjednoczone w jednym ręku rodziny von Treu choć nadal używane były określenia Nieder i Ober Rosen. W 1861 r. we wsi mieszkało łącznie 588 mieszkańców. W 1886 r. jako właściciel obu majątków (Nieder und Ober Rosen) w Rożnowie wymieniany jest Hugo von Treu. Do majątku Nieder Rosen należał folwark Mühlenhof. Jego łączna powierzchnia wynosiła 578 ha ziemi, z czego grunty orne stanowiły 481 ha, łąki 36 ha, lasy 31 ha, wody 6 ha, tereny dworskie 11 ha. W majątku było 59 koni, 227 sztuk bydła, 1130 owiec i 22 świnie. Do drugiego majątku w Ober Rosen należał folwark Luisenhof. Łączna jego powierzchnia wynosiła 460 ha z czego 318 ha stanowiły grunty orne, 14 ha łąki, 115 ha lasy 13 ha grunty dworskie. Znajdowały się tu 22 konie, 47 sztuk bydła, 700 owiec i 10 świń. Majątkami zarządzał dyrektor Kanus. Łączny dochód roczny z majątku Nieder Rosen wynosił 5871 marek, a z majątku Ober Rosen 4626 marek. Podobne informacje na temat obu majątków pochodziły z 1891 r. Nieznaczne różnice dotyczyły tylko wysokości pogłowia zwierząt. W Ober Rosen zlikwidowano całkowicie hodowlę owiec. W 1898 r. znacznie zmieniła się struktura gruntów w obu majątkach. Zmniejszyła się powierzchnia lasów, a powiększyła się powierzchnia gruntów orných i łąk. W majątku funkcjonowała już gorzelnia oraz hodowano bydło mleczne, rasy oldenburskiej oraz owce- merynosy. W księdze adresowej z 1912 r. obydwie majątki wraz z wspomnianymi wyżej podległymi folwarkami występują pod nazwą Oberrosen I. Właścicielem majątku był nadal wspomniany Hugo von Treu. Łączna jego powierzchnia wynosiła 1113 ha, z czego 887 ha stanowiły grunty orne, 84 ha łąki, 129 ha lasy, 13 ha ogrody, park oraz zabudowania dworskie. Majątek specjalizował się w gorzelnictwie, hodowli ziemniaków, buraków cukrowych, lnu i traw oraz zbóż, a także hodowli owiec rasy wschodniofryzyskiej i merynosów. Podobne informacje na temat majątku pochodzą z 1926 r. W majątku z wykwalifikowanych pracowników zatrudniano, oprócz zarządcy i jego asystenta, gorzelnego, dwóch leśniczych, ogrodnika i specjalistę od hodowli owiec. Łączny dochód jaki przynosił majątek w latach 1912- 1926 wynosił 10445 marek rocznie. W 1937 r. jako właściciela nadal wymieniana się Hugo von Treu. Prawdopodobnie do 1945 r. majątek należał do niego lub do jego spadkobierców. Po II wojnie światowej zmieniła się nazwa wsi na Rożnów. W dawnym majątku ziemskim do 1947/ 1948 roku stacjonowały oddziały wojsk radzieckich. W 1948 r. powstało PGR, który przez prawie 50 lat swego istnienia wchodziło w skład różnych struktur administracyjnych. Od 1968 r. Zakład Rolny Rożnów podlegał pod Kombinat PGR Wołczyn. Od 1993 r. właścicielem była Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa Oddział Terenowy w Opolu.

□ **Skalągi**

Etymologia nazwy Skałagi wywodzi się prawdopodobnie od nazwy rodowej- od Skałaga lub przekształconej nazwy gwarowej- od skały. Pierwsze udokumentowane wzmianki o Skałagach sięgają poł. XIII w. Uwzględniając znaleziska archeologiczne mezolitu, kultury łużyckiej i okresu wpływów rzymskich jest prawdopodobne, że początki osady sięgają czasów znacznie wcześniejszych. Na pierwsze z nich natrafiono tutaj bowiem już w latach 30- tych XXw. Najstarsze sięgają okresu kamienia czyli dwóch tysięcy lat p.n.e. Z 1376 r. pochodzi pierwsza wzmianka o istnieniu we wsi drewnianego kościoła pod wezwaniem św. Michała. Prawdopodobnie osada składała się z 50 zagród. Przez lata dobra Skałag były podzielone. Jednak już w 1772 r., a następnie przez kolejne lata, jako jednego właściciela dóbr źródła wymieniają Michała Albrechta Schneidemessera- bardziej znanego pod nazwiskiem von Kobylinski. Prawdopodobnie było on osobą, która scalała majątek. Wywodził się z drobnej szlachty, z rejonów Olesna. W 1775 r. otrzymał szlachectwo pruskie ze zmianą nazwiska na von Kobylinski, po matce Annie Krystynie Kobylinski. Dobra musiał przejmować sukcesywnie. W pierwszej fazie ta część, która przynależna była (w XIV w.) Henrykowi Schimonskiemu, a następnie włości Monsterburgów. W 1783 r. był już pełnoprawnym właścicielem całego majątku. W tym okresie wieś liczyła 205 mieszkańców, w tym 8 zagrodników. W sumie na terenie wsi było 45 ognisk domowych. Istniał jeszcze stary drewniany ewangelicki kościół (wybudowany w 1691 r.), jako filia kościoła z Wołczyna. Po śmierci Albrechta majątkiem zawiadywała żona Johanna, która w ostatnim 10- leciu XVIII w., podjęła decyzje o jego sprzedaży. Nabywcą był baron von Henneberg. Od 1804 r. ród von Pritwitz und Gaffron oficjalnie figuruje w dokumentach jako właściciele Skałagów, przy nich pozostały przez następne ponad 100 lat. Oni też byli inicjatorami budowy wspaniałego pałacu, z którego do dnia dzisiejszego pozostały jedynie fundamenty. W 1845 r. wieś zabudowana była 57 domami, zamieszkałymi przez 533 osoby. Znajdowały się w niej: zamek, folwark, browar, gorzelnia, dwie leśniczówki, ewangelicki kościół i ewangelicka szkoła, obsługiwana przez jednego nauczyciela. W tym miejscu trzeba nadmienić, że nauka w Skałagach odbywała się od wielu pokoleń. Ponieważ warunki w starym budynku szkolnym, nie odpowiadały już ówczesnym standardom, w 1829 r. oddano do użytku nowy wygodny obiekt. Wśród mieszkańców odnotowano 44 wyznawców religii katolickiej, którzy na msze musieli uczęszczać do Byczyny. Występowało też trzech rzemieślników. W hodowli przeważały owce merynosy, których ilość dochodziła do 1700 sztuk. Przynależną także do wsi była kolonia Skałaska (Albrechtsthal), położona ¾ mili na płn.- wsch., licząca 12 domów i 83 mieszkańców.

Przestrzenna struktura miejscowości została ukształtowana przez centralną dominantę miejscowości jaką stanowi zabytkowy park z pozostałościami zabudowań folwarcznych dawnego zespołu pałacowego, rozmieszczonego po obu stronach drogi. Park w Skałagach obecnie jest przykładem parku krajobrazowego w stylu angielskim. Założony został w XIX w. Przestrzeń ogrodowa nie tworzy w nim regularnych podziałów geometrycznych. Całość założenia oparta jest na pięknie przyrodniczych form naturalnych. Park w swojej kompozycji posiada duże wartości artystyczne głównie dzięki elementom naturalnym (odpowiednio zrytmizowanym formom roślinnym i ukształtowaniu wód). Wiek drzewostanu tworzącego właściwy park zamyka się w granicach 150- 200 lat. Rozwój i zmiany przestrzenne parku wiążą się z kresem kiedy Skałagi były własnością von Pritwitzów. Z tego okresu pozostały w parku pojedyncze okazy drzew. Wraz z przebudową pałacu, na początku bieżącego stulecia, dokonano zmian kompozycyjnych parku, przekształcając go z naturalistycznego krajobrazowego, w park o cechach w stylu angielskim. W jego granicach zlokalizowane są dwa stawy. Na zabudowę w przeważającej części składają się zagrody będące składnikiem małych i średnich gospodarstw rolnych. Obecnie układ zabudowy jest regularny zlokalizowany wzdłuż kilku ulic. Wśród otwartych przestrzeni wspólnych wyróżnić można również: boisko sportowe. Ośrodek zdrowia położony jest w centralnym punkcie wsi. Dziedzictwo kulturowe stanowi drewniana kolonia mieszkalna, pozostałości budowli- fundamenty po zamku oraz park i okalające go tereny wraz z dwoma stawami. Znamiennym walorem przestrzeni wiejskiej publicznej jest kościół z elementami barokowymi.

□ Szum

Nazwa miejscowości pochodzi od niemieckiego Schumm- osada położona w lesie nad Kluczborskim Strumieniem (Stobrawą), a więc od szumu lasu, wody. Szum do 1 stycznia 1930 r. należał do parafii Bogacica, co ma odzwierciedlenie w aktach parafialnych Bogacicy. W XVII w. obecny Szum podzielony był na Kuźnię Bogacką oraz położony nad strumieniem folwark Szum. Informacje o Kuźni, wtedy Ferncludina Bodlandensis, spotykamy od 1688 r., a polska nazwa Kusnia pojawiła się w 1718 r. W XVIII w. następowało powolne zacieranie się granic między Kuźnią a Szumem, co w konsekwencji dało powstanie jednej miejscowości, zamiennie nazywanej Szumem lub Kuźnią. W pobliżu wsi, w około 1797 r. pojawiają się wzmianki o przysiółku zwanym Trzi Chałupy (Dreihauser). W Szumie nie było dużych gospodarstw rolnych, dlatego warstwy społeczne tej wioski stanowili zagrodnicy i chałupnicy. W 1783 r. było tu 16 zagrodników i 4 chałupników, a w 1863 r.- 18 zagrodników i 10 chałupników, uprawiających razem 437 morgi. Jak podają księgi parafialne Bogacicy w 1783 r. Szum liczył 179 mieszkańców, w 1830 roku- 190 i 22 domy, w 1845 r.- 286 mieszkańców i 25 domów, w 1863 r.- 313 mieszkańców, w 1867 r.- 475 osób, a w 1912 r. w Szumie mieszkały 664 osoby. W dalszych latach obserwowany był spadek liczby ludności w Szumie, co było spowodowane emigracją mieszkańców do Niemiec. W 1936 r. nazwę miejscowości zmieniono na Forstheim, która obowiązywała do zakończenia II wojny światowej. Po wojnie krótki czas używano niemieckiej pisowni Shumm, ale pod koniec 1945 r. podawano już polską nazwę Szum. Historia miejscowości związana jest z parafią Zawieść, do której wioska należała od 1 stycznia 1930 r. Zbyt duża odległość od kościoła parafialnego w Bogacicy zmusiła mieszkańców Szumu do budowy kościoła. Początkowo planowano budowę jednego kościoła dla Szumu i Wierzchów, jednak docelowo zbudowano dwa kościoły. W 1929 r. wybudowano kościół w Szumie, a na mocy kuracji biskupa opolskiego z dnia 13 czerwca 1929 r. Szum podłączono do parafii Zawieść, a kościół w Szumie stał się jej kościołem filialnym. Do 1860 r. dzieci uczęszczały do jednoklasowej szkoły w Wierzchach, która powstała około 1765 r. W 1860 r. zbudowano szkołę w Szumie, ale do użytku oddano ją dopiero w 1884 r. Początkowo w szkole uczono w języku niemieckim, z biegiem czasu wprowadzono język polski. Szkoła działała do 2005 r. w związku z coraz mniejszą liczbą dzieci, a budynek następnie sprzedano.

Szum to miejscowość o typie zabudowy łańcuchówka- wieś mająca dwa rzędy domów luźno ustawionych przy głównej drodze. W miejscowości znajduje się kościół, świetlica wiejska, boisko do piłki siatkowej, boisko sportowe oraz plac zabaw.

□ Szymonków

Pierwsze wzmianki o Szymonkowie pochodzą z 1257 r. Nazwa Szymonków ma wiele form językotwórczych. Pierwotna nazwa wioski wzmiankowana w akcie jej nadania wymawiana była Siemianowo (nazwa słowiańska), później uległa zmianie na Siemienaw, a po zajęciu Śląska przez Prusy- na Siemienau. Miejscowość powstała na obrzeżach Przesieki- gęstego pasma lasów, które ciągnęło się od Odry w kierunku pń.- wsch. w środkowej części rozdzielone Stobrawą, jako osada na prawie niemieckim, której właścicielem został Niemiec Johann. We wsi stał kościół, do którego należała 1 parcela ziemi i wyznaczony teren lasu. Wieś przez lata rozwijała się gospodarczo i terytorialnie. W latach 1430- 1433 Szymonków był podzielony na część wsch. i zach. Część wsch. należała do księcia Brzegu, a część zach. do księcia Oleśnicy. W tym czasie miejscowość administracyjnie podlegała Wołczynowi. W ciągu kilkuset lat osada była w posiadaniu Hrabiego von Pritvitz, następnie braci Grzegorza i Wacława Woyskich, którzy sprzedali posiadłość Janowi Stwoleńskiemu ze Świniar władającemu tą ziemią do 1564 r. Po tym czasie posiadłość przeszła we władanie rodziny von Posadovsky. Paweł Posadovsky jako zarządca Szymonkowa wspierał silnie tendencje reformatorskie i przyczynił się do zwolnienia proboszcza katolickiego w Wołczynie i obsadzenie stanowiska przez pastora ewangelickiego. W 1540 r. kościół w Szymonkowie przeszedł na wiarę luterańską. W 1614 r. we wsi został wybudowany nowy kościół, którego fundatorami i budowniczymi byli właściciele ziemscy dwóch części Szymonkowa- hrabia Brond von Brestvitz (wsch.) i hrabia Stwoleński von Steinerdorf (zach.). Wojna 30-letnia wyrządziła niewielkie szkody w miejscowości- przez wieś przeszły dwie walczące ze sobą armie hrabiego Mansfelda i hrabiego Wallensteina. W 1688 r. nastąpiły zmiany właścicieli dóbr ziemskich. Wieś przeszła we posiadanie pana von Studnitza.

Wieś ocalała podczas dwóch wojen śląskich i nie zanotowano większych strat. W 1761 r. wybuchła wojna 7-letnia śląska. Wieś została spustoszona i ograbiona przez wycofujące się wojska rosyjskie. Rząd pruski wprowadził oddawanie kontrybucji na rzecz wojsk pruskich. Wojsko zabierało wszystko, co pozostało po Rosjanach. Mimo trudnego życia ludzi po wojnie, w Szymonkowie dało się zauważyć pokojową działalność króla. Rozwojowi uległo szkolnictwo. W Szymonkowie powstała szkoła parafialna. Proboszcz otrzymywał do pomocy kleryka. Po umocnieniu reformacji szkolnictwo uległo rozszerzeniu, a przyłączenie Śląska do Prus spowodowało rozbudowę gospodarczą regionu. W 1795 r. ówczesny właściciel części Szymonkowa- Ferdynand Wilhelm Sigismunt von Litvitz połączył zach. i wsch. część Szymonkowa. W pierwszej dekadzie XIX w. armia pruska doznała wielu porażek, a umocnieniu uległa armia francuska. Na ludność śląską Francuzi nałożyli wysokie kontrybucje. Wkrótce wojska francuskie zaczęły się wycofywać, jednak los mieszkańców ziemi kluczborskiej nie uległ poprawie. Ludność zmuszona była oddawać kontrybucję dla bawarskiego wojska pruskiego, z czego z trudem się wywiązywała, tym bardziej, że w 1811 r. prowincję nawiedziła długotrwała susza. 16 marca 1813 r. Prusy wypowiedziały wojnę Napoleonowi. 17 marca 1813 r. Fryderyk Wilhelm III ogłosił powszechną mobilizację i pobór do wojska mężczyzn w wieku 17-40 lat. Zaczęto tworzyć terytorialną obronę kraju tzw. Landszturm. Dla ludzi była to szansa na poprawę sytuacji życiowej. Obrona terytorialna powiatu kluczborskiego walczyła na wielu frontach, między innymi w bitwie pod Geschau, Bautzen (Budziszyn). Pokój między Francją a Prusami został zawarty w 1816 r. Rozpoczęto odbudowę zniszczonego kraju. Lata 1827-1834 były dla mieszkańców Szymonkowa bardzo ciężki- gwałtowne burze i bardzo ciężkie zimy, strach przed epidemią cholery, która wybuchła w Polsce oraz susza i drożyzna były powodem powiększenia się biedoty, wielu strat materialnych we wiosce i spustoszenia w lasach. W kwietniu 1843 r. spaleni uległo skrzydło szkoły, a w 1852 r. we wsi wybuchła epidemia cholery, w wyniku której zmarło 79 osób ze 114 zamieszkujących osadę. W XIX w. rodzina Litvitz rozbudowała swój majątek i wprowadziła uprawę lnu i hodowlę owiec, co miało poprawić statut gospodarczy całej wioski. W latach 1823-1846 w Szymonkowie działała Huta Szkła, która wytwarzała doskonałe szkło tafłowe i gospodarcze i nosiła nazwę Skłarnia Szymonowska. W 1859 r. Rudolf von Litvitz wybudował wielki browar parowy. Za jego panowania został wybudowany zamek i droga utwardzona będąca teraz główną szosą we wsi. W 1866 r. majątek przeszedł w ręce Polaka Piotra von Walewskiego, który po 5 latach sprzedał go panu von Hupman Falbellemu. W latach 1875-1878 w miejscowości postawiono nowy kościół. W 1888 r. w osadzie wybudowano nową szkołę, a w starym budynku urządzono przedszkole. Lata 1870-1914 były latami, w których w gminie Szymonków nastąpił wzrost gospodarczy, życie biegło spokojnie, ludziom żyło się dostatnio. Dnia 31 lipca 1914 r. w Szymonkowie ogłoszono stan oblężenia, a 2 sierpnia wprowadzono na terenie całego kraju powszechną mobilizację. Kolejne lata wojny były latami biedy, zaczęła szerzyć się kradzież i handel pokątny. Okupacja Górnego Śląska przez Niemcy spowodowała nałożenie na ludność wiele rygorów i ograniczeń. Po zakończeniu III Powstania Śląskiego w 1921 r. majątek w Szymonkowie został sprzedany państwowej spółce rolnej w Pszczynie, co miało na celu stworzenie możliwości zasiedlania wioski kolonistami z Niemiec. Napływ nowych przesiedleńców spowodował znaczne powiększenie gminy Szymonków i spowodował zmiany na lepsze. W 1950 r. miejscowość zamieszkiwało już około 1085 osób. Obecnie w miejscowości działa szkoła, ośrodek zdrowia, klub młodzieżowy, jest świetlica wiejska i parafia. Miejscowość bardzo się rozwinęła i obecnie zajmuje powierzchnię ponad 2100 ha.

□ Świniary Wielkie

Wieś Świniary Wielkie nosiła niegdyś niemieckie nazwy Schweininchen do 1894 r., do 1945 r. Gross Blumenau. Pierwszym znanym nazwiskiem właściciela wsi był Adam Posadowski, do którego należały oprócz Świniar, Wołczyn i Wierzbica. W 1622 r. ufundował on dzwon dla miejscowego kościoła, który znajduje się do dziś w tutejszej świątyni pw. św. Bartłomieja. Kolejnym właścicielem majątku, znanym z nazwiska był Friedrich Wilhelm Harias, z którego osobą wiąże się powstanie klasycy stycznego dworu w Świniarach Wielkich, w I poł. XIX w. W 1841 r. włączył on do majątku w Świniarach Wielkich niewielki majątek w pobliskich Świniarach Małych (Klein Blumenau). W 1886 r. należący do F. W. Hanasa majątek liczył wraz

z podległymi folwarkami Dworzisto i Schirobanz 403 ha, z czego 328 ha przypadało na ziemię orną, 63 ha na łąki, 4 ha na nieużytki, a 4 ha zajmowały grunty dworskie. Już wtedy istniała tu gorzelnia. Hodowano tu 24 konie, 174 sztuki bydła i 230 owiec. Łączny dochód jaki przynosił majątek wynosił w 1886 r. 5973 marek. Pobliskie Świniary Małe miały tylko 210 ha powierzchni. Podobne dane pochodzą z 1891 r. W stosunku do poprzednich lat, zmniejszył się areal majątku, a zwiększyło się pogłowie zwierząt. W 1912 r. właścicielem majątku Gross Blumenau oraz Klein Blumenau był Hugo Ludcke z Wrocławia. Majątek (Gross Blumenau) liczył wtedy 255 ha z czego 209 stanowiły grunty orne, 30 ha łąki, 12 ha nieużytki. Łączny dochód z majątku wynosił w tym czasie 4428 ha. W 1926 r. jako właściciele majątku wymienia się Waltera Thomasa i jego żonę Emilię z domu Ludcke. Zarządcą obydwu majątków Klein i Gross Blumenau był Sorich. Majątek w Gross Blumenau liczył wtedy 252 ha powierzchni z czego 200 ha gruntów ornych i 34 ha pastwisk. Majątek specjalizował się w gorzelnictwie, hodowli bydła rasy oldenburskiej, hodowli buraków cukrowych. W okresie międzywojennym pracowało w majątku około 60 sezonowych robotników z Polski z okolic Bolesławca. Zamieszkiwali oni w domu dla robotników. W księdze adresowej z 1937 r. jako właściciela wymienia się tylko Emilię Thomas. Być może już wtedy była wdową. Według informacji uzyskanych od starych mieszkańców wsi jeszcze przed 1939 r. przekazała ona majątek swojemu synowi, również Walterowi, urodzonemu w 1912 r., a poległemu w 1942 r. pod Lem gradem (jego mogiła znajduje się na miejscowym cmentarzu). Młody właściciel zamieszkał w budynku dworu, natomiast matka przeniosła się do domu którym mieszkał zarządca majątku. Rodzina ta była ostatnimi niemieckimi, a zarazem prywatnymi właścicielami majątku. Po 1945 r. majątek został początkowo rozparcelowany. Około 1950 r. powstał tu PGR, który przez ponad 40 lat był gospodarzem na terenie dawnego majątku. Zakład rolny w Świniarach Wielkich wchodził w skład Kombinat PGR w Wołczynie. W 1992 r. teren dawnego majątku przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa Oddział Terenowy w Opolu.

□ **Wierzbica Dolna**

Nazwa Wierzbica Dolna jest nazwą topograficzną, określającą naturalne, przyrodzone właściwości terenu i krajobrazu- od słowa wierzba, a więc oznacza pierwotnie miejsce porośnięte wierzbami. Miejscowość została założona przez osadników niemieckich w XV w. w okresie tzw. kolonizacji niemieckiej, od czego nazywano ją Wierzbicą Niemiecką. Wskutek reformacji w XVI w., która rozszerzyła się za sprawą Marcina Lutera w Europie, dotychczasowe katolickie parafie przeszły na ewangelickie. W 1 poł. XVIII w. zbudowano w sołectwie pałac hrabiowski, który na przełomie XIX i XX w. przeszedł w posiadanie hrabiego Schinella. Stan jego posiadania szacowany był na 27 mórg ziemi uprawnej, łąki, pastwiska, 30 zabudowań stajennych dla inwentarza żywego, pałac z zabudowaniami dla służby. Za panowania hrabiego wieś bardzo się rozwinęła. Z powodu zamiłowania hrabiego do hazardu w 1930 r. stracił on cały majątek i został wyrzucony z pałacu. Ten zdesperowany popełnił samobójstwo na cmentarzu kościelnym, co upamiętnia pomnik postawiony w tym miejscu. Majątek hrabiego pod nowym właścicielem podupadał stopniowo w ruinę, aż został rozdzielony pomiędzy chłopów, jako rekompensatę za brak wynagrodzenia. Pałac i 30 budynków przejął niemiecki skarb państwa. W czasie II wojny światowej, w czasie wyzwania ziemi przez Rosjan, od nalotów lotnictwa radzieckiego zginęło 15 mieszkańców wioski. Wojska radzieckie zdewastowało wnętrze pałacu i zrabowali jego wyposażenie. Wkrótce pałac zmieniono w spichlerz. Po wojnie pałac został stopniowo rozebrany przez ludność, która zastała swoje domostwa zdewastowane i zniszczone. W tych samych latach rozpoczęto zasiedlanie wioski ludnością napływową ze Wschodu, z okolic Stanisławowa i Kołomyi.

Wierzbica Dolna to miejscowość o typie zabudowy ulicówki (jednodrożna wieś o zwartej zabudowie po obu stronach drogi oraz o przypadkowym układzie dróg bocznych). Miejscowość leży wzdłuż drogi powiatowej z Wierzbicy Górnej do Świniar Małych. W środku miejscowości skupiają się główne budynki użyteczności publicznej- kościół, świetlica wiejska oraz strażnica OSP. Niedaleko od centrum wsi znajduje się plac zabaw dla dzieci, przystanek autobusowy, teren rekreacyjno- sportowy oraz park podworski.

□ **Wierzbica Górna**

Wieś Wierzbica Górna w 1406 r. nosiła nazwę Polnischin Wirbitz. Potem nazywana była Wurbitz, Polnisch Würbitz a od 1936 r. Oberweiden. Dziedzic wsi Joachim Wenzel w 1718 r. ufundował nowy kościół ewangelicki o konstrukcji szachulcowej. Ok. 1785 r. w Wierzbicy istniały dwa folwarki. Oprócz tego we wsi było 19 gospodarstw i 37 zagrodników. Całą wieś zamieszkiwało 278 mieszkańców. W latach 1793- 1805 znajdowała się tutaj huta szkła. Ok. 1811- 1812 zbudowana została we wsi jedna z pierwszych cukrowni na Śląsku. Ok. poł. XIX w. do dóbr rycerskich w Wierzbicy przynależały również kolonia Tanne, Tanneberg, folwarki: Kolloczek (Kołaczek), Waldau (Wałda), Teichvorwerk oraz Bergel's Schäferei. W folwarku Kołaczek znajdował się młyn wodny, a w Wałdzie- karczma. W folwarku Bergel's Schäferei hodowano 1000 merynosów i 198 jagniąt. W folwarku Wałda znajdował się również tartak. Majątek w Wierzbicy należał od 1791 r. do rodziny von Reiswitz. W latach 80- tych XIX w. dobra w Wierzbicy Górnej należały do barona Rudolfa von Reiswita. Razem z folwarkiem Bergelschäferei majątek zajmował powierzchnię 1093 ha. Ziemi uprawnej było 695 ha, z czego łąki zajmowały 160 ha, a pastwiska 5 ha. Prawie połowę ogólnej powierzchni zajmowały lasy, bo aż 740 ha. 64 ha stanowiły wody, a podwórza i nieużytki zajmowały 26 ha. W majątku hodowano 46 koni, 205 sztuk bydła, w tym 51 krów, 950 sztuk owiec 45 świń. Oprócz tego w majątku pracowała gorzelnia i cegielnia. Pod koniec XIX w. powierzchnia dóbr nieznacznie się zwiększyła. Właścicielem nadal był Rudolf von Reiswitz i pozostał nim do lat 20- tych XX w. Hodowane było bydło rasy wschodniofryzyskiej. Oprócz gorzelnii i cegielni w majątku pracował tartak. Pod koniec wieku do dóbr w Wierzbicy przynależą folwarki Mittelhof, Tanneberg i leśnictwo. W 1696 r. inspektorem w majątku był niejaki Heldenreich, w 1912 r.- Schramm. Miał do pomocy dwóch asystentów, księgowego, kierownika gorzelnii, 3 leśniczych. W 1926 r. do Wierzbicy Górnej należą folwarki Mittelhof, Tanneberg, Kolloczek (Kołaczek) i Waldhaus. Pełnomocnikiem właściciela był Hermann Schmidt, a nadinspektorem Artur Schramm. Nadleśniczym był Albin Körnender. W majątku hodowane było bydło rasy wschodniofryzyskiej, świnie oraz buhaje hodowlane. Do obróbki uprawianego lnu została zbudowana roszarnia (zakład przeróbki lnu). Nadal pracowała gorzelnia, cegielnia, tartak oraz młyn wodny. W 1936 r. nastąpiła zmiana nazwy wsi z Polnisch Wurbitz na Oberweiden. W 1937 r. istniały dwa majątki Waldgut i Rittergut z folwarkami Oberhof, Mittelhof, Margaretenhof, Tanneberg i Waldhaus. Właścicielką dóbr była Adrienne von Reiswitz. Rządcą był P. Morcinkowsky. Całe dobra w 1937 r. obejmowały obszar 1748 ha, w tym 687 ha pól uprawnych, łąk 143 ha, pastwisk 24 ha, wód i stawów rybnych 87 ha. Lasy obejmowały obszar 751 ha. Park i ogród i inne obszary rozciągały się na obszarze 56 ha. Prócz tego oddano do parcelacji 165 ha ziemi uprawnej i 22 ha łąk. W cegielni pracującej w majątku w ciągu roku wytwarzano 2 miliony cegieł. Na obszarze 150 mórg uprawiano len, który poddawany był przeróbce w miejscowej roszarni. Kontynuowano hodowlę zwierząt Jak w latach poprzednich, hodowano również źrebięta. Po 1945 r. majątek stał się własnością państwa polskiego, utworzono w nim Państwowe Gospodarstwo Rolne. Od 1972 r. był to Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych z siedzibą dyrekcji w Wołczynie. Po likwidacji PGR gospodarstwo przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa.

We wsi został zachowany tradycyjny układ przestrzenny- ulicówka (zabudowa w dwóch zwartych rzędach po obu stronach głównej drogi oraz o przypadkowym układzie dróg bocznych i pól) z zabudową kalenicową, której uzupełnieniem są budynki wielorodzinne związane z funkcjonowaniem dawnych PGR. W skład sołectwa wchodzi dwa przysiółki: Międzybrodzie i Wałda, dwie osady: Cegielnia i Stary Folwark, kolonia: Kołaczek i leśniczówka- Krystyna.

□ **Wierzchy**

Według niemieckiego językoznawcy Heinricha Adamy nazwa miejscowości pochodzi od polskiej nazwy określającej wierzch. W swoim dziele o nazwach miejscowych na Śląsku wydanym w 1888 r. we Wrocławiu jako starszą od niemieckiej wymienia on nazwę w polskiej formie- Wierzchy podając jej znaczenie Dorf auf der Hohe czyli po polsku wieś na górze, wierzchu. Niemcy zgermanizowali nazwę na Wierschy w wyniku czego utraciła ona swoje pierwotne znaczenie. Ze względu na polskie pochodzenie nazistowska administracja III Rzeszy dnia 27 kwietnia 1936 r. w miejsce nazwy Wierschy wprowadziła nową, całkowicie

niemiecką nazwę Stoberbrück. 12 listopada 1946 r. nadano miejscowości polską nazwę Wierzchy.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (tj. Dz. U. 2014 poz. 1446), formami ochrony zabytków są:

- a) wpis do rejestru zabytków,
- b) uznanie za pomnik historii,
- c) utworzenie parku kulturowego,
- d) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Wołczyn, funkcjonują jedynie dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1. Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego opracowane dla terenu gminy Wołczyn, szczegółowo określają obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W planach wyznaczone zostały granice i zasady zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie, w tym zakres ochrony konserwatorskiej. Określono także zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. W planach wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej: strefa ochrony konserwatorskiej „A”- strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej, strefa ochrony konserwatorskiej „B”- strefa ochrony zachowanych elementów zabytkowych, strefa ochrony konserwatorskiej „W”- strefa ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych, strefa ochrony konserwatorskiej „OW”- ochrony i obserwacji archeologicznej. W planach zostały zawarte również zasady zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie dla obiektów: ujętych w rejestrze zabytków, ujętych w ewidencji zabytków, dla stanowisk archeologicznych.

5.3.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Wołczyn, znajduje się 81 zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1), w tym 37 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wołczyn

LP.	MIEJSCOWOŚĆ/ ADRES	OBIEKT	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Brzezinki	kościół filialny pw. Narodzenia NMP	60/53 z 26.11.1953 662/60 z 21.03.1960 r.
2	Brzezinki	park podworski z aleją	22/78 z 21.02.1978 r.
3	Duczów Mały	park	30/78 z 05.03.1978 r.
4	Duczów Wielki	oficyna dworska	957/65 z 26.01.1965 r.
5	Gierałcice	kościół ewangelicki	69/53 z 22.12.1953 r.
6	Gierałcice	spichlerz dworski	1596/66 z 20.09.1966 r.
7	Gierałcice	dom Opieki Społecznej „Caritas”	1595/66 z 20.09.1966 r.
8	Gierałcice	park krajobrazowy	1/76 z 08.07.1976 r.

9	Gieraltce	pałac	207/2013 z 01.201.2013 r.
10	Komorzno	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. filialny pw. Serca Pana Jezusa i św. Jadwigi	63/53 z 05.12.1953 r.
11	Komorzno	oficyny	1598/66 z 20.09.1966 r.
12	Komorzno	park krajobrazowy	12/76 z 25.08.1976 r.
13	Komorzno nr 20	dom	1599/66 z 20.09.1966 r.
14	Komorzno nr 35	dom	1600/66 z 20.09.1966 r.
15	Komorzno nr 52	dom	1601/66 z 20.09.1966 r.
16	Komorzno nr 57	dom	1602/66 z 20.09.1966 r.
17	Krzywiczyny	kościół poewangelicki pw. św. Trójcy	64/53 z 09.12.1953 r.
18	Krzywiczyny	pałac	816/64 z 16.04.1964 r.
19	Krzywiczyny	park	17/77 z 22.02.1977 r.
20	Rożnów	kościół filialny pw. św. Piotra i Pawła	71/53 z 10.12.1953 r.
21	Rożnów	nagrobek (obok kościoła), piramida	726/64 z 14.03.1964 r. 25/2003 z 22.10.2003 r.
22	Rożnów	dwór	1005/65 z 6.05.1965 r.
23	Rożnów	park z aleją dojazdową	13/76 z 25.08.1976 r.
24	Skałagi	kościół parafialny pw. św. Michała	1062/66 z 17.01.1966 r.
25	Skałagi	park	14/76 z 25.08.1976 r.
26	Szymonków	ruina romantyczna z basztą	960/65 z 27.01.1965 r.
27	Świniary Wielkie	kościół filialny pw. św. Bartłomieja	73/54 z 19.05.1954 r.
28	Świniary Wielkie	park	18/77 z 22.02.1977 r.
29	Wąsice	park	26/78 z 05.03.1978 r.
30	Wierzbica Dolna	kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża wraz z wnętrzem	72/54 z 04.06.1954 r.
31	Wierzbica Dolna	park	25/78 z 05.03.1978 r.
32	Wierzbica Górna	kościół parafialny pw. św. Jacka	818/64 z 18.04.1964 r.
33	Wierzbica Górna	dwór	1001/65 z 05.05.1965 r.
34	Wierzbica Górna	spichlerz	1001/65 z 05.05.1965 r.
35	Wierzbica Górna	dwór, ogrodzenie, park krajobrazowy	804/64 z 15.04.1964 r.
36	Wierzbica Górna	park	19/77 z 10.03.1977 r.
37	Wołczyn	stare miasto	163/57 z 23.09.1957 r.
38	Wołczyn	kościół parafialny pw. św. Teresy	1063/66 z 18.01.1966 r.
39	Wołczyn	park miejski	3/76 z 08.07.1976 r.
40	Wołczyn, ul. Kluczborska 3	dom	1467/66 z 06.08.1966 r.
41	Wołczyn, ul. Powstańców 6	dom	1473/66 z 08.08.1966 r.
42	Wołczyn,	dom	1472/66 z 08.08.1966 r.

	ul. Powstańców 8		
43	Wolczyn, ul. Powstańców 10	dom	1471/66 z 08.08.1966 r.
44	Wolczyn- Brzezinki, ul. Byczyńska	cmentarz żydowski	228/89 z 04.12.1989 r.

Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w gminie Wolczyn

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISK A	TYP STANOWISK A	CHRONOLOGIA	NR REJESTRU ZABYTKÓ W
1	Bruny	3	osada	kultura łużycka, kultura przeworska	A- 1088/98
2	Brzezinki	15	osada	średniowiecze	A- 503/78
3	Duczów Mały	1	cmentarzysko ciałopalne i szkieletowe	kultura łużycka (III- IV okres epoki brązu)	A- 2/65
4	Duczów Mały	10	osada	mezolit, kultura łużycka (epoka brązu), średniowiecze	A- 470/78
5	Duczów Mały	11	nieokreślone	kultura łużycka	A- 502/78
6	Duczów Mały	13	osada	kultura łużycka (epoka brązu)	A- 469/78
7	Duczów Mały	16	osada	kultura łużycka, średniowiecze	A- 477/78
8	Duczów Wielki	13	osada	kultura łużycka	A- 481/78
9	Duczów Wielki	6	osada	kultura łużycka, średniowiecze	A- 487/78
10	Duczów Wielki	8	osada	kultura łużycka	A- 472/78
11	Gierałcice	5	osada	kultura łużycka	A- 484/78
12	Gierałcice	7	osada	wczesne średniowiecze, średniowiecze	A- 486/78
14	Komorzno	1	grodzisko	średniowiecze (XIV w.)	A- 309/70
15	Komorzno	2	grodzisko	wczesne średniowiecze i średniowiecze (XII - XIV w.)	A- 310/70
16	Komorzno	23	osada, punkt osadniczy	kultura łużycka, neolit, średniowiecze	A- 960/93
17	Komorzno	24	punkt osadniczy	kultura łużycka, kultura przeworska, okres wpływow rzymskich	A- 957/93
18	Komorzno	25	punkt osadniczy	kultura przeworska (okres przedrzymski)	A- 956/93

19	Komorzno	57	osada	kultura łużycka, kultura przeworska, wczesne średniowiecze (VIII- X w.), późne średniowiecze (XV w.)	A- 1087/98
20	Komorzno	60	osada	kultura łużycka, kultura przeworska, późne średniowiecze (XV w.)	A- 1086/98
21	Krzywiczyny	6	osada	kultura łużycka (epoka brązu), średniowiecze	A- 468/78
22	Krzywiczyny	7	osada	średniowiecze	A- 483/78
23	Ligota Wołczyńska	10	osada	kultura łużycka, średniowiecze	A- 932/91
24	Ligota Wołczyńska	6	osada	okres wpływów rzymskich, średniowiecze	A- 485/78
25	Ligota Wołczyńska	9	osada	kultura łużycka, kultura przeworska	A- 933/91
26	Rożnów	1	osada	okres wpływów rzymskich, średniowiecze	A- 532/80
27	Skałagi	7	osada	okres wpływów rzymskich	A- 478/78
28	Skałagi	8	osada	kultura łużycka (V okres epoki brązu/ halsztat)	A- 830/89
29	Świniary Wielkie	10	osada	kultura łużycka (okres halsztacki), średniowiecze	A- 479/78
30	Świniary Wielkie	11	osada	kultura łużycka (epoka brązu), okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze, średniowiecze	A- 467/78
31	Świniary Wielkie	9	osada	okres halsztacki, średniowiecze	A- 495/78
32	Wierzbica Dolna	1	grodzisko	średniowiecze (XIII - XIV w.)	A- 345/72
33	Wierzbica Górna	13	osada	kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)	A- 688/86
34	Wierzbica Górna	17	osada	kultura przeworska	A- 684/86
35	Wierzchy	7	osada	średniowiecze	A- 519/79
36	Wołczyn	5	osada	wczesne średniowiecze, średniowiecze	A- 499/78
37	Wołczyn	6	osada	wczesne średniowiecze, średniowiecze	A- 501/78

5.3.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź

zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ze względu na bezpieczeństwo obiektów nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych (Tabela nr 3). Na terenie gminy występują także zabytki ruchome znajdujące się w ewidencji (w formie kart zabytku ruchomego), które nie są objęte wpisem do rejestru zabytków. Do tej grupy należy wyposażenie kościoła parafialnego pw. NMP Niepokalanie Poczętej w Wołczynie (neogotyckie wg projektu Alexisa Langer) oraz wyposażenie kościoła filialnego pw. św. Trójcy w Krzywiczynach.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminy Wołczyn

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Brzezinki	Wyposażenie z kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP	Ks.B.t.I-29/63	10.11.1957 r.
			Ks.B.t.I-30/63	10.11.1957 r.
			Ks.B.t.I-273/63	01.02.1963 r.
			Ks.B.t.IV-702/1-21/78	07.04.1978 r.
			Ks.B.t.V-808/90	26.02.1990 r.
2	Gierałcice	Wyposażenie kościoła ewangelickiego	Ks.B.t.I-33/53/57	12.11.1957 r.
			Ks.B.t.V-871/91	02.12.1991 r.
			Ks.B.t.V-877/92	03.02.1992 r.
3	Komorзно	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Najświętszego Serca Jezusa	Ks.B.t.II-513/71	17.06.1971 r.
4	Rożnów	Wyposażenie kościoła filialnego pw. św. Piotra i Pawła	Ks.B.t.I-146/58	10.10.1958 r.
			Ks.B.t.V-819/90	03.05.1990 r.
5	Szum	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Stygmatów św. Franciszka	Ks.B.t.III-271/13	01.02.2013 r.
6	Szymonków	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP	Ks.B.t.I-295/66	28.02.1966 r.
7	Wierzbica Dolna	Wyposażenie z kościoła filialnego pw. Podwyższenia Krzyża Św.	Ks.B.t.I-20/53/57	30.10.1957 r.
			Ks.B.t.I-261/63	29.01.1963 r.
			Ks.B.t.I-411/66	17.12.1966 r.
			Ks.B.t.V-886/92	16.04.1992 r.
			Ks.B.t.II-166/09	26.08.2009 r.
8	Wierzbica Górna	Wyposażenie z kościoła filialnego pw. św. Jacka	Ks.B.t.V-885/1-6/92	16.04.1992 r.
9	Wierzbica Górna	Polichromia ścienna w pałacu	Ks.B.t.I-310/64	11.01.1964 r.
10	Wierzchy	Rzeźba św. Jana Nepomucena w kapliczce przydrożnej	Ks.B.t.V-833/90	09.08.1990 r.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- stanowiska archeologiczne,
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) porozumieniem z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w gminie Wołczyn, która została opracowana w 2006 r., przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w gminie Wołczyn

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR
1	Bruny	park dworski		
2	Bruny	spichlerz w zespole folwarcznym		
3	Bruny	dom		14
4	Bruny	zabudowania gospodarcze		29
5	Bruny	szkoła		30
6	Bruny	kuźnia		
7	Brynica	dwór		
8	Brynica	park dworski		
9	Brynica	spichlerz w zespole folwarcznym		

10	Brynica	dom robotników folwarcznych tzw. „czworak”		1-4
11	Brynica	dom robotników folwarcznych tzw. „czworak”		5-8
12	Brynica	szkoła i budynek gospodarczy		2
13	Brynica	gospoda		15
14	Brynica	dom mieszkalno- inwentarski		16
15	Brynica	kapliczka	w sąsiedztwie d. gospody	
16	Brzezinki	układ ruralistyczny wsi		
17	Brzezinki	kościół filialny pw. Narodzenia NMP		
18	Brzezinki	ogrodzenie kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP		
19	Brzezinki	dom i stodoła w zagrodzie		2
20	Brzezinki	dom w zagrodzie		3
21	Brzezinki	dom w zagrodzie		13
22	Brzezinki	zabudowania zagrody (budynek inwentarski, stodoła murowana i fragmenty d. bramy)		13
23	Brzezinki	stodoła drewniana w zagrodzie		13
24	Brzezinki	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła, ogrodzenie)		15
25	Brzezinki	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła, ogrodzenie)		20
26	Brzezinki	szkoła		17-17A
27	Brzezinki	zagroda (budynek mieszkalno- inwentarski, stodoła)		22
28	Brzezinki	dom w zagrodzie		31
29	Brzezinki	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła)		33
30	Brzezinki	budynek inwentarski		41
31	Brzezinki	dom		44
32	Brzezinki	dom		48
33	Brzezinki	zagroda (dom, budynek inwentarski, brama)		54

34	Brzezinki	dom		58
35	Brzezinki	budynek mieszkalno-inwentarski		58a
36	Brzezinki	zagroda (dom i budynek inwentarski)		53
37	Brzezinki	dom w zagrodzie		61
38	Brzezinki	zabudowania zagrody (obora, budynek gospodarczy, stodoła, ogrodzenie)		61
39	Brzezinki	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła)		62
40	Brzezinki	dom		63
41	Brzezinki	zagroda (dom i stodoła)		66
42	Brzezinki	zagroda (dom i budynek inwentarski, brama)		72
43	Brzezinki	budynek inwentarski		63
44	Brzezinki	park		
45	Duczów Mały	park dworski		
46	Duczów Mały	zespół folwarczny		
47	Duczów Wielki	park dworski		
48	Duczów Wielki	zespół folwarczny		
49	Duczów Wielki	dom mieszkalno- inwentarski		14
50	Duczów Wielki	budynek inwentarski z częścią mieszkalną		15
51	Gierałcice	kościół ewangelicki, filialny		
52	Gierałcice	cmentarz ewangelicki wraz z ogrodzeniem		
53	Gierałcice	kapliczka	w centrum wsi	
54	Gierałcice	pałac i oficyna		28
55	Gierałcice	park przypałacowy		
56	Gierałcice	spichlerz w zespole folwarcznym		
57	Gierałcice	obora w zespole folwarcznym		
58	Gierałcice	budynek w zespole folwarcznym		
59	Gierałcice	zagroda (stodoła, obora, brama)		16
60	Gierałcice	dom i brama		18
61	Gierałcice	budynek trafostacji	w sąsiedztwie folwarku	
62	Gierałcice	dom ze stodołą		41
63	Gierałcice	dom		43

64	Gierałcice	dom		42
65	Gierałcice	gospoda		49
66	Komorzno	pałac	Parkowa	7
67	Komorzno	park pałacowy		
68	Komorzno	oficyna w zespole folwarcznym	Parkowa	4-5
69	Komorzno	brama wjazdowa na folwark		
70	Komorzno	kuźnia i stolarnia w zespole folwarcznym		
71	Komorzno	spichlerz w zespole folwarcznym		
72	Komorzno	obora w zespole folwarcznym		
73	Komorzno	dom	Parkowa	13
74	Komorzno	kościół filialny pw. św. Jadwigi		
75	Komorzno	dom i budynek gospodarczy	Główna	5-6
76	Komorzno	dom ze stodołą	Główna	14
77	Komorzno	dom	Główna	18
78	Komorzno	dom i budynek inwentarski	Główna	19
79	Komorzno	dom z oborą	Główna	21
80	Komorzno	gospoda	Główna	25
81	Komorzno	budynek gospodarczy	Główna	32
82	Komorzno	dom	Główna	36
83	Komorzno	dom	Główna	37
84	Komorzno	dom	Główna	40-41
85	Komorzno	dom	Główna	43
86	Komorzno	dom	Główna	45
87	Komorzno	budynek inwentarski	Główna	56
88	Komorzno	dom	Główna	62
89	Komorzno	dom	Główna	70-71
90	Komorzno	stodoła	Główna	73
91	Komorzno	dom z oborą	Główna	74
92	Krzywiczyny	kościół parafialny pw. św. Trójcy		
93	Krzywiczyny	pałac	Wołczyńska	
94	Krzywiczyny	park przypałacowy		
95	Krzywiczyny	rządcówka w zespole folwarcznym	Polna	2
96	Krzywiczyny	dom robotników folwarcznych	Polna	5
97	Krzywiczyny	dom wielorodzinny	Szymonkowska	1
98	Krzywiczyny	szkoła (?)	Szymonkowska	2
99	Krzywiczyny	dom	Wołczyńska	5

100	Krzywiczyny	budynek inwentarski	Wołczyńska	16
101	Krzywiczyny	dom	Wołczyńska	24
102	Krzywiczyny	dom z oborą	Wołczyńska	25
103	Krzywiczyny	dom	Wołczyńska	29
104	Krzywiczyny	szkoła	Wołczyńska	41
105	Krzywiczyny	dom i budynek inwentarski	Wołczyńska	42
106	Krzywiczyny	domy	Wołczyńska	46, 50
107	Krzywiczyny	dom z oborą	Wołczyńska	58
108	Ligota Wołczyńska	dom	Namysłowska	7
109	Ligota Wołczyńska	dom	Namysłowska	9
110	Ligota Wołczyńska	gospoda	Namysłowska	25
111	Ligota Wołczyńska	dom	Namysłowska	34
112	Ligota Wołczyńska	dom mieszkalno-gospodarczy	Namysłowska	36
113	Ligota Wołczyńska	kuźnia (?)	Namysłowska	29
114	Ligota Wołczyńska	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła)	Namysłowska	46
115	Ligota Wołczyńska	dom	Namysłowska	50
116	Ligota Wołczyńska	dom pracowników kolei		75
117	Markotów Duży	zagroda (budynek inwentarski z częścią mieszkalną, stodoła)		10
118	Markotów Duży	dom		11
119	Markotów Duży	dom		12
120	Markotów Duży	dom		19
121	Markotów Duży	dwór w zespole dworsko-folwarcznym		29
122	Markotów Duży	obora w zespole dworsko-folwarcznym		29
123	Markotów Duży	stajnia z wozownią i spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym		29
124	Markotów Duży	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła)		30
125	Markotów Duży	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła, ogrodzenie)		38
126	Markotów Duży	zagroda dawnego młyna (dom, kurnik, obora)		50
127	Markotów Duży	obora		61
128	Rożnów	układ ruralistyczny wsi		
129	Rożnów	kościół filialny pw. św. Trójcy		
130	Rożnów	ruiny dworu		

131	Rożnów	park dworski		
132	Rożnów	piramida grobowa	przy kościele	
133	Rożnów	kuźnia ze stelmarnią w zespole folwarcznym		
134	Rożnów	stajnia koni wyjazdowych z wozownią i domem stangreta w zespole folwarcznym		
135	Rożnów	obora w zespole folwarcznym		
136	Rożnów	dom		26
137	Rożnów	szkoła		34
138	Rożnów	zagroda (dom i budynek inwentarski)		35
139	Rożnów	budynek trafostacji	w sąsiedztwie kaplicy	
140	Skałagi	układ ruralistyczny wsi		
141	Skałagi	kolonia domów		2-17
142	Skałagi	kolonia domów	Kwiatowa	2-18
143	Skałagi	kolonia domów	Słoneczna	7, 9
144	Skałagi	kolonia domów	Sportowa	2-12
145	Skałagi	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła		
146	Skałagi	park dworski		
147	Skałagi	spichlerz w zespole folwarcznym		
148	Skałagi	zagroda (dom, stodoła, budynek inwentarski, ogrodzenie)	Wołczyńska	4
149	Skałagi	dom i sklep	Wołczyńska	18
150	Skałagi	szkoła	Wołczyńska	53
151	Skałagi	dom z oborą	Wołczyńska	42a
152	Skałagi	budynek gospodarczy	Słoneczna	1
153	Szum	kościół filialny pw. św. Franciszka		
154	Szum	kapliczka Matki Boskiej	obok domu nr 34	
155	Szum	dom w zagrodzie		16
156	Szum	budynek inwentarski i stodoła w zagrodzie		16
157	Szum	szkoła		36
158	Szum	sala gospody		40
159	Szum	stodoła	naprzeciwko domu nr 40	

160	Szum	dom		88
161	Szum	zagroda (dom i stodoła)		64
162	Szum	zagroda (dom z oborą i stodoła)		65
163	Szymonków	kościół parafialny pw. Narodzenia NMP		
164	Szymonków	oficyna w zespole folwarcznym	Kasztanowa	1
165	Szymonków	gorzelnia i młyn w zespole folwarcznym	Młyńska	17
166	Szymonków	budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole folwarcznym	Młyńska	1-4
167	Szymonków	stajnia i dom mieszkalny w zespole folwarcznym	Młyńska	5-8
168	Szymonków	spichlerz w zespole folwarcznym		
169	Szymonków	dom ogrodnika w zespole folwarcznym	Młyńska	15
170	Szymonków	dom wraz z ogrodzeniem zespołu folwarcznego	Młyńska	16
171	Szymonków	park dworski		
172	Szymonków	dom	Lwowska	18
173	Szymonków	kolonia domów	Kasztanowa	4-6-7
174	Świniary Małe	zagroda (dom, budynki inwentarskie, stodoła)		6
175	Świniary Wielkie	kościół filialny pw. św. Bartłomieja		
176	Świniary Wielkie	dwór		
177	Świniary Wielkie	park dworski		
178	Świniary Wielkie	rządcówka w zespole folwarcznym		37
179	Świniary Wielkie	stajnia- obora w zespole folwarcznym		
180	Świniary Wielkie	domy robotników folwarcznych		33/34, 35/36
181	Świniary Wielkie	szkoła		
182	Świniary Wielkie	dom		9-10
183	Świniary Wielkie	dom w zagrodzie		23
184	Świniary Wielkie	budynek inwentarski i stodoła w zagrodzie		23
185	Świniary Wielkie	dom i budynek inwentarski		25-26
186	Wąsice	park z aleją dojazdową		

187	Wąsice	cmentarz	Główna	
188	Wąsice	dom		5-5a
189	Wąsice	szkoła		6
190	Wąsice	szkoła	Główna	
191	Wąsice	dom	Główna	9
192	Wierzbica Dolna	kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Św.		
193	Wierzbica Dolna	park dworski		
194	Wierzbica Dolna	spichlerz w zespole folwarcznym		39-41
195	Wierzbica Dolna	oficyna w zespole folwarcznym		37
196	Wierzbica Dolna	zagroda (dom, budynek inwentarski, brama)		6
197	Wierzbica Dolna	dom z oborą		9
198	Wierzbica Dolna	dom z oborą		22
199	Wierzbica Dolna	dom z oborą		55
200	Wierzbica Dolna	szkoła		54
201	Wierzbica Dolna	dom		56
202	Wierzbica Dolna	dom		58
203	Wierzbica Dolna	dom		59
204	Wierzbica Dolna	dom		80
205	Wierzbica Dolna	zagroda (dom i budynek inwentarski)		86-87
206	Wierzbica Górna	kościół filialny pw. św. Jacka		
207	Wierzbica Górna	kaplica cmentarna	na cmentarzu parafialnym	
208	Wierzbica Górna	pałac		62
209	Wierzbica Górna	park pałacowy		
210	Wierzbica Górna	gorzelnia w zespole folwarcznym		
211	Wierzbica Górna	stajnia koni wyjazdowych i wozownia w zespole folwarcznym		
212	Wierzbica Górna	kuźnia i stolarnia w zespole folwarcznym		
213	Wierzbica Górna	wozownia w zespole folwarcznym		
214	Wierzbica Górna	stajnia w zespole folwarcznym		
215	Wierzbica Górna	dom robotników folwarcznych		54
216	Wierzbica Górna	brama wjazdowa na folwark		

217	Wierzbica Górna	budynek inwentarski w zespole folwarcznym (podwórze II)		
218	Wierzbica Górna	stajnia w zespole folwarcznym (podwórze II)		
219	Wierzbica Górna	dom z oborą		1
220	Wierzbica Górna	dom z oborą		9
221	Wierzbica Górna	dom z budynkiem inwentarskim		19
222	Wierzbica Górna	dom		26
223	Wierzbica Górna	zagroda (dom, budynki inwentarskie, stodoła)		30
224	Wierzbica Górna	dom		32
225	Wierzbica Górna	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła)		36
226	Wierzbica Górna	dom i warsztat		42
227	Wierzbica Górna	dom		44-46
228	Wierzbica Górna	dom		52
229	Wierzbica Górna	dom		109
230	Wierzbica Górna	budynek stacji PKP		
231	Wierzbica Górna	szopka i sanitariat przy stacji PKP		
232	Wierzchy	kapliczka	naprzeciwko domu nr 53	
233	Wierzchy	dom		55
234	Wierzchy	zagroda (dom, budynek inwentarski, stodoła)		66
235	Wierzchy	szkoła		76
236	Wierzchy	dom wielorodzinny		82
237	Wierzchy	dom		44
238	Wołczyn	kościół pw. św. Teresy		
239	Wołczyn	kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	Kościelna	
240	Wołczyn	ogrodzenie z bramą kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP	Kościelna	
241	Wołczyn	kościół ewangelicko-augsburski	Byczyńska	
242	Wołczyn	cmentarz komunalny	Byczyńska	
243	Wołczyn- Brzezinki	cmentarz żydowski	przy drodze z Wołczyna do Brzezinek	
244	Wołczyn	park miejski		
245	Wołczyn	dom	Drzymały	1

246	Wołczyn	dom	Drzymały	3
247	Wołczyn	dom	Dworcowa	21
248	Wołczyn	dom	Drzymały	6
249	Wołczyn	budynek	Dworcowa	1
250	Wołczyn	dom	Dworcowa	2
251	Wołczyn	dom	Dworcowa	3
252	Wołczyn	dom	Dworcowa	6
253	Wołczyn	dom	Dworcowa	12
254	Wołczyn	dom	Dworcowa	11
255	Wołczyn	dom	Dworcowa	16
256	Wołczyn	dom	Dworcowa	22
257	Wołczyn	dom	Dworcowa	19
258	Wołczyn	dom	Dworcowa	22
259	Wołczyn	budynek produkcyjny fabryki drożdży	Dworcowa	36
260	Wołczyn	budynek dawnej wagi fabryki drożdży	Dworcowa	36
261	Wołczyn	budynek dyrekcji fabryki drożdży	Dworcowa	36
262	Wołczyn	dom mieszkalny robotników fabryki drożdży	Dworcowa	36
263	Wołczyn	kotłownia i warsztat	Fabryczna	4
264	Wołczyn	magazyn plew	Fabryczna	4
265	Wołczyn	szpital im. św. Józefa	Kościelna	3-4
266	Wołczyn	dom	Kluczborska	3
267	Wołczyn	dom	Kluczborska	5
268	Wołczyn	dom	Kluczborska	6
269	Wołczyn	dom	Kluczborska	7
270	Wołczyn	dom	Kluczborska	8
271	Wołczyn	dom	Kluczborska	11
272	Wołczyn	dom	Kluczborska	13
273	Wołczyn	dom	Kluczborska	16
274	Wołczyn	dom	Kluczborska	18
275	Wołczyn	dom	Kluczborska	19
276	Wołczyn	dom	Kluczborska	21
277	Wołczyn	dom	Kluczborska	23
278	Wołczyn	dom	Kluczborska	20
279	Wołczyn	dom	Kluczborska	22
280	Wołczyn	dom	Kluczborska	26
281	Wołczyn	dom	Kluczborska	28
282	Wołczyn	dom	Kluczborska	30
283	Wołczyn	dom	Kluczborska	27
284	Wołczyn	dom	Kluczborska	31

285	Wołczyn	dom	Kluczborska	37
286	Wołczyn	dom	Kluczborska	41
287	Wołczyn	dom	Kluczborska	32
288	Wołczyn	dom	Kluczborska	40
289	Wołczyn	dom	Kluczborska	49
290	Wołczyn	dom	Kluczborska	50
291	Wołczyn	dom	Kluczborska	51
292	Wołczyn	dom	Kluczborska	57
293	Wołczyn	dom	Kluczborska	61
294	Wołczyn	dom	Kluczborska	67
295	Wołczyn	dom	Kościelna	2
296	Wołczyn	szpital	Kościuszki	1
297	Wołczyn	dom	Krótką	1
298	Wołczyn	dom	Krótką	2
299	Wołczyn	dom	Krótką	3
300	Wołczyn	dom	Młyńska	1
301	Wołczyn	dom	Młyńska	4
302	Wołczyn	dom	Młyńska	6
303	Wołczyn	dom	Młyńska	12
304	Wołczyn	dom	Młyńska	14
305	Wołczyn	dom	Młyńska	16
306	Wołczyn	dom	Młyńska	20
307	Wołczyn	dom	Opolska	17
308	Wołczyn	bramy z fragmentem ogrodzenia	Opolska	17
309	Wołczyn	budynek w zespole huty szkła	Opolska	26
310	Wołczyn	rzeźnia miejska	Opolska	17
311	Wołczyn	chłodnia lodowa przy d. rzeźni miejskiej	Opolska	17
312	Wołczyn	młyn	Młyńska	18
313	Wołczyn	dom	Namysłowska	1
314	Wołczyn	dom	Namysłowska	2
315	Wołczyn	dom	Namysłowska	3
316	Wołczyn	dom	Namysłowska	6
317	Wołczyn	dom	Namysłowska	7
318	Wołczyn	dom	Namysłowska	8
319	Wołczyn	dom	Namysłowska	9
320	Wołczyn	dom	Namysłowska	10
321	Wołczyn	dom	Namysłowska	12
322	Wołczyn	dom	Namysłowska	15
323	Wołczyn	dom	Namysłowska	17
324	Wołczyn	dom	Namysłowska	18
325	Wołczyn	dom	Namysłowska	23

326	Wołczyn	dom	Namysłowska	24
327	Wołczyn	dom	Namysłowska	34
328	Wołczyn	dom	Namysłowska	36
329	Wołczyn	dom	Plac Partyzantów	3
330	Wołczyn	dom	Powstańców	1
331	Wołczyn	dom	Powstańców	4
332	Wołczyn	dom	Powstańców	6
333	Wołczyn	dom	Powstańców	7
334	Wołczyn	dom	Powstańców	8
335	Wołczyn	dom	Powstańców	10
336	Wołczyn	dom	Powstańców	11
337	Wołczyn	dom	Rynek	10
338	Wołczyn	dom	Rynek	11
339	Wołczyn	dom	Rynek	12
340	Wołczyn	dom	Rynek	13
341	Wołczyn	dom	Rynek	14
342	Wołczyn	osiedle domów	Stelmacha	od 1 do 19
343	Wołczyn	dom	Plac Wolności	2
344	Wołczyn	dom	Plac Wolności	5
345	Wołczyn	wieża ciśnień	Traugutta	4
346	Wołczyn	dom	Traugutta	4
347	Wołczyn	budynek dworca PKP	Dworcowa	
348	Wołczyn	budynek nastawni PKP	Dworcowa	
349	Wołczyn	dom	Powstańców	3
350	Wołczyn	dom	Kluczborska	2
351	Wołczyn	dom	Słowackiego	
352	Wierzchy	zagroda (domy mieszkalne, budynki gospodarcze, ogrodzenie)		38

5.5. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Wołczyn. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do nowożytności. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Na terenie gminy Wołczyn, znajduje się 309 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych. Wykaz stanowisk przedstawia tabela poniżej (Tabela nr 5).

Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Wołczyn

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE	TYP STANOWISKA	CHRONOLOGIA
1	Bruny	1/73	ślady osadnictwa/osada	neolit/IV-V w.
2	Bruny	2/74	ślady osadnictwa	neolit
3	Bruny	3/70	punkt osadniczy/punkt osadniczy/ ślad osadnictwa	kultura łużycka/kultura przeworska/pradzieje
4	Bruny	4/71	ślad osadniczy	epoka kamienna
5	Bruny	5/72	ślad osadniczy	epoka kamienna
6	Brynica	1/37	punkt osadniczy	neolit
7	Brynica	2/36	osada	neolit
8	Brynica	3/72	osada	neolit
9	Brynica	4/73	punkt osadniczy/punkt osadnictwa	mezolit/XIII w.
10	Brynica	5/38	osada	kultura pucharów lejkowatych
11	Brynica	6/74	punkt osadniczy/osada	średniowiecze/późne średniowiecze
12	Brzezinki	1/30	ślad osadniczy	kultura ceramiki sznurowej
13	Brzezinki	2/31	punkt osadniczy	XIV w.
14	Brzezinki	3/32	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze-średniowiecze
15	Brzezinki	4/33	osada/punkt osadniczy	kultura przeworska (okres wpływów rzymskich- III w.)/średniowiecze (XIII w.), XV-XVI
16	Brzezinki	5/34	ślady osadnictwa	kultura łużycka - epoka brązu
17	Brzezinki	6/47	ślad osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
18	Brzezinki	7/45	ślad osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
19	Brzezinki	8/42	ślad osadniczy/punkt osadniczy/ślad osadniczy	epoka kamienia/ pradzieje/średniowiecze

20	Brzezinki	9/29	śląd osadnictwa	neolit
21	Brzezinki	10/1	śląd osadnictwa	epoka kamienna
22	Brzezinki	11/54	punkt osadniczy/osada	pradzieje/średniowiecze i nowożytność
23	Brzezinki	12/55	śląd osadnictwa	epoka kamienna
24	Brzezinki	13/44	śląd osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	neolit/pradzieje/X-XIII w./średniowiecze
25	Brzezinki	14/46	osada	średniowiecze
26	Brzezinki	15/43	osada	średniowiecze
27	Duczów Mały	1/33	cmentarzysko szkieletowo-ciałopalne/cmentarzysko	kultura łużycka (epoka brązu)/kultura łużycka (epoka brązu)
28	Duczów Mały	2/42	punkt osadniczy	neolit (kultura ceramiki kreskowo- kłutej)
29	Duczów Mały	3/36	cmentarzysko i osada/groby szkieletowe	epoka brązu (kultura łużycka)/nowożytność
30	Duczów Mały	4/43	osada	PL, OWR
31	Duczów Mały	5/44	osada	OWR
32	Duczów Mały	6/45	punkt osadniczy	?
33	Duczów Mały	7/46	punkt osadniczy	?
34	Duczów Mały	8/47	punkt osadniczy	kultura łużycka
35	Duczów Mały	9/48	punkt osadniczy	średniowiecze
36	Duczów Mały	10/37	śląd osadnictwa/osada/osada/śląd osadnictwa/osada/osada	mezolit/kultura łużycka/ kultura łużycka/pradzieje/średniowiecze/późne średniowiecze
37	Duczów Mały	11/28	osada/osada/śląd osadnictwa/	kultura łużycka/kultura łużycka/późne średniowiecze
38	Duczów Mały	12/29	punkt osadniczy/śląd osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje/średniowiecze/późne średniowiecze
39	Duczów Mały	13/35	punkt osadniczy/osada/osada/cmentarzysko ciałopalne/punkt osadniczy	neolit/kultura łużycka/ kultura łużycka/kultura przeworska/późne średniowiecze
40	Duczów Mały	14/39	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/średniowiecze

41	Duczów Mały	15/40	osada/punkt osadniczy	kultura łużycka(halsztat)/ kultura łużycka
42	Duczów Mały	16/32	osada/osada/osada/ punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura łużycka/średniowiecze/ późne średniowiecze
43	Duczów Mały	17/30	punkt osadniczy	kultura łużycka
44	Duczów Mały	18/34	osada	późne średniowiecze
45	Duczów Mały	19/31	punkt osadniczy/ osada/śląd osadnictwa/ punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska/ (okres lateński)/VIII-IX w./późne średniowiecze
46	Duczów Mały	20/38	punkt osadniczy/osada	kultura łużycka/późne średniowiecze
47	Duczów Mały	21/41	osada	późne średniowiecze
48	Duczów Wielki	2/2	punkt osadniczy	kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)
49	Duczów Wielki	3/3	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	pradzieje/późne średniowiecze
50	Duczów Wielki	4/4	cmentarzysko ciałopalne	pradzieje
51	Duczów Wielki	5/51	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/epoka kamienia/kultura łużycka/średniowiecze/ późne średniowiecze
52	Duczów Wielki	6/50	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ średniowiecze/ kultura łużycka
53	Duczów Wielki	7/5	osada	?
54	Duczów Wielki	8/6	osada/cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka/500- 300 p.n.e.
55	Duczów Wielki	9/7	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
56	Duczów Wielki	10/8	punkt osadniczy	pradzieje
57	Duczów Wielki	11/9	śląd osadnictwa/ osada/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje/późne średniowiecze
58	Duczów Wielki	12/49	śląd osadnictwa/osada	kultura łużycka/późne średniowiecze
59	Duczów Wielki	13/10	osada	kultura łużycka

60	Duczów Wielki	14/11	śląd osadnictwa	kultura łużycka
61	Gierałcice	1/47	punkt osadniczy	neolit
62	Gierałcice	2/19	kurhan?	epoka brązu
63	Gierałcice	3/46	kurhany	kultura łużycka (epoka brązu-III okres)
64	Gierałcice	4/45	osada	kultura ceramiki sznurowej (neolit)
65	Gierałcice	5/35	punkt osadniczy	kultura łużycka
66	Gierałcice	6/39	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka?/ pradzieje
67	Gierałcice	7/44	osada/śląd osadnictwa /punkt osadniczy	średniowiecze pradzieje /XIV-XV w.
68	Gierałcice	8/43	śląd osadnictwa	średniowiecze
69	Gierałcice	9/41	punkt osadniczy	XIV w.
70	Gierałcice	10/42	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
71	Gierałcice	11/40	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	epoka kamienia/wczesne średniowiecze/średniowiecze
72	Komorzno	1/45	cmentarzysko	kultura przeworska- I w.
73	Komorzno	2/8	grodzisko	X-XIV w.
74	Komorzno	3/46	punkt osadniczy	pradzieje
75	Komorzno	4/47	kurhan?	?
76	Komorzno	5/48	punkt osadniczy	późne średniowiecze lub nowożytność
77	Komorzno	6/49	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
78	Komorzno	7/50	śląd osadnictwa	III w.
79	Komorzno	8/51	grodzisko stożkowate	?
80	Komorzno	9/52	punkt osadniczy	XIV w.
81	Komorzno	10/53	punkt osadniczy	wczesne i późne średniowiecze
82	Komorzno	11/7	punkt osadniczy	XIV- XV w.
83	Komorzno	12/54	osada	III w.
84	Komorzno	13/55	osada lub rozorane kurhany lub grób szkieletowy	kultura łużycka (III brąz)
85	Komorzno	14/56	punkt osadniczy	XIV- XV w.
86	Komorzno	15/57	zniszczony grób	neolit
87	Komorzno	16/58	śląd osadnictwa	epoka kamienia
88	Komorzno	17/59	osada lub grób podkloszowy	epoka brązu
89	Komorzno	18/60	punkt osadniczy	kultura łużycka (epoka brązu)

90	Komorzno	19/4	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	kultura łużycka/X-XI w./późne średniowiecze
91	Komorzno	20/5	punkt osadniczy	X- XIII w.
92	Komorzno	21/6	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/X-XI w./późne średniowiecze
93	Komorzno	22/9	punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/późne średniowiecze
94	Komorzno	23/10	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	KPL (neolit)/kultura łużycka/pradzieje/późne średniowiecze
95	Komorzno	24/11	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)/pradzieje/X-XIII w./późne średniowiecze
96	Komorzno	25/12	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	kultura przeworska (okres lateński)/pradzieje/późne średniowiecze
97	Komorzno	26/13	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/X- XIII w./późne średniowiecze
98	Komorzno	27/25	grodzisko	późne średniowiecze i nowożytność
99	Komorzno	28/1	śląd osadnictwa	kultura łużycka
100	Komorzno	29/2	śląd osadnictwa	epoka kamienia
101	Komorzno	30/3	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	epoka kamienia/kultura łużycka
102	Komorzno	31/4	punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/późne średniowiecze
103	Komorzno	32/5	punkt osadniczy	późne średniowiecze
104	Komorzno	33/6	punkt osadniczy	kultura łużycka (halsztat)
105	Komorzno	34/7	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje/późne średniowiecze
106	Komorzno	35/8	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/X-XI w./późne średniowiecze

107	Komorzno	36/9	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ pradzieje/późne średniowiecze
108	Komorzno	37/10	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	epoka kamienia/ pradzieje/X-XIII w./późne średniowiecze
109	Komorzno	38/11	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	pradzieje/późne średniowiecze
110	Komorzno	39/12	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ pradzieje/późne średniowiecze
111	Komorzno	40/13	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	pradzieje/X- XIII w./późne średniowiecze
112	Komorzno	41/14	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	pradzieje/XIII w./późne średniowiecze
113	Komorzno	42/15	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	pradzieje/późne średniowiecze
114	Komorzno	43/16	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka (halsztat)/ późne średniowiecze
115	Komorzno	44/17	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska (OWR)/ pradzieje
116	Komorzno	45/18	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje
117	Komorzno	46/19	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka (V brąz-halsztat)/ pradzieje
118	Komorzno	47/20	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska/pradzieje/ X-XIII w./późne średniowiecze
119	Komorzno	48/21	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	kultura przeworska (OWR)/pradzieje/późne średniowiecze
120	Komorzno	49/22	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	kultura łużycka/ pradzieje/X-XIII w.? późne średniowiecze

121	Komorzno	50/23	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/kultura przeworska (OWR)/pradzieje/późne średniowiecze
122	Komorzno	51/24	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/późne średniowiecze
123	Komorzno	52/26	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/pradzieje/późne średniowiecze
124	Komorzno	53/27	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje
125	Komorzno	54/28	śląd osadnictwa	epoka kamienna
126	Komorzno	55/29	punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/późne średniowiecze
127	Komorzno	56/30	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	kultura łużycka (V brązhalsztat)/pradzieje/późne średniowiecze
128	Komorzno	57/31	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska/VIII- X w./pradzieje/późne średniowiecze
129	Komorzno	58/32	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ kultura przeworska/pradzieje
130	Komorzno	59/33	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/późne średniowiecze
131	Komorzno	60/34	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska (OWR)/późne średniowiecze
132	Komorzno	61/35	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje
133	Komorzno	62/36	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/X- XIII w.
134	Komorzno	63/37	śląd osadnictwa	epoka kamienia
135	Komorzno	64/38	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/X- XIII w./późne średniowiecze
136	Komorzno	65/39	punkt osadniczy	pradzieje
137	Komorzno	66/40	śląd osadnictwa	pradzieje

138	Komorzno	67/41	punkt osadniczy	pradzieje
139	Komorzno	68/42	śląd osadnictwa	epoka kamienia
140	Komorzno	69/43	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje
141	Komorzno	70/44	śląd osadnictwa	epoka kamienia
142	Krzywiczyny	1/16	punkt osadniczy	epoka brązu
143	Krzywiczyny	2/17	punkt osadniczy	epoka brązu
144	Krzywiczyny	3/2	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	pradzieje/średniowiecze
145	Krzywiczyny	4/7	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	średniowiecze/kultura łużycka
146	Krzywiczyny	5/8	punkt osadniczy	średniowiecze
147	Krzywiczyny	6/9	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura pomorska?/ pradzieje/średniowiecze
148	Krzywiczyny	7/6	punkt osadniczy	średniowiecze
149	Krzywiczyny	8/1	śląd osadnictwa	epoka kamienia
150	Krzywiczyny	9/4	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
151	Krzywiczyny	10/3	osada	średniowiecze
152	Krzywiczyny	11/5	punkt osadniczy	kultura łużycka (epoka brązu)
153	Krzywiczyny	12/10	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	pradzieje/średniowiecze
154	Krzywiczyny	13/12	punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
155	Krzywiczyny	14/11	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska (OWR)/ pradzieje
156	Krzywiczyny	15/13	punkt osadniczy	kultura łużycka
157	Krzywiczyny	16/14	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ średniowiecze
158	Krzywiczyny	17/15	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje
159	Krzywiczyny	18/69	śląd osadnictwa	epoka kamienia
160	Krzywiczyny	19/55	śląd osadnictwa	epoka kamienia
161	Ligota Wólczyńska	1/17	osada/punkt osadniczy/osada/punkt osadniczy	neolit/kultura łużycka (młodszy brąz)/ kultura przeworska (okres późnorzymski)/XIII w.
162	Ligota Wólczyńska	2/18	grodzisko ?	?

163	Ligota Wołczyńska	3/30	punkt osadniczy	epoka brązu
164	Ligota Wołczyńska	4/21	punkt osadniczy	pradzieje
165	Ligota Wołczyńska	5/16	punkt osadniczy/ punkt osadniczy	średniowiecze/ średniowiecze nowożytne
166	Ligota Wołczyńska	6/15	punkt osadniczy/punkt osadniczy	średniowiecze/ średniowiecze nowożytne
167	Ligota Wołczyńska	7/14	punkt osadniczy/punkt osadniczy	Średniowiecze/ średniowiecze lub nowożytność?
168	Ligota Wołczyńska	8/49	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje
169	Ligota Wołczyńska	9/48	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/kultura przeworska?
170	Ligota Wołczyńska	10/50	osada/punkt osadniczy	kultura łużycka/średniowiecze
171	Markotów Mały	1	śląd osadnictwa	epoka kamienia
172	Markotów Mały	2	osada	XIII w.
173	Markotów Wielki	1/1	cmentarz choleryczny	XVIII- XIX w.
174	Markotów Wielki	2/2	śląd osadnictwa	epoka kamienia
175	Markotów Wielki	3/3	śląd osadnictwa	epoka kamienia
176	Markotów Wielki	4/4	punkt osadniczy/punkt osadniczy	okres rzymski/średniowiecze
177	Markotów Wielki	5/5	pracownia krzemieniarska/punkt osadniczy/osada	epoka kamienia/kultura łużycka/średniowiecze
178	Markotów Wielki	6/6	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	mezolit/pradzieje
179	Markotów Wielki	7/7	pracownia krzemieniarska/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia (późny paleolit)/kultura łużycka/średniowiecze
180	Markotów Wielki	8/8	punkt osadniczy	neolit
181	Markotów Wielki	9/1	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	epoka kamienia/późne średniowiecze
182	Markotów Wielki	10/9	osada	XIV-XV w.

183	Markotów Wielki	12/2	śląd osadnictwa	epoka kamienia
184	Rożnów	1/52	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	mezolit/epoka kamienia/ kultura łużycka/ kultura przeworska (okr. p. rzym.)/pradzieje/ średniowiecze
185	Rożnów	2/51	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ pradzieje/średniowiecze
186	Rożnów	3/50	śląd osadnictwa	epoka kamienia
187	Rożnów	4/53	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/średniowiecze
188	Skałagi	1/38	punkt osadniczy/punkt osadniczy	okres rzymski I w./ XI- XII w.
189	Skałagi	2/39	osada	średniowiecze
190	Skałagi	3/40	grodzisko?	?
191	Skałagi	4/41	skarb monet	XVII w.
192	Skałagi	5/42	punkt osadniczy	średniowiecze
193	Skałagi	6/24	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	mezolit/pradzieje/ wczesne średniowiecze/ średniowiecze
194	Skałagi	7/23	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/okres wpływów rzymskich/ pradzieje/X- XIII w.
195	Skałagi	8/26	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka (V okr. Brązu, halsztat)/pradzieje
196	Skałagi	9/25	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje/ średniowiecze
197	Skałagi	10/27	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/ pradzieje/średniowiecze
198	Skałagi	11/29	punkt osadniczy/śląd osadnictwa/osada	pradzieje/wczesne średniowiecze/ średniowiecze, nowożytność

199	Skałagi	12/30	osada	średniowiecze, nowożytność
200	Skałagi	13/31	osada	średniowiecze, nowożytność
201	Skałagi	14/35	śląd osadnictwa	epoka kamienia
202	Skałagi	15/36	śląd osadnictwa	epoka kamienia
203	Skałagi	16/32	śląd osadnictwa	epoka kamienia
204	Skałagi	17/33	śląd osadnictwa	epoka kamienia
205	Skałagi	18/37	śląd osadnictwa	epoka kamienia
206	Skałagi	19/28	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	epoka kamienia/pradzieje/średniowiecze
207	Skałagi	20/34	śląd osadnictwa	epoka kamienia
208	Szymonków	1/16	grodzisko domniemane	?
209	Szymonków	2/17	cmentarzysko ciałopalne?/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy/skarb	pradzieje/okres wpływów rzymskich/średniowiecze/XIV-XV w./1691 r.
210	Szymonków	3/18	cmentarzysko ciałopalne?/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka brązu/kultura łużycka/średniowiecze
211	Szymonków	4/19	cmentarzysko ciałopalne?	okres wpływów rzymskich
212	Szymonków	5/20	punkt osadniczy	kultura przeworska? (okres wpływów rzymskich)
213	Szymonków	6/66	punkt osadniczy	kultura łużycka
214	Szymonków	7/65	osada?/osada	kultura łużycka (halsztat)/pradzieje
215	Szymonków	8/21	punkt osadniczy	kultura łużycka
216	Szymonków	9/22	śląd osadnictwa	epoka kamienia
217	Szymonków	10/23	punkt osadniczy	XV w.
218	Szymonków	11/24	punkt osadniczy	średniowiecze
219	Szymonków	12/63	śląd osadnictwa	epoka kamienia
220	Szymonków	13/64	śląd osadnictwa	epoka kamienia
221	Szymonków	14/62	śląd osadnictwa	epoka kamienia
222	Szymonków	15/61	punkt osadniczy	kultura łużycka (halsztat)
223	Szymonków	16/67	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/późne średniowiecze

224	Szymonków	17/68	punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje
225	Szymonków	18/26	punkt osadniczy	XIV- XV w.
226	Szymonków	19/25	śląd osadnictwa	XV w.
227	Świniary Małe	1	punkt osadniczy/punkt osadniczy	neolit/średniowiecze
228	Świniary Małe	2	śląd osadnictwa	kultura kręgu naddunajskiego-neolit
229	Świniary Małe	3	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	neolit/średniowiecze
230	Świniary Małe	4	osada	kultura łużycka
231	Świniary Wielkie	1/34	grób szkieletowy	kultura ceramiki sznurowej?-neolit
232	Świniary Wielkie	2/35	punkt osadniczy/punkt osadniczy	neolit/średniowiecze
233	Świniary Wielkie	3/36	punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/epoka brązu
234	Świniary Wielkie	4/37	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	neolit/epoka brązu
235	Świniary Wielkie	5/38	punkt osadniczy	neolit
236	Świniary Wielkie	6/39	punkt osadniczy	1200- 800 r. p.n.e.
237	Świniary Wielkie	7/40	zniszczony grób	neolit
238	Świniary Wielkie	8/41	punkt osadniczy/osada	późny rzym./XII w.
239	Świniary Wielkie	9/33	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje/średniowiecze
240	Świniary Wielkie	10/31	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy/śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje/X- XIII w./średniowiecze
241	Świniary Wielkie	11/29	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	II- III brąz/kultura łużycka/pradzieje/średniowiecze

242	Świniary Wielkie	12/26	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura łużycka/średniowiecze
243	Świniary Wielkie	13/24	punkt osadniczy	średniowiecze
244	Świniary Wielkie	14/22	osada	średniowiecze
245	Świniary Wielkie	15/23	śląd osadnictwa/osada	epoka kamienia/średniowiecze
246	Świniary Wielkie	16/25	osada	średniowiecze
247	Świniary Wielkie	17/27	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/śląd osadnictwa	epoka kamienia/kultura łużycka/pradzieje
248	Świniary Wielkie	18/28	punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
249	Świniary Wielkie	19/30	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/pradzieje
250	Świniary Wielkie	20/32	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura łużycka/pradzieje
251	Wąsice	1/10	punkt osadniczy	?
252	Wąsice	2/11	punkt osadniczy	XIV- XV w.
253	Wąsice	3/12	osada/punkt osadniczy	kultura przeworska (faza C3-D), XIV-XV
254	Wierzbica Dolna	1	grodzisko?	XIII-XV w.
255	Wierzbica Dolna	2	śląd osadnictwa	neolit
256	Wierzbica Dolna	3	osada	późne średniowiecze
257	Wierzbica Górna	1/69	punkt osadniczy/osada	mezolit/neolit
258	Wierzbica Górna	2/68	punkt osadniczy/punkt osadniczy	paleolit?, mezolit?/ mezolit?
259	Wierzbica Górna	3/70	znalezisko luźne	neolit
260	Wierzbica Górna	4/71	punkt osadniczy	halsztat
261	Wierzbica Górna	5/13	śląd osadnictwa	neolit
262	Wierzbica Górna	6/12	punkt osadniczy/punkt osadniczy	wczesne średniowiecze lub średniowiecze
263	Wierzbica Górna	7/66	punkt osadniczy/osada	średniowiecze/późne średniowiecze

264	Wierzbica Górna	8/56	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/osada	epoka kamienia/ średniowiecze/późne średniowiecze
265	Wierzbica Górna	9/52	osada	kultura łużycka
266	Wierzbica Górna	10/3	punkt osadniczy/punkt osadniczy	wczesne średniowiecze/ XIV w.
267	Wierzbica Górna	11/2	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	neolit/kultura przeworska (okr. wpł. rzym.)
268	Wierzbica Górna	12/1	śląd osadnictwa	epoka kamienia
269	Wierzbica Górna	13/10	punkt osadniczy	kultura przeworska (okr. wpł. rzym.)
270	Wierzbica Górna	14/9	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	pradzieje/średniowiecze
271	Wierzbica Górna	15/8	punkt osadniczy	późne średniowiecze lub nowożytność
272	Wierzbica Górna	16/6	punkt osadniczy	kultura łużycka
273	Wierzbica Górna	17/7	punkt osadniczy/śląd osadnictwa	kultura przeworska/ wczesne średniowiecze?
274	Wierzbica Górna	18/5	śląd osadnictwa	mezolit
275	Wierzbica Górna	19/11	śląd osadnictwa	pradzieje
276	Wierzbica Górna	20/4	punkt osadniczy	XIV- XV w.
277	Wierzbica Górna	21/52	śląd osadnictwa/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka kamienia/ pradzieje/średniowiecze
278	Wierzbica Górna	22/53	śląd osadnictwa	epoka kamienia
279	Wierzbica Górna	23/54	punkt osadniczy/punkt osadniczy	pradzieje/średniowiecze
280	Wierzbica Górna	24/53	osada/śląd osadnictwa	kultura łużycka/późne średniowiecze
281	Wierzbica Górna	25/54	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	epoka kamienia/późne średniowiecze
282	Wierzbica Górna	26/55	punkt osadniczy/punkt osadniczy/osada	kultura łużycka/kultura łużycka/późne średniowiecze
283	Wierzbica Górna	27/57	śląd osadnictwa/osada	pradzieje/późne średniowiecze
284	Wierzbica	28/58	osada	późne średniowiecze

	Górna			
285	Wierzbica Górna	29/59	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa/	kultura łużycka/późne średniowiecze
286	Wierzbica Górna	30/60	śląd osadnictwa/osada	pradzieje/późne średniowiecze
287	Wierzbica Górna	31/61	osada	późne średniowiecze
288	Wierzbica Górna	32/62	osada	późne średniowiecze
289	Wierzbica Górna	33/63	osada	XIII- XIV w.
290	Wierzbica Górna	34/64	punkt osadniczy/osada	kultura łużycka/późne średniowiecze
291	Wierzbica Górna	35/65	śląd osadnictwa/osada	kultura łużycka?/późne średniowiecze
292	Wierzbica Górna	36/67	śląd osadnictwa/śląd osadnictwa	pradzieje/późne średniowiecze
293	Wierzchy	1/21	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	neolit/pradzieje
294	Wierzchy	2/22	osada	kultura łużycka- epoka brązu
295	Wierzchy	3/18	punkt osadniczy/ cmentarzysko ?	kultura łużycka- ?/okres nowożytny ?
296	Wierzchy	4/20	cmentarz choleryczny	XVIII w. ?
297	Wierzchy	5/14	osada produk.	okres rzymski ?
298	Wierzchy	6/17	punkt osadniczy	kultura łużycka- ?
299	Wierzchy	7/16	osada	XIV- XV w.
300	Wierzchy	8/19	punkt osadniczy	kultura łużycka?- ?
301	Wierzchy	9/15	śląd osadnictwa/punkt osadniczy	kultura ceramiki sznurowej- neolit/XV w.
302	Wołczyn	1/27	grodzisko (zniszczone)	XIII- XIV w.
303	Wołczyn	2/24	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	epoka brązu/ średniowiecze/ kultura łużycka?/XIV- XV w.
304	Wołczyn	3/28	punkt osadniczy	neolit
305	Wołczyn	4/26	punkt osadniczy	średniowiecze
306	Wołczyn	5/23	osada/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	średniowiecze lub kultura łużycka?/nowożytny
307	Wołczyn	6/22	osada/śląd osadnictwa/punkt osadniczy	średniowiecze lub kultura łużycka?/średniowiecze

308	Wołczyn	7/51	punkt osadniczy/punkt osadniczy/punkt osadniczy	kultura łużycka/pradzieje/średniowiecze
309	Wołczyn	8/25	punkt osadniczy	późne średniowiecze

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Synteza elementów przyrody i widocznych efektów działalności człowieka jest architekturą krajobrazu, czyli formą, która obok treści składa się na krajobraz kulturowy. Ochrona tego krajobrazu to pełna ochrona obiektu zabytkowego wraz jego otoczeniem i walorami przyrodniczymi, roślinnością i warunkami socjologicznymi. Polega na ochronie najcenniejszych obiektów, zespołów, obszarów i świadomym ich przekształcaniu w taki sposób by tworząc nowe wartości unikać deformacji istniejącego, historycznie ukształtowanego dziedzictwa. Chronić należy więc nie tylko obiekty architektury, kapliczki i figury przydrożne, również krajobraz ukształtowany ludzką ręką. Przykładem takiego krajobrazu na terenie gminy Wołczyn są obiekty sakralne oraz założenia dworsko/pałacowo- parkowe- folwarczne, które wpisane do rejestru zabytków znajdujące się na terenie gminy Wołczyn.

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Wołczyn należą:

o OBIEKTY SAKRALNE

□ Kościół ewangelicki, ob. rzymsko- katolicki filialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Brzezinkach

Datowanie: 1550 r., 1965 r.- pokrycie ścian gontem.

Kościół usytuowany przy drodze lokalnej Wołczyn- Buczyna. Nieznacznie odsunięty od drogi, na lekko podwyższonym terenie spadkiem w kierunku płd. W płd. części placu kościelnego cmentarz grzebalny. Teren ogrodzony z 3 stron zabytkowym, XVIII- wiecznym, drewnianym ogrodzeniem. Ogrodzenie wykonane z poziomych bali osadzonych w łątkach, z podwaliną na głazach narzutowych, z 2- spadowym daszkiem gontowym. Od zach. jednoprzęsłowa bramka, od wsch. 2- przęsłowa. Bramki konstrukcji słupowej z mieczami i zastrzałami z jednym i dwoma daszkami siodłowymi. pokryte gontami. Teren zadrzewiony- starodrzew (lipa, dąb).

Fundamenty z głazów kamiennych, narzutowych. Uzupełnienia z cegły i betonu. Podwalina i pierwsza warstwa belek dolnych partii zrębu w części prezbiterialnej i zach. ściany nawy- nieco grubsze i odsądzone od lica ściany. Ściany drewniane, z brusów iglastych, kołkowane. Konstrukcja zrębowa. Część powierzchni ścian obita gontem (1964 r.). Zakrystia na styk z prezbiterium, z własnym wiecem.

Wszystkie otwory okienne i drzwiowe drewniane o dekoracyjnym rozwiązaniu. Wieża konstrukcji słupowej, zewnątrz pionowo oszalowana. Stropy płaskie drewniane. W nawie, w osi wzdłużnej podciąg. Kruchty, zakrystia- stropy płaskie, drewniane. W szerszej części nawy dwa tragarze wsparte na dwóch profilowanych słupach stanowiących podstawę wieży.

Wieżba dachowa drewniana, z drewna iglastego, storczykowa. Konstrukcja wieży wsparta na tragarzach nawy, słupowa, z zastrzałami, lekko zwięzająca się ku górze. Dachy siodłowe o trzech kalenicach. Dach prezbiterium przechodzący nad zakrystią. Nad kruchtami dachy 2- spadowe z zadaszeniem w szczytach. Wieża zwieńczona wysmukłym hełmem namiotowym ze ściętymi narożnikami i wklęsłymi połaciami. Dachy korpusu nawy i prezbiterium, hełm wieży, kruchty oraz ściany pokryte gontem. Okap wysunięty.

Budynek o dość nietypowym rzucie i układzie przestrzennym. Nawa 2- członowa - część zach. w kształcie wydłużonego prostokąta (w osi poprzecznej). Powstała w trakcie

przebudowy w 1776 r. Przylega do korpusu dawnego węższego, o rzucie zbliżonym do poprzecznego prostokąta. Od wsch. krótkie, prostokątne prezbiterium, zamknięte trzema bokami ośmioboku. Od płn., prostokątna zakrystia. Elewacja wsch. zakrystii i prezbiterium na jednej linii. W przedłużeniu płn. ściany zakrystii, wbudowano prostokątna salkę katechetyczną. Od zach. i płd. kwadratowa i prostokątna kruchta.

Bryła kościoła wieloelementowa, o odmiennych wielkościach, kruchty, dobudowanej części nawy pierwotnej, prezbiterium i zakrystii od płn. Elementy składowe charakteryzują się coraz wyższymi połaciami kalenic nad poszczególnymi częściami, z których zach. wieńczy smukła, czworoboczna wieża wtopiona w dach, zakończona wysokim hełmem, przechodzącym z kwadratowej podstawy w ośmiobok.

Elewacja wsch. prosta, prostokątna przykryta szczytem 2- spadowego dachu, o ściętym wierzchołku. W jego linii korpus prostokątnej wieży o strzelistym zadaszeniu. Wieża i szczyt oszalowany pionowo. W przyziemiu, prostokąt kruchty o 2- spadowym dachu, którego dolną partię zabezpiecza łasek okapowy rozciągnięty także po obu jej bokach. W przyziemiu- wejście główne do kościoła.

Wyposażenie: ołtarz główny barokowy, architektoniczny z 2 poł. XVII w. z rzeźbami czterech aniołów z insygniami Mąki Pańskiej, oraz Chrystusem Zmartwychwstałym. W predelli - płaskorzeźbą Ostatniej Wieczerzy. Obudowa (skrzynia) tryptyku gotyckiego 1 poł. XV w. Figury św. Barbary, Doroty, Katarzyny zostały skradzione w 1994 r. lub 1995 r. Ambona późnorennesansowa 1 poł. XVII w. Chrzcielnica barokowa- koniec XVII w., ośmioboczna na wolutowej podstawie. Ławy z XVIII w. z malowanymi przedpiersiami.

□ Kościół filialny, ewangelicki w Gierałcicach

Datowanie: ok. XVII w.

Na miejscu obecnego kościoła znajdowała się pierwotnie kaplica drewniana, grobowa rodziny Gierałtowskich. W 1560 r. przejęta przez protestantów. W 1617 r. uzyskuje prawa kościoła filialnego. W 1694 r. gruntowna przebudowa lub budowa obecnego kościoła. W latach 1822- 1823- kolejna przebudowa. Po 1945 r. kościół użytkowany jako kościół filialny Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Wołczynie.

Kościół usytuowany w centrum wsi Gierałcice. W zach. części placu kościelnego - cmentarz grzebalny. Graniczy bezpośrednio od wsch. z szosą, od płn. z ul. Brynicką, od zach.- luźna zabudowa mieszkalno- gospodarcza; od płd. pola uprawne. Teren cmentarza duży, prostokątny, ogrodzony współczesną siatką metalową na słupkach ceglanych.

Kościół orientowany. Fundamenty pod wieżą z otoczków granitowych, nie obrabianych. Korpus- ceglany, otynkowany, zaprawa cementowo- wapienna, białkowane. Na fundamencie ceglany, widoczne są ślady izolacji poziomej. Ściany drewniane, z brusów iglastych o różnym przekroju, wskazujące na odmienny okres wbudowania. Ściana zach., przy wieży, wykonana z grubszych bierwion o innej technice obróbki, aż do łątki, co sugeruje, iż są one z starszej części kościoła (XVII w. ?). Korpus- konstrukcja zrębowa i sumikowo- łątkowa. Wieża konstrukcji słupowej, obita pionowo deskami i listwami zabezpieczającymi, korpus- gontami. Wszystkie otwory okienne i drzwiowe bez względu na wielkość, kształt- wykonano z drewna.

Więźba dachowa- drewniana, z drewna iglastego. Konstrukcja krokwiowo-jętkowa z nasuwnicami tworzącymi znacznie wysunięty okap. Wieża- słupowa, z krzyżowymi stężeniami. Nie powiązana konstrukcyjnie z kościołem. Pokrycie dachu- korpus, dach siodłowy z skośnymi połaciami nad wielobocznym zamknięciem od wsch., pokrycie gontem. Nad wieżą dach namiotowy, ośmioboczny, kryty gontem.

Układ kościoła salowy. Prostokątna wydłużona sala zamknięta od wsch. oktogonalnie. Na linii załamania wielobocznego zamknięcia- ściana ołtarzowa granicząca z zakrystią. Wejście do zakrystii w płn. narożu ściany.

Bryła kościoła przedstawia się bardzo ubogo. Tworzy ją wysoka, wydłużona, prostokątna nawa zamknięta trzema bokami 8 - boku. W środku ściany płn. i płd. umieszczono 2-

skrzydłowe drzwi. Powierzchnię ścian rozcłonkują stosunkowo duże okna, rozmieszczone nieregularnie w dwóch kondygnacjach. Zupełny brak sobót »przydaszków, i dobudówek powoduje, że bryła kościoła rysuje się bardzo surowo, a brak światłocieni podkreśla jednostajność nie zróżnicowanych powierzchni korpusu. Nawet duży, prostokątny korpus wieży (od zach.) zamknięty strzelistym dachem. Dach wieńczy metalowa chorągiewka z datą- 1889.

Elewacje płn. i pld. są w zasadzie analogiczne. Wydłużona, prostokątna płaszczyzna, scalona obiciem gontowym, rozcłonkowana jedynie przez otwory okienne rozmieszczone nieregularnie w dwóch kondygnacjach (po 8 z każdej strony), osiowo, przez otwór drzwiowy.

Wyposażenie: ołtarz ambonowy- regencyjno- rokokowy z amboną barokową (XVII w.) architektoniczny. Organy klasycystyczno- ludowe. Płyty nagrobne, kamienne: Baltazara von Baruth właściciela Wierzbicy Dolnej. i jego żony Heleny; Adama, Wacława von Studnitz, właściciela Gierałtowic i jego żony Ewy von Baruxn; Jana, Jerzego von Studnitz- regencyjna, zwieńczona Okiem Opatrzności. Szereg epitafii drewnianych: renesansowe z 1599 r. i XVI/ XVII w., z 1605 r.; dwa ludowe z XVII/ XVIII w. z rzeźbioną ręką trzymającą listarz (razem 7 szt.). Kartusze herbowe na balustradzie chóru muzycznego (8 tarcz).

□ Kościół filialny pw. Serca Pana Jezusa i św. Jadwigi Śląskiej w Komorznie

Datowanie: 1623 r., 1753 r., 1983 r.- remont bieżący kościoła, założono wewnętrzne i zewnętrzne ściągę wzmacniające ściany, 1989 r.- wymiana pokrycie dachowe, założono instalację ogromową oraz częściowa wymiana zewnętrzne szalowanie ścian.

Wzmiankowany w średniowieczu, w 1530 r. przejęty przez protestantów. Obecny wzniesiony na miejscu poprzedniego, pochodzącego z 1623 r., z którego prawdopodobnie zachowana wieża- dzwonnica, niezwiązana komunikacyjnie ani konstrukcyjnie z istniejącym kościołem. Obecny, salowy kościół zbudowany w 1753 r. przez cieślę Christiana Kihla z Namysłowa. Od 1945 r. katolicki.

Kościół orientowany, usytuowany na płn.- zach. skraju wsi, na wsch. od zespołu pałacowo- dworskiego w Komorznie, na płn. od skrzyżowania dróg w środkowej części wsi, na płn. od szkoły. Na płn. zagroda wiejska za którą pola, na wsch. pola, na pld. park przypałacowy, na zach. za niewielkim ciekim wodnym pałac.

Ściany na ceglanej podmurówce, drewniane, wieńcowe typu słowiańskiego, łączone na narożach na zamki węglowe typu jaskółczy ogon, niezwiązana konstrukcyjnie z kościołem wieża konstrukcji słupowej. Z zewnątrz, od płn. szalowane deskami, wewnątrz pokryte deszczułkową boazerią. Wieża w dolnej części, do ok 1/3 wysokości opasana wydatnym fartuchem gontowym, wyżej ściany wieży szalowane deskami. Sklepienia i stropy drewniane, nawa przykryta mocowanym bezpośrednio do więźby dachowej pozornym sklepieniem kolebkowym, pozostałe stropy belkowane. Więźba dachowa drewniana, rozporowo- zastrzałowa, krokwie usztywnione krzyżulcami, w helmie wieży dach wieżowy oparty na centralnym słupie (tzw. król) pośrodku. Dach pokryty gontem. Otwory prostokątne, stolarka drewniana. Drzwi opierzone lub ciesielskie, okna krosnowe pojedyncze, w niektórych oknach kraty z zadziarami.

Rzut salowy, założony na planie trójbocznie zamkniętego od wsch. prostokąta, nieznacznie rozcłonkowanego czworobocznymi aneksami: zakrystią we wsch. części płn. ściany oraz kruchtą w zach. części pld. ściany. Od zach. przylega czworoboczna wieża. Od płn. i od pld. zewnętrzne schody prowadzące do loży kolatorskiej i na emporę. Wnętrze jednoprzestrzenne, bez wydzielonego prezbiterium.

Bryła zwarta, symetryczna, nieco rozcłonkowana przylegającymi doń aneksami. Dominantę przestrzenną wyznacza wieża, kryta ośmiobocznym dachem namiotowym. Budynek niepodpiwniczony kryty dachem dwuspadowym zamknięty od wschodu trójbocznie, aneksy i schody kryte jednospadowo.

Elewacja pld.: od zach. wyznacza ją pld. część fartucha wieży, na jej tle osłonięte deskowaniem schody za nimi dwukondygnacyjna kruchta, w jej przyziemiu otwór drzwiowy nad nim okno z drobnym podziałem szczeblinami. W nawie usytuowane wysoko dwa otwory okienne.

Elewacją zach.: niemal w całości przesłonięta masywną wieżą. Elewacją półn.: od zach. ograniczona wieżą, za nią szalowana deskami ściana nawy z dwoma różnej wielkości otworami okiennymi rozmieszczonymi: prawy w przyziemiu, lewy pod okapem.

Wyposażenie: wczesno barokowy ołtarz główny z ok. poł. XVII w. z kolumnami o bogatej dekoracji snycerskiej, późno renesansowa ambona z I poł. XVII w., barokowa chrzcielnica, regencyjne organy.

□ Kościół parafialny pw. św. Trójcy w Krzywiczynach

Datowanie: 1623 r., przed 1939 r. wymieniono podmurówkę, pocz. lat 80-tych XX w.: w nawie wykonano nową podłogę z desek, w kruchcie z płytek ceramicznych na miejscu starych posadzek z cegły klinkierowej, usunięto pobiałę wapienną ze ścian i stropu, ściany i strop wyłożono boazerią deszczułkową, wymieniono gonty oraz deskowanie ścian zewnętrznych, wymieniono słupy wspierające emporę, wzmocniono ściany nawy ściągami, wymieniono niektóre drewniane elementy konstrukcyjne oraz fragmenty podmurówki, przeprowadzono impregnację elementów drewnianych.

Kościół orientowany, usytuowany pośrodku wsi, po zach. stronie drogi Wołczyn-Komorznno, (ul. Wołczyńska) na przylegającym do drogi cmentarzu, na półn. od pałacu i leżącego obok niego stawu, na półn.-zach. od szkoły podstawowej, na zach. od drogi. Na półn. zagrody wiejskie, na półd. pas nieużytkowanego terenu, na zach. zagrody wiejskie Posesja ogrodzona płotem z elementów betonowych.

Ściany na ceglanej podmurówce, drewniane, wieńcowe typu słowiańskiego, łączone na narożach na zamki węglowe typu jaskółczy ogon. Wieża konstrukcji słupowej. Ściany zakrystii oraz kruchty szalowane deskami z zewnątrz, wewnątrz pokryte deszczułkową boazerią. Wieża w dolnej części, do ok. 1/3 wysokości opasana wydatnym fartuchem gontowym, wyżej ściany wieży szalowane deskami, styki desek oblistwowane. Sklepienia i stropy drewniane belkowe. Więźba dachowa drewniana, jętkowa, z dwiema pochyłymi ramami stolcowymi, nad aneksami więźby jętkowe, w helmie wieży dach wieżowy oparty na centralnym słupie (tzw. król) pośrodku. Pokrycie dachu- gont.

Założony na planie dwóch stykających się bokami kwadratów, większy tworzy nawę, mniejszy, zamknięty trójbocznie prezbiterium. Przy półd. ścianie nawy prostokątna kruchta z prowadzącymi na chór schodami, od półn. w narożniku łączącym nawę z prezbiterium prostokątna zakrystia. Komunikacja z zewnątrz do prezbiterium przez zakrystię, do nawy przez kruchtę. Od zach. przylega niezwiązana komunikacyjnie z kościołem czworoboczna wieża. Od półn. chroniące wejście do zakrystii soboty.

Bryła zwarta, symetryczna, nieco rozczłonkowana przylegającymi do niego aneksami. Dominantę przestrzenną wyznacza czworoboczna wieża, przychodząca w górnej części w ośmiobok. Budynek niepodpiwniczony kryty dachem dwuspadowym zamkniętym od wschodu trójbocznie, kruchta kryta dwuspadowo; półn. połączyć dachu przedłużona nad zakrystią i sobotami.

Elewacją zach.: niemal w całości przesłonięta masywną wieżą opasaną do ok. 1/3 wysokości fartuchem gontowym. W półd. części ściany szczytowej kościoła kwadratowe okienko z drobnym podziałem szczeblinami. Elewacją półd.: od zach. wieża, w przyziemiu której prostokątny otwór drzwiowy, nad trompami prostokątny otwór z żaluzją zamknięty łukiem nadwieszonym. W helmie wieży drewniana wystawka kryta daszkiem dwuspadowym. Przy zach. części ściany nawy jednokondygnacyjny aneks (kruchta), w jego półd. ścianie otwór drzwiowy, w ścianie wsch. okno z podziałem krzyżowym. We wsch. części ściany nawy usytuowane wysoko pod okapem duże kwadratowe okno z drobnym podziałem szczeblinami, pod nim niewielkie kwadratowe okienko. W zach. części ściany prezbiterium para zamkniętych odcinkowo wysokich okien z drobnym podziałem szczeblinami, w części wsch. okno analogiczne. Elewacją wsch.-trójbocznie zamknięcie prezbiterium, w jego środkowej ścianie kwadratowe okno z podziałem krzyżowym, w ścianach bocznych okna analogiczne, jak w półd. ścianie prezbiterium. W helmie wieży wystawka analogiczna, jak w części półd. Elewacją półn.: półn. ściana prezbiterium przesłonięta prostokątnym aneksem- zakrystią, w jej wsch. i półn. ścianach otwory okienne, w ścianie zachodniej

otwór drzwiowy. Wzdłuż ściany nawy wsparty na drewnianych słupach podcień (soboty), na krańcach ściany niewielkie, kwadratowe okienka. Ściana wieży analogiczna, jak pld., lecz bez otworu wejściowego w przyziemiu i wystawki w helmie.

Wyposażenie: rokokowe organy, klasycystyczny ołtarz główny pochodzący z ok. 1800 r., klasycystyczna ambona także pochodząca z ok. 1800 r., cynowa chrzcielnica z końca XVII w.

□ **Kościół filialny pw. św. Piotra i Pawła w Roźnowie**

Datowanie: 1788 r., 1957 r. - częściowa wymiana pokrycia dachowego, 1960 r. - zabezpieczenie drewna środkami insektobójczymi, 1987 r. - wymiana konstrukcji więźby dachowej, łączenia, gontów, szalowania wieży, fundamentów pod pñ. ścianą nawy i wieżę na betonowe oraz desek podłogi, impregnacja drewna, 1997 r. - wymiana instalacji elektrycznej.

Kościół usytuowany w środkowej części wsi, po pñ. stronie drogi Skalągi-Krzywizna, orientowany, na zach. od leżącego pośrodku wsi stawu, na pld. - zach. od dworu.

Ściany kościoła na kamiennej i betonowej podmurówce, drewniane wieńcowe typu słowiańskiego, łączone na narożach na zamki węglowe typu jaskółczy ogon, nieszalowane od zewnątrz. Wieża konstrukcji słupowej. Sklepienia i stropy: drewniane stropy belkowe. Więźba dachowa: drewniana, stolcowo - jętkowa. Pokrycie dachu: gont. Otwory: prostokątne lub zamknięte odcinkowo, stolarka drewniana. Drzwi klepkowe i opierzone, okna krosnowe pojedyncze

Kościół jednonawowy, założony na planie trzech stykających się bokami, ułożonych osiowo kwadratów- wieży z kruchtą, nawy i trójbocznie zamkniętego prezbiterium. Przy pñ. ścianie prezbiterium kwadratowa zakrystia. W przyziemiu wieży kruchta, empora- chór przy zach. ścianie nawy wsparta na czterech profilowanych słupach, przy pñ. ścianie nadwieszona. W prezbiterium krypta grobowa.

Bryła zwarta, symetryczna, nieco rozczłonkowana przylegającymi do niej aneksami. Dominantę przestrzenną wyznacza czworoboczna wieża, kryta barokowym hełmem baniastym z latarnią. Budynek niepodpiwniczony, nawa, prezbiterium i kruchta kryte dachami dwuspadowymi z wydatnymi okapami, dach nad prezbiterium zamknięty od wschodu trójbocznie.

Elewacja pld.: od zach. wieża szalowana pionowo deskami, bez otworów okiennych. W ścianie nawy umieszczone wysoko dwa zamknięte odcinkowo okna z drobnym podziałem szczeblinami, pomiędzy nimi, w przyziemiu zamknięty łukiem pełnym otwór drzwiowy. W ścianie prezbiterium jedno okno analogiczne, jak w nawie. Elewacja wsch. trójbocznie zamknięta prezbiterium, bez otworów. We wsch. ścianie zakrystii prostokątne okno z drobnym podziałem szczeblinami. Elewacja pñ.: ściana zakrystii bez otworów, szczyt szalowany pionowo deskami, pod nim osłaniający ścianę gontowy kapnik. Ściana nawy i wieży analogiczna, jak od pld., lecz bez otworu drzwiowego. Elewacja zach.: w większości przesłonięta szalowaną deskami ścianą wieży, w przyziemiu której prostokątny otwór drzwiowy. Pod szczytem nawy wydatny obdaszek kryty gontem. W ścianie zakrystii prostokątny otwór drzwiowy.

Wyposażenie: ołtarz główny tryptyk gotycki z k. XV w., odnowiony w 1913 r., rzeźbiony z malowanymi rewersami skrzydeł i predellą, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w otoczeniu św. biskupa Mikołaja i św. Michała Archanioła, obrazy św. Piotra i Katarzyny, Jana Ewangelisty i Heleny, Apolonii i Pawła, Barbary i Bartłomieja, obraz Zwiastowania, na predelli popiersia św. Hieronima, Jana Jałmużnika, Antoniego i Jana Chrzyciela, organy i ambona (w stylu rokokowym), chrzcielnica o dekoracji akantowej pochodzi z ok. 1700 r., anioł chrzcielny barokowy z XVIII w., epitafium drewniane ludowe z 1718 r., pajak mosiężny sześcioramienny z XVIII w., cztery lichtarze cynowe z XVIII w., dwie ławy o tradycjach renesansowych są z XVII w., krzesło z pocz. XVIII w., kartusz herbowy barokowy z XVIII w., dzwon z 1523 r. ma napis majuskułowy.

□ **Kościół filialny pw. św. Bartłomieja w Świniarach Wielkich**

Datowanie: 1762 r., ok. 1985 roku obiekt dotknięty został pożarem - częściowemu zniszczeniu uległa wieża oraz konstrukcja dachowa. Pierwszego remontu dokonano zaraz po pożarze, następny

dokonany został w 1995 r.- prace remontowe objęły: wykonanie nowych fundamentów oraz nowej opaski wokół kościoła, naprawa i wymiana konstrukcji dachowej nad nawą i prezbiterium, wykonanie nowej instalacji elektrycznej i odgromowej, wykonanie nowej wieży.

Kościół położony jest w płn. części wsi, przy drodze prowadzącej z Wołczyna do Szymonkowa. Usytuowany jest po pld. stronie szosy, w bezpośrednim jej pobliżu. Kościół orientowany, otoczona nowym metalowym plotem. Wejście na przykościelny plac prowadzi od strony zach., z parkingu przez dwuskrzydłową, metalową bramę. Na prawo od wejścia usytuowany jest metalowy krzyż z rzeźbą Chrystusa oraz nowa metalowa dzwonnica. Po pld. stronie działki przykościelnej znajduje się cmentarz (obecnie nieużywany).

Fundament ceglano- kamienny, ocementowany całkowicie. Ściany wykonane z drewna sosnowego, konstrukcja zrębowa oraz słupowo- ryglowa wzmocniona mieczami i zastrzałami (wieża). Bale ścian na węglach połączone na zamki, z resztkami, stabilizowane tyblami.

Wieżba dachowa - dach sosnowy, krokwiowy wsparty na storczykach oraz na belkach stropowych leżących na wieńcu ścian. Połączenia konstrukcyjne na zacios wzmocniony tyblem oraz na gniazda i czopy, dach nad wieżą krokwiowy, namiotowy- krokwie wsparte na oczepie.

Elewacje dzwonnicy oszalowane pionowymi deskami z oblistwowaniem, wieża o ścianach nieznacznie pochyłych, przedzielona w połowie drewnianym gzymsem. W elewacji wsch. trzy jednoszybowe okienka doświetlające poszczególne kondygnacje. Pozostałe ściany kościoła nieoszalowane, przyciemnione preparatem zabezpieczającym drewno przed niszczącymi je szkodnikami. Od strony wsch. szczyt nawy zaopatrzony w daszek okapowy, pokryty gontem (podobnie jak pozostałe dachy).

Prezbiterium zamknięte trójboczne, przy nim od płn. niewielka zakrystia. Szersza nawa kwadratowa z kruchtą od pld. i wieżą od zach.

Trójkondygnacyjna wieża o zwężających się ku górze ścianach, nakryta dachem namiotowym, pokrytym gontem, zwieńczonym kulą z krzyżem. Ściany kościoła wysokie, nakryte dwuspadowym dachem siodłowym o dwóch kalenicach, pokrytym gontem, dach prezbiterium przechodzący nad zakrystią, od strony wsch. dach nad prezbiterium trójspadowy. Strefa okapowa oszalowana deskami.

Wyposażenie: nad ołtarzem i prezbiterium polichromia przedstawiająca Boga, Jezusa Chrystusa i Św. Bartłomieja. W tęczu belka faszynowana, polichromowana, z wyciętą datą budowy A.D. 1672, na niej barokowy krucyfiks z 2 poł. XVIII w. W stropie kruchty wprawionych kilka desek ze śladami polichromii o elementach kasetonowych z momentu powstania świątyni.

□ **Kościół pw. św. Teresy w Wołczynie**

Datowanie: lata 1770 - 1799, XIX w., XX w., 1963 r.- odmalowanie kościoła, założenie chodników procesyjnych wokół kościoła, odgrzybienie ścian, 1980 r.- wymiana pokrycia dachowego (łupka na blachę miedzianą), lata 90 XX w.- budowa parterowego aneksu wzdłuż pld. ściany nawy, 2006 r.- renowacja zewnętrznych elewacji kościoła, naprawa systemu odprowadzenia wody.

Kościół wznosi się na prostokątnym placu położonym w centrum Wołczyna na rynku. Otacza go niewysoki mur z kamieni polnych. Teren bezpośrednio wokół wyłożona są betonem. Dookoła rosną drzewa.

Mury kościoła kamienne. Sklepienia kolebkowe, o obniżonej strzałce (nawa, prezbiterium), kolebkowe z lunetami. Dachy mansardowe. Nad nawą i prezbiterium drewniana wieżba storczykowa. Dachy oraz hełm wieży podbite miedzianą i cynkową blachą.

Do prostokątnej nawy od wsch. przylega węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium, do którego od północy i południa dostawione są aneksy: zakrystia i składzik. Do nawy od zach. przylega kwadratowa wieża i dwa aneksy, płn. dostępny z zewnątrz, od płn. i pld. kruchty. Węższe prezbiterium wydzielone jest ścianą tęczową. W zach. części nawy chór muzyczny, do którego

dobiegają empory wzdłuż ścian nawy. Na empory prowadzą symetrycznie umieszczone pod płn. i płd. ścianą schody, na chór schody w płd.- zach. narożniku.

Dwukondygnacyjna nawa (górną kondygnację stanowią empory) przykryta jest mansardowym dachem, od zach. zamknięta szczytem. Tej samej wysokości prezbiterium jest trójbocznie zamknięte i oszkarpowane w narożach. Do zach. ściany nawy przylega pięciokondygnacyjna wieża zwieńczona hełmem. W narożniki między nawą a prezbiterium i wieżą wbudowane są parterowe aneksy. Od płn. i płd., na drugiej od zach. osi symetrycznie dostawione są szczytowe kruchty. Od płd. przylega też parterowy aneks.

Elewacje nawy i płd. aneksu podzielone pilastrami. Podwójne pilastry wskazują pierwotną długość kościoła w kierunku wsch. W nawie, na elewacji płn., między pilastrami, w pięciu osiach, okna witrażowe w dwóch kondygnacjach (górne wyższe), w prostych opaskach, w górnych oknach spiętych kluczem. Na drugiej od zach. osi szczytowo ustawiona kruchta, bez artykulacji ścian, z półokrągło zamkniętym wejściem od płn. Na elewacji płd., na wsch. od analogicznie usytuowanej kruchty parterowy aneks: na trójosiowej elewacji płd. półokrągło zamknięte okna w prostych opaskach. Na ścianie zach. zamknięte łukiem wejście. Narożniki trójbocznie zamkniętego prezbiterium wsparte szkarpami, w górnej części elewacji trzy okrągłe okna witrażowe. Elewacje zakrystii i składu wbudowanych w narożniki między nawę i prezbiterium jednoosiowe, z zamkniętymi łukiem drzwiami (od wsch.) i oknem. Elewacje wieży są jednoosiowe, podzielone profilowanymi gzymsami na 5 kondygnacji. Na każdej znajduje się półokrągło zamknięte okno w prostej opasce z wyjątkiem 4. kondygnacji, gdzie są kwadratowe tarcze zegara. Elewacje ostatniej kondygnacji ujęte są pilastrami. W otworze okiennym umieszczone drewniane żaluzje. Od zach. jest portal głównego wejścia: dwa pilastry na cokołach, na których oparty jest profilowany gzyms i odcinki belkowania wspierającego przerwany naczółek, w naczółku plakieta, na niej sztukatorski krzyż na konsoli, która jest jednocześnie zwornikiem odcinkowo zamkniętego otworu drzwiowego.

Wyposażenie: ołtarz główny z XX w., z wykorzystaniem fragmentów barokowej dekoracji snycerskiej, rokokowy prospekt organowy, zegar, dzwony.

□ Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Wierzbicy Dolnej

Datowanie: 1688 r., ok. 1939 r., lata 90-te XX w.- gruntowny remont budynku, w latach 1997-1998 wykonano m. in. nowe pokrycie, wymieniono część konstrukcji dachowej.

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego jest świątynią poewangelicką. Zbudowany został w 1688 r. z fundacji Melchiora von Studnitz. Około 1939 r. został zrekonstruowany na wzór poprzedniego z nowego materiału, z zachowaniem pierwotnej wieży.

Kościół położony jest w płd. części wsi. Siedlisko kościoła znajduje się po zach. stronie ulicy biegnącej przez wieś, krótszym bokiem do drogi. Od strony płn. graniczy z polną drogą odchodzącą w kierunku zach. do dwóch rozlokowanych symetrycznie w stosunku do niej gospodarstw. Naprzeciwko kościoła (od strony płn.) znajduje się zbiornik przeciwpożarowy. Kościół orientowany, otoczony jest niskim ażurowym (wypełnionym szczeblinami) płotem nakrytym deskowym daszkiem. Główna bramka wejściowa ulokowana jest w płn.- wsch. części ogrodzenia. Stanowi ją dwuskrzydłowa furtka zwieńczona krzyżem z ozdobnym daszkiem w formie szczytu podpartego mieczowaniem, w formie łuku z wyciętymi w narożach sercami. W płd. części siedliska, naprzeciwko prezbiterium, usytuowana jest metalowa dzwonnica. W pobliżu ogrodzenia liczne nasadzenia starodrzewu (lipy, sosny) z usytuowanym naprzeciwko kruchty (od strony zach.) dębem będącym pomnikiem przyrody. W płd.- wsch. części ogrodzenia usytuowane drugie wejście na plac przykościelny prowadzące poprzez furtkę.

Fundament wykonany z ciosanego i łamanego kamienia, nieotynkowany nakryty na całej długości drewnianą deską okapową. Ściany wykonane z drewna sosnowego, konstrukcji zrębowej z węglami łączonymi na zamek, z osłatkami. Wieża oraz zadaszenie nad wejściem na emporę konstrukcji słupowej oszalowanej deskami- wieża pionowymi (na zakład), zadaszenie wejścia poziomymi, z dolną deską ozdobnie profilowaną. Konstrukcja wieży wzmocniona ryglami i zastrzałami.

Wieżba dachowa nad wieżą dach namiotowy, z krokwiemi opartymi na oczepie, pokryty gontem. Nad kruchtą dach dwuspadowy, krokwiowy, oparty na belkach zrębu. Nad nawą i prezbiterium dachy siodłowe, dwuspadowe, o dwóch kalenicach (nad prezbiterium zamknięty trójbocznie), konstrukcja krokwiowa, storczykowa, wzmocniona stolcem. Połączenia konstrukcyjne na zacios, wzmocnione tyblami.

Elewacje ściany zabarwione na czarno preparatem zabezpieczającym drewno przed działaniem szkodników drewna, stolarka drzwiowa w kolorze naturalnego drewna (z wyjątkiem również czarnych drzwi do wieży). Ściany nie szalowane, węgly z osłatkami, otwory okienne w prezbiterium (od strony pld. i wsch.) oraz nawie (od strony pld.). Elewacje dzwonnicy oszalowane deskami, trójkondygnacyjne przedzielone drewnianymi gzymsami, z okrągłymi otworami doświetlającymi górna kondygnację. W elewacji pln. wejście do loży nad zakrystią po drewnianych policowych schodach.

Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim od strony pln. zakrystia z lożą kolatorską na piętrze, do której wejście prowadzi z zewnątrz od strony zach. Szersza nawa zbliżona do kwadratu, z kwadratową kruchtą dostawioną od strony pld. i kwadratową wieżą od strony zach. Pln. część nawy zadaszona- kryje wejście na emporę.

Bryła rozczłonkowana, z wysoką trójkondygnacyjną wieżą od strony zach. o nieznacznie pochyłych ścianach zwężających się ku górze, nakryta ośmiobocznym hełmem gontowym zwieńczona cebulastą latarnią pokrytą blachą, z krzyżem i chorągiewką na której widnieje data budowy. Nawa i prezbiterium o ścianach wysokich nakrytych wysokimi dachami pokrytymi gontem o dwóch kalenicach. Dachy dwuspadowe, od strony wsch. nad prezbiterium dach trójspadowy. Połączenie dachu w części pln. nawy i prezbiterium schodzą łagodnie nad zakrystię i zadaszanie wejścia do loży.

Wyposażenie: nad empora od strony pln. umocowany fragment pierwotnego stropu z malowaną sceną Sądu Ostatecznego, renesansowo- ludową z XVII w. ujęta w obramienia o motywach okuciowych i dekoracją roślinną. Ołtarz główny późnobarokowy z I poł. XVIII w. z rzeźbami aniołków oraz Chrystusa Zmartwychwstałego w zwieńczeniu- w nim rzeźbiona grupa Ukrzyżowania. Barokowa ambona z poł. XVIII w. z malowanymi postaciami czterech ewangelistów i Salvatora Mundi na parapecie oraz Mojżesza, Arona i św. Jana Chrzyciela na parapecie schodów. Organy z pocz. XVIII w. Na chórze muzycznym cztery ludowe zydle z XVIII w. Obraz Zmartwychwstania, barokowo- ludowy z przełomu XVIII - XIX w. Nad emporą przy pld. ścianie nawy renesansowe drewniane epitafium z malowanym portretem wotywnym i Ukrzyżowaniem z XVII w., odnowione w 1936 r. W skład wyposażenia świątyni wchodzi również: kielich cynowy z herbem i literami MVS (zapewne fundacji Melchiora von Studnitz) z 2 poł. XVII w., dwie pateny cynowe z cechami miejskimi Wrocławia oraz cztery lichtarze (dwa z 1681 r. z herbem i literami HBG dwie z poł. XVIII w.). Pod stropem w nawie zawieszono trzy rycerskie kopie.

□ **Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej**

Datowanie: 1719 r., lata 70 XX w. wymieniono zniszczony gont dachu nawy i transeptu na nowy, gont pokrywający dachy trzech przybudówek i zakrystii zastąpiono na papę. Wysoki dach wieży w formie ostrosłupa, wymieniono na niski, namiotowy. Obdaszki nad portalami transeptu oraz dach wieży, otrzymały blaszane pokrycie. W trakcie renowacji wieży usunięto narożne, tynkowe boniowanie elewacji oraz dekorację płycinową.

Kościół znajduje się w pln. części wsi, położony jest przy szosie, prowadzącej z Namysłowa do Kluczborka. Działka, na której jest posadowiony, otoczona jest współczesnym ogrodzeniem. W części wsch. i pln., składa się z stalowych elementów rozpiętych pomiędzy betonowymi słupami, w części pld. i zach. wygrodzona jest siatką metalową. Przed elewacją pld. kościoła- dzwonnica, utworzona z trzech murowanych (cegła licowana) słupów (ok. 1920 r.), górą połączonych współczesnym obdaszkiem, pod którym zamocowano dwa dzwony. Słupy, pierwotnie zaopatrzone w tablice pamiątkowe (usunięto je po 1945 r.), spełniały funkcję pomnika pamięci poległym w I wojnie światowej.

Kościół jest orientowany, zwrócony elewacją wsch. w stronę wiejskiej drogi. Elewacja płn.- skierowana w stronę asfaltowej szosy: płd.- w kierunku mieszkalnej posesji. Wieża kościoła po dwukrotnej wymianie helmu (w 1930 r. i w 1970 r.), w znacznym stopniu utraciła swój dominujący charakter. Ściany konstrukcyjne głównego korpusu kościoła o konstrukcji szkieletowej, której elementy nośne, słupowo- ramowe wykonane z drewna. Wypełnienie konstrukcji- z cegieł, wiązanych zaprawą wapienną i otynkowane. Łączenia słupów konstrukcyjnych w większości przypadków przy użyciu drewnianych ćwieków. Część z nich posiada łączenia stalowe. Ściany konstrukcyjne osadzone na murowanym i otynkowanym cokole z cegieł. Wydatny gzyms cokołu elewacji wykonany w tynku. Gzyms wieńczący elewacje- drewniany. Ściana wsch. prezbiterium wzmocniona na zewnątrz dwoma narożnymi pilastrami do 1/3 wysokości elewacji. Wewnątrz kościoła ściany otynkowane.

Więźba dachowa nawy i transeptu w konstrukcji drewnianej, płatwiowo- krokwiowej, wzmocnionej kleszczami i mieczami. W wieży konstrukcja więźby drewniana, stolcowo- krokwiowa. Dach korpusu głównego (nawy, prezbiterium i transeptu) pokryty gontem. Dach wieży- blachą; dachy przybudówek kryte papą.

Kościół założony jest na rzucie krzyża łacińskiego z czworoboczną wieżą od zach. Nie wyodrębnione z bryły prezbiterium, zamknięte jest od wschodu trój bocznie. Przy płd. i płn. ścianie korpusu głównego, po obu stronach ramion transeptu- prostokątne przybudówki, z których jedna- płn., pełni funkcję zakrystii, pozostałe to kaplice. Do wnętrza kościoła prowadzą trzy wejścia: główne umiejscowiono w elewacji zachodniej wieży. Wejścia boczne, przelotowe zlokalizowane są w ramionach transeptu, w jego elewacjach płn. i płd.

Bryła prezbiterium- nie wyodrębnione z bryły, zamknięte trójbocznie. Nawa kościoła, prostopadłościenna, skrzyżowana z transeptem. Od zach. prostopadłościenna, czterokondygnacyjna wieża, koroną muru sięgająca niemal do kalenicy dachu nawy. Przy płn. elewacji prezbiterium- prostopadłościenna, niska, parterowa zakrystia, której przestrzennym odpowiednikiem po przeciwnej stronie prezbiterium jest przybudówka południowa (kaplica). Obie nakryte są dachami dwupołaciowymi. Analogiczne dwie przybudówki znajdują się po obu stronach zach. części nawy. Dach nad prezbiterium i nawą wspólny, dwuspadowy, nad trój boczny zamknięciem prezbiterium trójpołaciowy. Dach transeptu dwuspadowy, niższy od dachu nawy. Wieża nakryta dachem namiotowym o niskim nachyleniu połaci, nie przekracza wysokości dachu nawy. Zakrystia nakryta dachem dwupołaciowym; przybudówki dachami pulpitowymi.

Elewacja wsch. (prezbiterium)- trzyosiowa, jednokondygnacyjna, o trójbocznym zamknięciu, osadzona na cokole, w którego zwieńczeniu- wydatny, bogato profilowany gzyms. Elewacja zwieńczona uskokowym, wykonanym z drewna gzymsem. Trzy okna zamknięte lukiem pełnym. Elewacja zach. przesłonięta częściowo wieżą. Cokół z gzymsem i gzyms wieńczący- jak w elewacji wsch. Na obu krańcach elewacji okulusy. Elewacja płd.- część główna (prezbiterium i nawa) jednokondygnacyjna, trzyosiowa, po środku transept- tej samej co nawa wysokości, zwrócony na południe trójkątnym szczytem. Każda elewacja transeptu jednoosiowa. Pośrodku ściany szczytowej transeptu- prostokątny, murowany portal w formie pseudoryzalitu, ujętego po bokach zdwojonymi pilastrami. Portal zwieńczony profilowanym gzymsem, nad którym obdaszek. Elewacja płn.- część główna (nawa, transept i prezbiterium) jednokondygnacyjna, trzyosiowa pośrodku transept- z elewacją tej samej co nawa wysokości, zwrócony na północ szczytem. Każda elewacja transeptu jednoosiowa, z tym że okna bocznych elewacji- zamurwane.

Wyposażenie: ołtarz główny pierwotnie ambonowy, sygnowany datą 1729 r. i nazwiskiem fundatora (Jan Lebnar), późnobarokowy. Ambona ołtarzowa usunięta. Tabernakulum nowsze, przeniesione z innego kościoła. W prezbiterium epitafium marmurowe, wmurowane w ścianę wschodnią. Chrzcielnica granitowa- lata 30- te XX w.

o ZAŁOŻENIA DWORSKO/ PALACOWO- PARKOWO- FOLWARCZNE

Zespół dworsko- folwarczny w Brunach

Datowanie: 1 ćw. XIX w., 2 poł. XIX w., 1 poł. XX w.

Zespół usytuowany jest na pld.- wsch. krańcu wsi, od pln. ograniczony szosą z Jakubowic do Wołczyna, od wsch. sąsiaduje z łąkami nad bezimiennym ciekim oraz polami uprawnymi, od pld.- zach. ograniczony drogą polną, biegnącą równoległe do szosy, od zach. zabudowania folwarczne.

Zespół składa się z trzech zasadniczych części: rezydencjonalnej- obejmującej teren dawnego parku dworskiego z dworem, gospodarczej- obejmującej podgórze folwarczne, dawny sad z ogrodem przy dawnej kolonii mieszkalnej. Zespół jako całość położony na planie prostokątnym, o kompozycji geometrycznej, zwartej. Oś kompozycji dawnego parku (dziś już słabo czytelna) o przebiegu pln.- zach./ pld.- wsch., na zamknięciu której położony jest budynek dworu. Oś kompozycji podwórza folwarcznego o przebiegu pld.- zach./ pln. - wsch. pokrywa się z przebiegiem drogi wewnętrznej podwórza folwarcznego. Osie kompozycji są głównymi osiami widokowymi zespołu. Dominantą w zespole są dziś dwukondygnacyjne budynek spichlerza i dawny budynek mieszkalny (ob. biurowy). Kiedyś dominantą była nieistniejąca dziś gorzelnia. Wnętrze urbanistyczne o charakterze krajobrazowym w części rezydencjonalnej i architektonicznym w części gospodarczej. Podłoga urbanistyczna lekko opadająca w kierunku pln. Stanowią jej parter parkowy i ogrodowy, rozległe trawniki, wody stawów, drogi i place gruntowe i utwardzone.

Stan zachowania zespołu jako całości jest dobry. Nadał czytelna jest pierwotna kompozycja zespołu z układem osiowym oraz podziałem na trzy części. W części rezydencjonalnej największe zmiany zaszły w parku w bezpośrednim otoczeniu dworu, które zostało pozbawione pierwotnej roślinności, zaorane i zamienione na pole uprawne. Pozostała część parku jest dziś w stosunkowo dobrze zachowana, drzewa wymagają jednak wykonania cięć pielęgnacyjnych. Dwór choć w niewielkim stopniu przebudowany, jest dziś w bardzo złym stanie technicznym- został skreślony z rejestru zabytków. Na terenie dawnego sadu powstało dziś kilka nowych budynków związanych z obecną działalnością spółdzielni. Największe zmiany dotyczą podwórza folwarcznego, gdzie zachowała się tylko część przedwojennej zabudowy gospodarczej. Większość z tych budynków zostało gruntownie przebudowanych. W miejscu nieistniejących budynków powstały nowe zabudowania, które zachowały pierwotny układ w postaci dwóch ciągów budynków. Większość budynków mieszkalnych dawnej kolonii, zostało gruntownie przebudowanych.

□ **Zespół dworsko- folwarczny w Brynicy**

Datowanie: XIX/ XX w.

Zespół jest przestrzennie odizolowany od zabudowań gospodarczych i znajduje się na pln. krańcu wsi po zach. stronie szosy. Zespół składał się z trzech zasadniczych elementów bezpośrednio ze sobą sąsiadujących: części rezydencjonalnej (niewielki park, dwór, spichlerz, gazon z zajazdem przed fasadą dworu i spichlerza, dwa budynki w obrębie parku), części gospodarczej (podwórze folwarczne z zabudowaniami inwentarskimi, stodołą i kiedyś także gorzelnia), kolonii mieszkalnej robotników folwarcznych (domy mieszkalne z chlewikami usytuowane poza obrębem parku i podwórza).

Układ przestrzenny zespołu dworsko- folwarcznego został znacznie przekształcony po 1945 r. W obrębie części rezydencjonalnej zachował się stary dwór i spichlerz (w bardzo złym stanie technicznym), rozebrane zostały dwa inne budynki położone w parku oraz dom robotników folwarcznych (?) położony poza pln. granicą parku przy drodze do dawnego folwarku Ellguth, zachował się stary mur otaczający park (rozebrany częściowo od strony pd. wsch.). W obrębie podwórza rozebrane zostały budynki gospodarcze i inwentarskie, zachowały się tylko relikty przedwojennej zabudowy- silosy, transformator, bez większych przekształceń zachowały się obiekty tworzące niewielką kolonię mieszkaniową robotników folwarcznych.

□ **Dwór w Brynicy nr 10**

Datowanie: 1 poł. XIX w.

Dwór usytuowany jest na pld. krańcu parku, po pln.- zach. stronie terenu dawnego podwórza. Elewacjami szczytowymi ustawiony na linii pld. wsch.- pln. zach., fasadą skierowany

na pld.- zach. podwórza, elewacją tylną na pln.- wsch.- do wnętrza parku. W pobliżu dworu, po jego zach. usytuowany jest spichlerz.

Ściany z cegły na ceglany cokole, otynkowane; ściany wewnętrzne z cegły, drewniane oraz szkieletowe (mur pruski). Więźba dachowa jętkowa, w dolnej partii poddasza zabudowana ścianami i sufitem pomieszczeń mieszkalnych, wsparta płatwiami i stolcami. Dach kryty dachówką karpiońską układaną podwójnie. Okna - krosnowe i ościeżnicowe, wielopolowe, otwory okienne w kształcie stojących prostokątów, prosto zamknięte.

Drzwi zewnętrzne w fasadzie ramowo- pływicowe, 2- skrzydłowe podwójne z wewnętrznymi skrzydłami i częściowo przeszklonymi, na taras nad gankiem 1- skrzydłowe ramowo-pływicowe częściowo oszklone i w drewnianej ościeżnicy, drzwi w elewacji tylnej 1- skrzydłowe drewniane z nadświetlem.

Budynek na rzucie prostokąta, podpiwniczony, 1 - kondygnacyjny z 2- poziomym poddaszem w dolnym poziomie o charakterze mieszkalnym, nakryty dachem 2- spadowym o stromym nachyleniu połaci, w których równomiernie rozmieszczone okna powiekowe (tzw. wole oczka). Prostopadłościenna bryła obiektu urozmaicona wystawką w fasadzie i kolumnowym gankiem niosącym niewielki taras, do elewacji szczytowej pld.- wsch.

Elewacja frontowa (pld.- zach.)- parterowa z piętrową wystawką, symetryczna, 9- osiowa, na osiach bocznych otwory okienne, oś symetrii zaakcentowana kolumnowym gankiem osłaniającym główne drzwi wejściowe oraz wystawką poprzedzoną tarasem, z drzwiami wyjściowymi na taras. Naroża elewacji nieznacznie wysunięte przed lico ściany w formie płytkich pseudoryzalitów- zdobione boniowaniem. Krawędzie wystawki flankowane kanelowanymi zdwojonymi pilastrami. Naczółek wystawki- trójkątny, obwiedziony profilowanym gzymsem. Po dwóch bokach wystawki w połaci dachu rozmieszczone symetrycznie dwa wole oczka. Elewacja tylna (pln.- wsch.)- jednokondygnacyjna, 11- osiowa ze śladami przemurowań pierwotnych otworów okiennych i drzwiowych, na narożach zdobiona boniowaniem jak elewacja frontowa, zwieńczona gzymsem podokapowym. Elewacja szczytowa pld.- wsch.- dwukondygnacyjna z partią szczytową odciętą szerokim gzymsem, 4-osiowa, częściowo przysłonięta wtórnie dostawioną przybudówką, na narożach zdobiona boniowaniem. Elewacja szczytowa pln.- zach.- dwukondygnacyjna, gzyms i boniowanie jak w elewacji pd. wsch., otwory okienne parteru częściowo przemurowane.

Wyposażenie: w piwnicy zachowany zbiornik wodny z filtrem-prawdopodobnie z lat 30 lub 40 XX w., w dawnej toalecie- porcelanowa spłuczka.

□ **Zespół pałacowo- parkowo- folwarczny w Gieralicach nr 28**

Datowanie: XIX - XX w.

Zespół pałacowo- parkowo- folwarczny usytuowany jest wewnątrz wsi po zach. stronie szosy. Składa się on z trzech podstawowych elementów: części rezydencjonalnej (pałac, park, teren dawnych ogrodów), części gospodarczej (podwórze folwarczne z rządówką, budynkami inwentarskimi i gospodarczymi oraz budynek gospodarczy usytuowany poza podwórzem) oraz części mieszkalnej (położony w sąsiedztwie podwórza i parku dom przebudowany z owczarni i dom, ob. w ruinie, oddalone na pln. wsch. od zespołu budynki mieszkalno- gospodarcze).

Obecny układ przestrzenny zespołu pałacowo- parkowo- folwarcznego wykształcił się na przestrzeni XIX w. Tworzące go budynki powstały w 1 i 2 poł. XIX w oraz na pocz. XX w. Pałac zbudowany w 1 poł. XIX w. (?) został przekształcony w 1910 r. Pierwotny park w obecnym miejscu mógł zostać założony już pod koniec XVII w. gdyż wiek najstarszych drzew został oszacowany na około 300 lat. Obecny park pochodzi z poł. XIX w.(wiek drzew ok. 150 lat) i został założony wg kryteriów parku krajobrazowego, poddany został przekształceniom w pocz. XX w., równoległe z przebudową pałacu. W obrębie podwórza folwarcznego najstarszym budynkiem jest spichlerz, pochodzący z pocz. XIX w. W tym samym czasie co spichlerz wzniesiona została zapewne rządówka, zmodernizowana i przekształcona w czasie istnienia PGR. Do najpóźniej zbudowanych obiektów w podwórzem należą: magazyn, zajezdnia kolejki polowej, obora oraz

stodoła i dom. Wszystkie te obiekty wzniesione zostały w 1 i 2 ćw. XX w. Oddalony od podwórza dom robotników folwarcznych z budynkiem gospodarczym pochodzą prawdopodobnie z 2 poł. XIX w. Możliwe, iż pierwotnie były to budynki inwentarskie.

Układ przestrzenny zespołu zachowany, czytelny. Park po 1945 r. poddany został przekształceniom, w jego obrębie wydzielony został ogródek jordanowski, założone wybetonowane drogi wewnętrzne przy pałacu, założony płot z siatki drucianej. Zachowały się okazy starodrzewia (m. in. graby, dęby, sosna czarna), pałac utrzymany w dobrym stanie technicznym, obiekty w podwórzu folwarcznym poddane zostały częściowym przeróbkom przez co zatraciły pierwotne cechy (rządcówka, obora, wiata, dom). Nie zachowały się ogrody dworskie (częściowo mają charakter nieużytków a częściowo przekształcone na pole uprawne).

□ **Zespół pałacowo- parkowy i folwarczny w Komorznie**

Datowanie: XIX w., pocz. XX w.

Rozległy zespół pałacowo - parkowy i folwarczny rozciąga się w zach. części wsi. Zespół złożony z: części rezydencjonalnej, części gospodarczej (dwa podwórza folwarczne oraz wolnostojąca dawna gorzelnia), kolonii mieszkaniowej robotników folwarcznych, leśnych i tartacznych, tartaku.

Rezydencjonalna część zespołu i sąsiadujące z nią główne podwórze folwarczne ukształtowane zostały w oparciu o dwie wspólne osie kompozycyjne, z których dłuższa rozwinięta jest na linii płn. zach.- płd. wsch. a krótsza na linii płn. wsch.- płd. zach. Dłuższa oś kompozycyjna stanowiąca również oś widokową, biegnie od wsch. krańca parku wzdłuż kanału wodnego, przecina wnętrze pałacu i dziedziniec przed jego elewacją frontową a następnie przebiega przez podwórze folwarczne sięgając budynku dawnej stajni zamykającej przestrzeń podwórza od zach. Krótsza oś kompozycyjna przebiega na granicy między częścią rezydencjonalną a podwórzem folwarcznym i pokrywa się z drogą dojazdową do zespołu przebiegającą przez dwie ozdobne bramy usytuowane na płd. i płn. krańcu dziedzińca pałacowego i prowadząca dalej na płn. w kierunku dawnej gorzelni, za którą zamienia się w drogę śródpolną. Dominantą kompozycyjną i architektoniczną stanowi pałac, będący swego rodzaju zwornikiem między częścią rezydencjonalną i częścią gospodarczą zespołu.

Układ przestrzenny zespołu pałacowo - parkowo - folwarcznego dobrze zachowany. Czytelny park w stylu Ludwika XIV zachował szereg stylowych cech jest jednak obecnie zaniedbany, m. in. wycięto częściowo białe buki. Nie zachowała się oranżeria i dom ogrodnika, częściowo rozebrany mur ogrodów przy dawnej gorzelni. Gorzelnia w złym stanie technicznym. Częściowo nieużytkowana oficyna całkowicie zniszczona przebudową na blok mieszkalny. Domy mieszkalne pracowników folwarku i tartaku zachowały wiele pierwotnych cech, częściowo zmodernizowane.

□ **Zespół pałacowo- parkowy i folwarczny w Krzywiczynach**

Datowanie: k. XVIII w. do pocz. XX w.

Założenie pałacowo - parkowo - folwarczne usytuowano w środkowej części wsi po zach. stronie drogi z Wołczyna do Komorzna. Od płd. poprzez park graniczy z polami uprawnymi, podobnie od zach. Od płn. sąsiaduje z kościołem i dalej zabudową wiejską, od wsch. ograniczone przez drogę wiejską. Na płn. wsi po zach. stronie drogi do Komorzna usytuowany jeden z folwarków. W skład założenia wchodzi pałac, park pałacowy i podwórze folwarczne.

Pałac usytuowany w płn. - wsch. części parku, elewacją frontową zwrócony do wnętrza podwórza, elewacją tylną w stronę parku na wsch. Pałac należy do najstarszych obiektów założenia. W przeszłości nazywano go zamkiem. Pałac zbudowany został ok. 1780 r. w stylu późnego baroku i klasycyzmu częściowo na starych kolebkowych piwnicach i fundamentach.

Park- otacza pałac od wsch. i płd. oraz rozciąga się w części płd. założenia. Granice parku od wsch. od zach. wyznacza ceglany mur. Od płn. ogranicza go płot z siatki drucianej i zabudowa podwórza, stodoła oraz garaże. Od płd. park ograniczony płotem z siatki drucianej. W części płd. - wsch. usytuowana prywatna posesja z ogrodem i zabudowaniami Inwentarskimi.

Park pałacowy powstał również z końcem XVIII w. Drzewa w parku pozostawiono w formie naturalnej swobodnie rozrzuconych. Znajduje się tu grupowe układy jedno i wielogatunkowych drzew w luźnej kompozycji przestrzennej, klomby składające się z drzew oraz Jedna aleja klonowa znajdująca się w szczątkowym stanie. Można wnioskować, że ilość alei w pierwotnym założeniu parkowym była większa- obecnie uległy ono zniszczeniu. Park w dużej mierze zatracił cechy stylowe poprzez zniszczenie ścieżek, alei, użytkowanie polany widokowej jako boiska, wycięta część drzew. Przed pałacem odnotowano syngieltonowy układ 2 egzemplarzy dębu oraz grupę 3 egzemplarzy lipy. Wśród drzew najwięcej jest klonu pospolitego, obok gatunkami dominującymi jest grab pospolity i lipa drobnolistna. Gatunki iglaste reprezentują cyprysiki i żywotniki olbrzymie. Najstarszymi drzewami są dęby szypułkowe. Od zach. park kiedyś graniczył z ogrodami a za murem usytuowane były szklarnie i sad.

Podwórze folwarczne zajmuje płn. i pld.- zach. część założenia. Zabudowa gospodarcza rozrzucona, cztery obiekty znajdują się w części graniczącej z pałacem i parkiem-oddzielone od płn. zabudowy drogą wjazdową na teren założenia, od zach. ograniczona drogą wewnętrzną. Prostokątny dziedziniec przedpałacowy zabudowany od pld.- stodoła i garaż, od zach. garaż i rządcówka, od płn. ograniczony drogą, od wsch. zamknięty pałacem.

Ogrodzenie pochodzi z ok. poł. XIX w. i częściowo z pocz. XX w. Większość zabudowy podwórza folwarcznego datuje się na XIX w. Oborę ze spichlerzem można nawet zadatować na XVIII/ XIX w. Dwie obory ze sklepieniami krzyżowymi pochodzą z k. XIX w., podobnie domy mieszkalne robotników folwarcznych. Rządcówka została zbudowana ok. poł. XIX w, stodoły oraz obora zbudowane zostały na pocz. XX w.

□ **Zespół dworsko- folwarczny w Rożnowie**

Datowanie: 2 poł. XIX w., pocz. XX w.

Zespół zlokalizowany jest w płn.- wsch. części Rożnowa, zajmuje większą część wsi. Zespół położony jest po płn. stronie lokalnej drogi biegnącej przez wieś. Zasadnicza część założenia położona jest na płn. brzegu niewielkiego, bezimiennego ciek, na którym położonych jest kilka stawów Założenie od płn.- wsch. otoczone polami uprawnymi, od pld. i częściowo od zach. i płn.- wsch. sąsiaduje z zabudowaniami wiejskimi. Główne wjazdy prowadzą do zespołu od pld. od strony lokalnej drogi biegnącej przez wieś.

Zespół założony jest na planie prostokątnym, o kompozycji geometrycznej-rozproszony. Zespół jako całość składa się z dwóch wyraźnie oddzielających się części: wsch. obejmującej teren parku krajobrazowego z dworem oraz tzw. wsch. i płn. podwórze folwarczne i zachodniej obejmującej teren tzw. zach. podwórza folwarcznego oraz teren niewielkiego parku znajdującego się pomiędzy dawnym majątkiem, a kościołem pw. św. Trójcy. Na płn. od zach. podwórza folwarcznego w odległości około 400 m na płn. położony jest dawny folwark Luisenhof. Oś kompozycji zespołu o przebiegu wsch.- zach. Na jej przedłużeniu w części wsch. położony jest budynek dworu, wzdłuż osi biegnie lokalna droga, łącząca wszystkie części wsch. i zach. zespołu (dawne majątki Nieder i Ober Rosen). Oś kompozycji zespołu jest zarazem osią symetrii wsch. o podwórza folwarcznego, a zarazem główną osią widokową założenia. Dominantą we wsch. części zespołu obejmującej park z dworem oraz wsch. podwórze folwarczne jest dziś budynek obory z metalową konstrukcją turbiny powietrznej na dachu. Niegdyś rolę tę pełnił budynek dworu lub gorzelnia. W pozostałych częściach zespołu brak wyraźnej dominacji. Wnętrze urbanistyczne ma charakter mieszany krajobrazowo- architektoniczny w części wsch., natomiast w części zach. obejmującej, głównie tzw. zach. podwórze o przewadze architektury. Podłoga urbanistyczna, opadająca w kierunku pld. do doliny niewielkiego bezimiennego ciek. Stanowią ją przede wszystkim rozległe trawniki, drogi bite i utwardzone wnętrza zespołu, parter parkowy oraz wody stawów założonych na bezimiennych ciekach.

Zespół jako całość zachował się w stanie dość dobrym. Zachował się pierwotny osiowy układ zespołu oraz rozmieszczenie budynków z podziałem na części gospodarcze (podwórza). Park krajobrazowy zachowany jest w stosunkowo dobrym stanie Drzewostan był na bieżąco pielęgnowany. Część drzewostanu pochodzi z nasadzeń po 1945 r. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat zatarciu uległ pierwotny układ komunikacyjny parku. Staw w pld. części

zespołu uległ znacznemu powiększeniu na przełomie lat 60- 70- tych. W tym samym czasie zostały również wykopane dodatkowe zbiorniki wodne (stawy) wzdłuż całej pd. granicy zespołu na bezimiennym cieku wodnym. Poszczególne części zespołu zachowały w większości swój pierwotny charakter i układ. Największe przekształcenia zaszły na obszarze dawnego ogrodu warzywnego pomiędzy wsch. i zach. podwórzem folwarcznym. Na terenie tym wybudowano nową dużą oborę, garaże oraz częściowo zamieniono na wybieg dla zwierząt. Zatarty został pierwotny charakter obszaru na płd. od wsch. podwórza folwarcznego, gdzie znajdowały się zabudowania gospodarcze. Nie wiadomo jednak czy zmiany te zaszły przed czy po 1945 r. (np. w trakcie wykopywania stawów). Większość budynków należących do zespołu była po 1945 r. modernizowana i zmieniła swoje pierwotne przeznaczenie. Stan techniczny większości budynków jest dość dobry.

□ Dwór, ob. ruiny dworu w Rożnowie nr 1

Datowanie: 1 poł. XIX w. ?, ok. poł. XIX w., 1860 r. ?

Dwór usytuowany jest w centrum dawnego założenia folwarcznego, zlokalizowanego we wsch. wsi części Rożnow. Założenie to składa się z podwórza folwarcznego w części zach. oraz rozległego parku w części wsch.

Budynek dworu wzniesiony z cegły, na ceglany fundament. Ściany z zewnątrz i od wewnątrz otynkowane. Stropy drewniane belkowe z podsufitką trzcinową oraz częściowo (nad piętrem w części wieżowej) z płyt betonowych na belkach stalowych. Więźba dachowa krokwiowa i krokwiowo-jętkowa, w której jętki dodatkowo podparte w osi płatwią spoczywającą na rzędzie stoicy. Dach kryty dachówką karpiówką pojedynczo w rybią łuskę. Dach wieży kryty papą. Okna drewniane skrzynkowe podwójne.

Budynek na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu z wtórnie dobudowaną wieżą do wsch. krańca elewacji płd. Budynek trójtraktowy, z trzema pomieszczeniami w każdym trackie. Obecnie główne wejście zlokalizowane na osi elewacji płn., które przez niewielką sień, prowadzi do centralnie usytuowanego pomieszczenia z klatką schodową, którego naroża wytyczają lokalizację czterech, symetrycznych, masywnych trzonów kominowych. Główną osią budowli wsch.- zach. podkreślają dwa salony: z wykuszem od zach. i z drewnianą werandą od wsch. Wieża na rzucie kwadratu, dwutraktowa z pojedynczym pomieszczeniem na każdej kondygnacji traktu wsch. oraz łazienką i boczną klatką schodową w trakcie zach.

Budynek parterowy, podpiwniczony, z wysoko podniesionym parterem i wysokim mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym z dwoma symetrycznie osadzonymi facjatami i czterema, symetrycznie osadzonymi w obu połaciach, trzonami kominowymi. Szczyty budynku oraz szczyty facjat przesłonięte mурowanymi schodkowymi attykami zdobionymi, gotyckimi w formie, mурowanymi i tynkowanymi pinaklami i obeliskami w narożach. Wieża, wyższa od korpusu dworu, piętrowa z niskim poddaszem o przeznaczeniu magazynowym, nakryta płaskim dachem pulpitowym maskowanymi masywnymi płycinowymi attykami zdobionymi parą symetrycznie osadzonych pinakli na osi oraz obeliskami w narożach.

Na osi elewacji zach. ryzalit przechodzący w partii poddasza w facjatę. W partii parteru na osi ryzalitu głęboki wykusz kwiatowy. W partii parteru na osi elewacji wsch. drewniana weranda, wzniesiona na masywnej mурowanej podmurówce, przepruta odcinkowo sklepionym otworami, nakryta dachem pulpitowym. Elewacja płn. symetryczna, na wysokim cokole wysuniętym, parterowa z poddaszem, siedmioosiowa. Elewacja zach. symetryczna, na wysokim cokole, parterowa, pięcioosiowa, z ryzalitem, na którym wykusz na kroksztynach z wielkim oknem. Elewacja wsch. symetryczna. na wysokim cokole, parterowa, siedmioosiowa, z trójosiową facjatą na osi przesłoniętą schodkową attyką o identycznych podziałach i ornamentyce jak w elewacji zachodniej.

Z oryginalnego wyposażenia dworu zachowała się większość drzwi, okien i okiennic, wnęka na kwiaty w wykuszu zach., schody z balustradami zarówno główne jak i boczne w wieży, zdobienia werandy oraz niewielki fragment polichromii w kształcie rozety z motywami palmet, na suficie w salonie płn.- wsch.

□ **Zespół dworsko- folwarczny w Świniarach Wielkich**

Datowanie: 1 poł. XVIII w., 2 poł. XIX w., pocz. XX w.

Zespół dworsko- folwarczny położony jest w zach. części wsi, na zach. od rozwidlenia dróg. Zespół od półn. ograniczony jest przebiegiem drogi do Szymonkowa, od wsch. sąsiaduje z zabudowaniami wiejskimi, od płd. ogranicza go droga prowadząca do Wierzbicy Dolnej, a od zach. sąsiaduje z polami uprawnymi i cmentarzem wiejskim. Główny wjazd do wnętrza zespołu prowadzi dziś od płd. od strony drogi do Wierzbicy Dolnej. Drugi wjazd prowadzi od półn. (na zach. od kościoła) od strony drogi do Szymonkowa.

Zespół składa się z dwóch zasadniczych części: rezydencjalnej- obejmującej park krajobrazowy z dworem oraz gospodarcze- składającej się z podwórza folwarcznego i zabudowy mieszkalnej. Zespół założony na planie prostokątnym. Oś kompozycji w parku o przebiegu półn.-płd. Pokrywa się ona z aleją dojazdową prowadzącą do dworu. Oś kompozycji jest zarazem główną osią widokową. W części gospodarczej oś kompozycji o przebiegu półn.-płd., na której położony jest budynek rządcówki, obory na płd. i gorzelnia na półn. Jest to zarazem oś symetrii podwórza folwarcznego. Dominantą w części rezydencjalnej jest budynek dworu, natomiast w części gospodarczej budynek dawnej gorzelnia. Wnętrze urbanistyczne o charakterze krajobrazowym w części rezydencjalnej z wyraźną przewagą zieleni. W części gospodarczej wnętrze o charakterze architektonicznym. Podłoga urbanistyczna wkleśła stanowią ją parter parkowy, trawniki drogi bite i grunty wewnętrzne dziedzińca oraz ogrody warzywno- kwiatowe.

Stan zachowania zespołu jako całości jest średni. Zachował się pierwotny osiowy układ zespołu z większością starej zabudowy gospodarczej. W złym stanie technicznym znajduje się ogrodzenie murowane otaczające park od półn. i zach. Zachowały się dawne bramy wjazdowe do zespołu. Stan techniczny większości budynków gospodarczych i mieszkalnych jest dość dobry. W najgorszym stanie technicznym jest budynek dworu oraz dawnej gorzelnia. Budynki te są zawilgocone.

□ **Zespół pałacowo- parkowy i folwarczny w Wierzbicy Górnej**

Datowanie: k. XVIII w., XIX w., pocz. XX w.

We wsi znajdują się 3 części majątku. Zasadnicze podwórze 1 (Mittelhof/-) usytuowane w środkowej części wsi, za linią kolejową, po wsch. stronie drogi wiejskiej. 2 podwórze folwarczne (Oberhof)- na półn. wsi, usytuowane po zach. stronie drogi. 3 podwórko- na płd. niewielki folwarczek nazywany przed 1945 r. kolonią Tanneberg. Główna część założenia folwarczno- pałacowego składa się z części pałacowo- parkowej, podwórza folwarcznego, gorzelnia i obiektów przygorzelnianych oraz kolonii domów mieszkalnych robotników folwarcznych.

1. Główna część pałacowo- parkowa zajmuje płd.- zach. część założenia, od zach. ograniczona drogą wiejską, od półn. drogą przez podwórze, od wsch. opiera się o drogę lokalną. Pałac zwrócony frontem ku półn., elewacja tylną zwrócony na płd. w stronę parku. Założony na rzucie prostokąta, parterowy, podpiwniczony obszernymi piwnicami sklepionymi kolebkowo. Nakryty wysokim mansardowym dachem, pierwotnie krytym dachówką obecnie eternitem falistym.

Podwórze folwarczne zajmuje półn. i wsch. część założenia, położone po półn. stronie drogi przecinającej podwórze z zach. na wsch. i głównej bramy wjazdowej na teren założenia. Rozlokowane na rzucie prostokąta, od płd. niezabudowane i otwarte w stronę pałacu. Krótszymi bokami zwrócone na zach. na drogę wiejską oraz na wsch. w stronę nowych obór i pól. Od półn. łączy się z zabudową wiejską. Wnętrze podwórza przedzielone z półn. na płd. ciągiem budynków. Tworzą go ob. biuro Spółki, w którym prawdopodobnie mieściło się w nim mieszkanie rządcy bądź inspektora. Obok mieściła się pralnia, ob. magazyn podręczny. Do tych obiektów od półn. przylega obiekt prawdopodobnie wozowni, w którym się mieszczą magazyny podręczne i nawozów. Zach. pierzeja podwórza opiera się o drogę wiejską. W niej usytuowana główna brama wjazdowa ujęta w masywne słupki ceglane, pokryte pasowym boniowaniem, z architektonicznym zwieńczeniem. Skrzydła bramy wykonane z metalowych prętów. Obok bramy usytuowana stajnia koni roboczych, ob. chlewiki i magazyn.

Kolonia domów mieszkalnych robotników folwarcznych składa się z trzech domów usytuowanych po zach. stronie drogi wiejskiej naprzeciwko bramy wjazdowej na teren założenia. W jednym z nich- nr 52, mieści się obok mieszkać punkt filialny Biblioteki Miejsko- Gminnej w Wołczynie. Naprzeciwko bramy- czworak Nr 54a.

2. Podwórze folwarczne- usytuowane na płn. wsi, po zach. stronie drogi wiejskiej. W przeszłości było częścią majątności Reischwitzów. Założone na rzucie prostokąta, dłuższymi bokami skierowane na drogę na wsch. oraz na zach. w stronę pól uprawnych. Krótszymi bokami ustawione na linii płn.- płd. Brama wjazdowa znajduje się w środku ściany wsch. Obecnie zachował się w tej ścianie tylko dom mieszkalny nr 4a, w którym mieszczą się mieszkania i biuro Spółki. Brama wjazdowa o konstrukcji stalowej. Połd. pierzeję tworzą budynek kuźni i stolarni, ob. magazyn szkła. Obok nowe garaże i warsztaty na miejscu starego budynku inwentarskiego. W zach. zwartej ścianie podwórza usytuowany obiekt stajni. Do elewacji północnej stajni przylega obiekt ob. magazynu, za nim stodoła, ob. również magazyn materiałów budowlanych. Od płn. podwórze uzupełnia nowy budynek magazynowy. Podwórze z tej strony oraz od płn.- wsch. zamknięte ceglany murem. Na zach. od podwórza rozciąga się wybetonowany plac na materiały budowlane.

3. Folwark- Kolonia Tanneberg- usytuowany na płd. skraju wsi, po zach. stronie drogi na granicy z obszarami leśnymi należącymi do majątku w Wierzbicy Górnej. Obecnie istnieją trzy domy mieszkalne z niewielkimi budynkami gospodarczymi przynależącymi do nich. Oprócz budynków mieszkalnych znajdował się we folwarku obiekt inwentarsko- magazynowy, który został rozebrany ok. 15 lat temu, zamykał podwórko od płn. Obiekty we folwarku zbudowane zostały w 1 ćw. XX w.

o STARE MIASTO

Część miasta Wołczyn zachowała dawną linię obwodową miasta, szachownicowy układ ulic, nadany jeszcze w odległych czasach średniowiecza. Charakter miasta nadają XIX-wieczne kamieniczki i domy mieszkalne z pocz. XX w., które bardzo dobrze wkomponowały się w Rynek i otaczające go ulice. Na uwagę zasługują:

- Kamienice i domy mieszkalne: Rynek nr 10, 12, 13, 14, 19 (mur., k. XIX w.);
- Kamienice i domy mieszkalne: ul. Kluczborska nr 3, 5, 6, 7, 8, 11, 13, 16, 19, 21, 40, 49, 63;
- Kamienice: ul. Powstańców 1, 4, 6, 7, 8, 10, 11 (mur., k. XIX w.);
- Kamienice: ul. Młyńska 6, 7, 12, 16, 18, 20 (mur., XIX w.);
- Domy mieszkalne: ul. Stalmacha 1/3/5/7- zespół pięciu budynków, mur., około 1936 r.;
- Budynek: ul. Drzymały 5, mur., pocz. XX w.;
- Dom mieszkalny: ul. Drzymały 6, mur., pocz. XX w.;
- Dom: ul. Dworcowa nr 22, mur., pocz. XX w.;
- Budynek: ul. Dworcowa 1, ob. Urząd Gminny, mur., pocz. XX w.;
- Dom: ul. Dworcowa 2, mur., k. XIX w.;
- Budynek: ul. Dworcowa, nr 38, mur., pocz. XX w.;
- Budynek: ul. Dworcowa, nr 36, mur., pocz. XX w.;
- Domy mieszkalne: ul. Dworcowa 11, 12, 16, 19, mur., pocz. XX w.;
- Domy mieszkalne: ul. Namysłowska 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 12, 17, 23, 34, 36;
- Dom: ul. Kościelna 3-4, szpital, mur., 1986 r.;
- Dom mieszkalny: ul. Kościelna 5, mur., XIX w.;
- Budynek: ul. Opolska 2, mur., pocz. XX w.;
- Brama: ul. Opolska 2, mur., pocz. XX w.;
- Budynek: ul. Opolska 5, Huta Szkła, mur., pocz. XX w.;

- Dom: ul. Młyńska 4, mur., pocz. XIX w.;
- Dom: Pl. Partyzantów 3, przeł. XIX/XX w.;
- Dom: Pl. Wolności 5, mur., k. XIX w.;
- Budynek dworca PKP: ul. Dworcowa, mur, pocz. XX w.;
- Budynek nastawni: ul. Dworcowa, wł. PKP, pocz. XX w.

o CMENTARZE:

- Cmentarz ewangelicki w Brynicy, czas powstania- 2 poł. XIX w.;
- Cmentarz żydowski w Brzezinkach, czas powstania- 1817 r., nie istnieje;
- Cmentarz katolicki w Brzezinkach, czas powstania- ok. 1753 r.;
- Cmentarz ewangelicko- augsburski w Gierałcicach- czas powstania- XVI w.;
- Cmentarz rzymsko- katolicki w Komorznie przy kościele pw. św. Jadwigi, czas powstania- prawdopodobnie w 1753 r.;
- Cmentarz rzymskokatolicki w Komorznie przy ul. Głównej, czas powstania- przed II wojną światową;
- Cmentarz rzymskokatolicki w Krzywiczynach, czas powstania- prawdopodobnie w 1932 r.;
- Cmentarz ewangelicki w Ligocie Wolczyńskiej, czas powstania- 1860 r.;
- Cmentarz ewangelicki w Markotowie Dużym, czas powstania- około 1800 r.;
- Cmentarz rzymskokatolicki w Skałągach, czas powstania- 29.12.1921 r.;
- Cmentarz rzymskokatolicki w Szumie, czas powstania- 1931 r.;
- Cmentarz rzymskokatolicki w Szymonkowie, czas powstania- 1934 r.;
- Cmentarz katolicki w Świniarach Wielkich- czas powstania- 1895 r.;
- Cmentarz ewangelicko- augsburski, ob. rzymsko- katolicki w Wierzbicy Górnej- czas powstania- XVI w.;
- Cmentarz ewangelicko- augsburski, ob. rzymsko- katolicki w Wierzbicy Dolnej- czas powstania- 1880 r.;
- Cmentarz rzymskokatolicki w Wąsicach ul. Główna, czas powstania- przed 1851 r.

Cmentarz żydowski w Wolczynie

Datowanie: 1833 r., 2004 r.- cmentarz uporządkowany i otoczony nowym ogrodzeniem.

Cmentarz żydowski usytuowany jest przy ul. Byczyńskiej. Znajduje się on w odległości 2 km od miasta, przy drodze do Buczyny. Na terenie nekropolii wybudowano dom przedpogrzebowy. Ostatni znany pochówek odbył się w 1913 r. W 1939 r. cmentarz przeszedł na własność Zrzeszenia Żydów w Niemczech. Podczas II wojny światowej, w czerwcu 1943 r. został przejęty przez Gestapo. Hitlerowcy zdewastowali cmentarz.

Zachowały się 33 stojące nagrobki (wykonane z piaskowca i kamienia wapiennego). Najstarszy z nich pochodzi z 1833 r. i należy do Jakoba Josefa Kafila (zm. 14 września 1833 r.). Jest także sześć macew należących do rodziny Ungerów, nagrobki Samuela Dallmana i Handöla Zimmermana. Na płaskich kamiennych tablicach nagrobnych zachowały się typowe zdobienia oraz inskrypcje w językach hebrajskim i niemieckim. Na niektórych nagrobkach znajdują się pozostałości malowań. Być może większa ilość macew leży pod warstwą ziemi. Brak informacji o jakichkolwiek masowych grobach na cmentarzu.

Teren jest w całości ogrodzony murem. Granice nekropolii nie są dokładnie określone. Wejście przez otwartą bramę znajduje się od strony drogi publicznej. W bezpośrednim sąsiedztwie pola uprawne. Teren uporządkowany, zarośnięty drzewami i zaroślami.

□ Piramida w Rożnowie

Datowanie: 1780 r.

Piramida usytuowana jest pomiędzy domami obok kościoła fil. pw. św. Piotra i Pawła. Grobowiec wzniesiony przez członków rodu von Ebenów. Inicjatorem powstania budowli był prawdopodobnie generał armii pruskiej Carl Adolf August Freiherr von Eben und Brunnen, projekt piramidy wykonał Carl Gotthard Langhans. Forma, jaką jej nadano, ma związek z ówczesną fascynacją starożytnym Egiptem, jakiej ulegli Europejczycy w XVIII w. Wzniesiony grobowiec jest miniaturą egipskich piramid. Zakładano, że specyficzna aura budowli o takim kształcie sprawi, że po śmierci ich ciała ulegną mumifikacji. Do 1932 r. w piramidzie pochowano 27 członków rodu, a jedno z dzieci leżało w tym niezwykłym mauzoleum we własnym białym wózeczku. Spokój grobowca został naruszony w 1945 r. Najpierw żołnierze Armii Czerwonej splądrowali trumny, potem bezczeszczona zwłok dopuszczali się Polacy. Ostatnio uporządkowano wnętrze piramidy. Obiekt został ogrodzony.

Czterosienna piramida murowana z cegły, wysokość- 8 m ze ściętym stożkiem, z wejściem ujętym pilastrami, zwieńczony profilowanym gzymsem, nad wejściem kamienna tumba z kartuszami herbowymi.

o PARKI

Spśród obiektów cennych kulturowo, a posiadających również duże walory przyrodnicze i krajobrazowe są parki. W gminie Wołczyn, w ponad połowie sołectw i mieście Wołczyn znajdują się parki objęte ochroną konserwatorską i wpisane do rejestru zabytków:

- Brzezinki- park podworski, krajobrazowy z aleją, czas powstania XIX w., wpisany do rejestru zabytków;
- Duczów Mały- park krajobrazowy, czas powstania XIX w., wpisany do rejestru zabytków;
- Duczów Wielki- park przypałacowy, czas powstania k. XIX w.;
- Gierałce- park krajobrazowy- naturalistyczny, czas powstania prawdopodobnie k. XVIIw., wpisany do rejestru zabytków;
- Komorzno- park barokowy- klasycystyczny, krajobrazowy, czas powstania prawdopodobnie 1846 r., wpisany do rejestru zabytków;
- Krzywiczyny- park krajobrazowy- naturalistyczny, czas powstania prawdopodobnie k. XVIII w., wpisany do rejestru zabytków;
- Rożnów- park krajobrazowy, czas powstania prawdopodobnie pocz. XVIII w., wpisany do rejestru zabytków;
- Skałagi- park krajobrazowy w stylu angielskim, XIX w., wpisany do rejestru zabytków;
- Świniary Wielkie- park krajobrazowy, czas powstania 1 poł. XVIII w., wpisany do rejestru zabytków;
- Wąsice- park z aleją dojazdową, czas powstania XIX w., wpisany do rejestru zabytków;
- Wierzbica Dolna- park podworski, naturalistyczny, czas powstania XIX w., wpisany do rejestru zabytków;
- Wierzbica Górna- park barokowy- klasycystyczny z elementami parku krajobrazowego, przypałacowy, czas powstania prawdopodobnie 1791 r., wpisany do rejestru zabytków;
- Wołczyn- park miejski, czas powstania nieustalony, wpisany do rejestru zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Wołczyn oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

<p style="text-align: center;">SILNE STRONY GMINY WÓLCZYN</p>	<p style="text-align: center;">SŁABE STRONY GMINY WÓLCZYN</p>
<ul style="list-style-type: none"> ☐ dogodne położenie komunikacyjne; ☐ otwartość i przychylność władz samorządowych; ☐ akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; ☐ duża ilość cennych zabytków; ☐ zabytkowe parki na terenie gminy; ☐ zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; ☐ walory krajobrazowe gminy; ☐ zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; ☐ wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej; ☐ opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; ☐ bogata i ciekawa historia gminy; ☐ silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców; ☐ współpraca z lokalną gazetą- Kulisy Powiatu; ☐ działanie Wołczyńskiego Ośrodka Kultury, Stowarzyszenia na rzecz rozwoju wsi Gierałcice „Winna Góra”, Stowarzyszenie ziemi wołczyńskiej „Dwa serca”, Stowarzyszenie rozwoju i odnowy wsi Skałagi przy Radzie Sołectkiej w Skałagach, Stowarzyszenie rozwoju i odnowy wsi w Rożnowie oraz grupa z inicjatywą „Razem dla Rożnowa”, Stowarzyszenie Oświatowe „Kruk”, Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Szum „Szum”, Stowarzyszenie rozwoju i odnowy wsi Szymonków. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; ☐ brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy; ☐ niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, w tym parków i postępujący proces ich niszczenia; ☐ samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych; ☐ mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; ☐ stosunkowo niewielka dbałość o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; ☐ niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych, punktów turystycznych); ☐ słabo rozwinięta baza noclegowa, gastronomiczna; ☐ niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; ☐ słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych, spadek dochodów ludności wiejskiej; ☐ niewystarczająca promocja gminy- brak określonej strategii; ☐ nie w pełni rozwinięta sieć placówek kulturalno- oświatowych- brak muzeum miejskiego/ gminnego.
<p style="text-align: center;">SZANSE GMINY WÓLCZYN</p>	<p style="text-align: center;">ZAGROŻENIA GMINY WÓLCZYN</p>
<ul style="list-style-type: none"> ☐ pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje miejskie; ☐ możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; ☐ podniesienie poziomu życia ludzi; ☐ wykorzystanie walorów zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; ☐ wzrost świadomości w widzeniu obiektu 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; ☐ samowola budowlana- wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy- np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, agresywnych nośników

<p>zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału;</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; ☐ rewitalizacja parków, terenów podworskich; ☐ tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby; ☐ oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; ☐ poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; ☐ rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; ☐ wysoka atrakcyjność turystyczna regionu; ☐ programy edukacyjne, promocyjne, restrukturyzacyjne, prewencyjne i modernizacyjne realizowane na terenie gminy przez powiat, organy administracji wojewódzkiej i państwowej; ☐ systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; ☐ komplementarność z Programem opieki nad zabytkami dla województwa opolskiego. 	<p>reklamowych, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami;</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska; ☐ zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów; ☐ jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego; ☐ brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; ☐ pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; ☐ brak środków finansowych na infrastrukturę; ☐ skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; ☐ niska świadomość mieszkańców gminy w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę; ☐ zerwanie ciągłości kulturowej- zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami; ☐ zagrożenia związane z działalnością inwestycyjną; ☐ zagrożenia powodujące zmiany w układzie kompozycyjnym gminy; ☐ bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych.
---	---

7. Założenia programowe

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wolczyn służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane dwa priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

7.1. Priorytety Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wolczyn

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy Wolczyn.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wolczyn.

7.2. Kierunki działań i zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wolczyn

Dla priorytetu pierwszego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.

ZADANIA:

- promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego;
- poprawa dostępności do poszczególnych obiektów zabytkowych poprzez odpowiednie oznakowanie obiektów, dróg i szlaków;
- współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.

2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

ZADANIA:

- w momencie przyjmowania nowych planów, strategii dbałość o włączanie zagadnień z ochrony dziedzictwa kulturowego do treści tych dokumentów.

3. Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Wolczyn.

ZADANIA:

- uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków o karty dla stanowisk archeologicznych;
- uwzględnianie ochrony zabytków przy planowaniu zadań inwestycyjnych gminy;
- uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych w treści dokumentów planistycznych, między innymi przy zmianie istniejących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

ZADANIA:

- zmiany zagospodarowania przestrzennego, realizacje inwestycji, będących własnością gminy, przy bezwzględnym przestrzeganiu ustawowego wymogu uzyskiwania konserwatorskiego pozwolenia na prowadzenie prac w budynkach objętych ochroną, na podstawie wpisu do rejestru zabytków, indywidualnego lub zespołowego;
- kontynuowanie systemu corocznego rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów dla właścicieli zabytków;
- doradztwo w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie;
- prace porządkowo- pielęgnacyjne na terenach parków, na terenach cmentarzy, będących własnością gminy.

Dla priorytetu drugiego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wołczyn.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

umieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji.

2. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno- prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

- wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

instrumenty finansowe:

- udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy zabytkach,

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,

instrumenty społeczne:

- edukacja kulturowa,

instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy,

instrumenty kontrolne:

- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania.

9. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wołczyn

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Dla priorytetu I- Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji programu opieki nad zabytkami:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację Gminnego programu ochrony i opieki nad zabytkami;
- ilość oznaczonych obiektów zabytkowych, dróg, tras turystycznych;
- ilość złożonych wniosków na dofinansowanie prac remontowych przez właścicieli zabytkowych obiektów;
- ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- ilość złożonych wniosków o dofinansowanie;
- wartość przyznanych dotacji na prace konserwatorskie i remonty dla obiektów zabytkowych;
- ilość przeprowadzonych prac porządkowo- pielęgnacyjnych na terenach zielonych, na terenie cmentarzy, będących własnością gminy.

Dla priorytetu II- Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wolczyn, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami:

- ilość odwiedzin strony internetowej gminy z zamieszczoną gminną ewidencją zabytków;
- ilość odwiedzin strony internetowej gminy z interaktywną mapą gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych;
- ilość przeprowadzonych konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki i wystaw.

10. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- Źródła krajowe:
 - dotacje Ministra Kultury;
 - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
 - dotacje gminne;
 - dotacje wojewódzkie i powiatowe;
 - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji- fundusz kościelny;
 - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Źródła zagraniczne:
 - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
 - źródła pozaunijne- Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

10.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków”, (t. j., Dz. U. z 2014 r. poz. 399).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art.77. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Środki Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Zasady udzielania dotacji określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wniosek należy złożyć do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone lub do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Została ponadto opracowana Instrukcja w sprawie przyjmowania i rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej udzielanej przez OWKZ na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa opolskiego.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j., Dz. U. 2013 poz. 594), finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy (Miasta).

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Środki Województwa Opolskiego

Samorząd Województwa Opolskiego udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie i budowlane w drodze konkursu. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXXII/345/2009 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 26 maja 2009 r. (zmieniona uchwałą nr XL/398/2009 z dnia 17 grudnia 2009 r.). Wniosek należy złożyć w terminie wyznaczonym przez Zarząd Województwa Opolskiego (I kwartał) w ramach corocznie ogłaszanego konkursu.

Środki Powiatu Kluczborskiego

Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XIX/101/2007 Rady Powiatu w Kluczborku z dnia 29 listopada 2007 r., zmieniona uchwałą nr XXXVI/204/2009 z dnia 24 września 2009 r. Dotacja (do wysokości 50% nakładów koniecznych- w wyjątkowych sytuacjach do 100%) może być udzielona na dofinansowanie robót i prac i jest przyznawana na rok kalendarzowy. Wniosek należy złożyć do dnia 30 września (wnioski o dotacje na następny rok), lub w każdym czasie (w przypadku zaistnienia wyjątkowych okoliczności).

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji- fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

Ochrona zabytków

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji - w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku. Priorytet skupia się na celach:

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,

- konserwacja i rewaloryzacja zabytków,
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Wspieranie działań muzealnych

Celem priorytetu jest wspieranie działalności z zakresu opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich.

Kultura ludowa i tradycyjna

Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, między innymi promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnieniem elementów sztuki regionalnej. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie „warsztatów tradycyjnych rzemiosł” i „szkół ginących zawodów”, a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej.

Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą

Celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach priorytetu minister realizuje również dotacje na prowadzenie badań archeologicznych wraz z wykonaniem ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzającej realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

Miejsca pamięci narodowej

Celem priorytetu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2015

Miejsca Pamięci Narodowej - to nowy priorytet w ramach Programów ogłoszonych przez Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Małgorzatę Omilanowską. Jego celem jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Nabór wniosków trwał do 30 listopada 2014 r., z wyjątkiem priorytetu Ochrona zabytków, gdzie termin minął 31 października 2014 r. Dokumenty należy składać poprzez portal systemu EBOI.

Programy na 2015 r. w ramach dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona zabytków,
- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego,
- Miejsca Pamięci Narodowej.

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Program wieloletni KULTURA +

Realizowany w latach 2011 - 2015. Jego celem jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko - miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej i digitalizację zasobów muzeów, bibliotek i archiwów.

10.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;

- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

□ **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykać europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

□ **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego jest celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli jej państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne)

lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibą w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)

Jest to kolejny program finansowy, dotowany przez Unię Europejską, w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), z którego możliwe było i będzie finansowanie przedsięwzięć związanych z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020. W jego projekcie zapisano między innymi, że w jego ramach przewidziane jest działanie 7.8. „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”, a w nim poddziałanie 7.8.2.1. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”. W ramach tego poddziałania mogą być wspierane następujące typy operacji:

- odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Działania LEADER

Dotkowo w środkach UE kierowanych do Polski przez EFRROW dofinansowania na inicjatywy związane z ochroną dziedzictwa i podtrzymaniem tradycji kulturowych można szukać w ramach działania 7.15 LEADER (PROW), definiowanego jako podejście oddolne, mające na celu rozwój lokalny kierowany przez lokalną społeczność. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które rozumieć należy tereny całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000. Dla danego obszaru na terenach wiejskich, zamieszkanego przez minimum 30 000 lub maksimum 150 000 mieszkańców, powstać powinna tzw. Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) zawierająca wszelkie aspekty charakterystyczne dla danego terenu i zamieszkującej go ludności, które mogą przyczynić się do rozwoju gospodarczego, turystycznego, społecznego i kulturowego tego obszaru. LSR będzie realizowana na obszarze obejmującym przynajmniej dwie gminy, których tereny stanowią (bądź zawierają) obszary wiejskie, dla których utworzona zostanie tzw. Lokalna Grupa Działania (LGD). Podejście LEADER wskazuje konieczność osiągnięcia przez Lokalną Grupę.

Działania określonych celów szczegółowych, do których należą między innymi:

- wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju;
- rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- rozwój produktów lokalnych;

- zachowanie dziedzictwa lokalnego;
- rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury: turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej.

Operacje realizowane w ramach LSR powinny jednak wskazywać na wykorzystanie lokalnych zasobów, takich jak: surowce naturalne, miejscową infrastrukturę, lokalizację (położenia geograficzne), dziedzictwo kulturowe i krajobrazowe, potencjał mieszkańców itp.

□ **Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020**

W projekcie Regionalnego programu operacyjnego województwa dolnośląskiego 2014 - 2020 zapisano między innymi, że w ramach 4 osi priorytetowej - Środowisko i zasoby, na którą przeznaczono 180 000 000 euro, przewidziano między innymi priorytet inwestycyjny nr 4.3. Dziedzictwo kulturowe. Dotyczy działań w zakresie zachowania, ochrony, promowania i rozwoju dziedzictwa naturalnego i kulturowego, na których realizację przewidziano kwotę 8 750 000 euro. Oczekiwanym rezultatem ma być zwiększenie atrakcyjności województwa dla jego mieszkańców i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kolejnym priorytetem, w którym RPO WD 2014 - 2020 przewiduje finansowanie inwestycji związanych z zabytkami jest szósta Oś priorytetowa - Infrastruktura spójności społecznej, na którą przewidziano kwotę 158 000 000 euro, a w jego ramach priorytet inwestycyjny nr 6.3, pt. Rewitalizacja zdegradowanych obszarów, na który przewidziano kwotę 43 000 750 euro. Jako cel szczegółowy tego działania przewidziano wzmocnienie zdolności do rozwoju zdegradowanych społecznie, gospodarczo i fizycznie obszarów miejskich i wiejskich. Oczekiwanym rezultatem jest zahamowanie degradacji obszarów miejskich i wiejskich. Niezbędne są tu inwestycje w infrastrukturę, która będzie przede wszystkim służyć poprawie warunków życia ubogich społeczności zamieszkujących wymienione obszary. Działania rewitalizacyjne przyczynią się do włączenia społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane dzięki kompleksowej rewitalizacji postrzeganej w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. Przyczyni się do ograniczenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wsparcie zostanie ukierunkowane na poprawę jakości życia mieszkańców oraz ożywienie gospodarcze i społeczne zdegradowanych obszarów, na których doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno - gospodarczych, środowiskowych i przestrzennych. Działania rewitalizacji infrastrukturalnej muszą służyć rozwiązywaniu zdiagnozowanych problemów społecznych i podporządkowane będą działaniom finansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Kompleksowe działania w tym zakresie obejmą remont, modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne budynków), zagospodarowanie przestrzeni publicznych, obejmując też sferę bezpieczeństwa mieszkańców (monitoring miejski) lub dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także inwestycje w tzw. drogi lokalne, możliwie jedynie, gdy będą one stanowiły element szerszej koncepcji związanej z rewitalizacją. Wsparcie będzie udzielane na podstawie kompleksowego Programu rewitalizacji lub innych dokumentów obejmujących kwestie rewitalizacji w wymiarze społecznym, fizycznym, gospodarczym i przestrzennym. Punktem wyjścia do opracowania takiego Programu jest nasilenie problemów społecznych na danym terytorium powiązane z dewastacją/degradacją przestrzeni. Finansowanie infrastruktury w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych musi stanowić element uzupełniający dla realizacji celów społecznych finansowanych z EFS i być uzasadnione brakiem możliwości osiągnięcia założonych w Programie rewitalizacji rezultatów społecznych bez realizacji wskazanych działań inwestycyjnych. Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.

□ **Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020**

W Programie operacyjnym infrastruktura i środowisko 2014 - 2020 właściciele lub zarządcy obiektów zabytkowych mogą pozyskiwać wsparcie finansowe w ramach dwóch priorytetów: Osi priorytetowej I: Zmniejszenie emisyjności gospodarki, Priorytet inwestycyjny 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze

mieszkaniowym, a także w ramach Osi priorytetowej VI: Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, Priorytet inwestycyjny 6.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. W ramach priorytetu 4.3 przewidywane wsparcie skierowane jest głównie na kompleksową modernizację energetyczną budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne, w tym też w zakresie związanym między innymi z ociepleniem obiektu, wymianą okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia na energooszczędne, przebudową systemów grzewczych (wraz z wymianą źródła ciepła oraz podłączeniem do niego lub modernizacją przyłącza), systemów wentylacji i klimatyzacji, instalacji odnawialnych źródeł energii (OZE) w modernizowanych energetycznie budynkach, instalacji systemów chłodzących, w tym także z OZE, wprowadzeniem systemów zarządzania energią. W budynkach powinny być stosowane instalacje OZE, które będą zapewniały przynajmniej częściowe pokrycie zapotrzebowania na energię w tych budynkach, pełniąc jednocześnie funkcję demonstracyjną i edukacyjną. W ramach opisywanego obszaru instalacja OZE budowana na/przy budynkach musi być w pełni przeznaczona na potrzeby energetyczne obiektu, a jedynie niewykorzystana część energii elektrycznej może być oddawana do sieci dystrybucyjnej. Wsparciem mogą też zostać objęte działania związane z przygotowaniem audytów energetycznych takich budynków oraz prac projektowych w formie dotacji. Podobną formę wsparcia przewiduje się także w wypadku kompleksowej modernizacji energetycznej budynków publicznych. Zarówno w wypadku budynków użyteczności publicznej, jak i mieszkaniowych nie wyklucza się zastosowania różnych form partnerstwa publiczno - prywatnego, przy realizacji takich projektów, biorąc pod uwagę inne dostępne mechanizmy wsparcia tego sektora. Działania te mogą być prowadzone w koordynacji z realizacją projektów z zakresu modernizacji sieci ciepłowniczych oraz rozwoju wysokosprawnej kogeneracji prowadzących do zmniejszenia zapotrzebowania na ciepło i chłód. W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparcie przewidziane jest między innymi dla organów władzy publicznej, w tym administracji rządowej oraz podległych jej organów i jednostek organizacyjnych, jednostek samorządu terytorialnego oraz działających w ich imieniu jednostek organizacyjnych (szczególnie dla miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych oraz miast regionalnych i subregionalnych), państwowych jednostek budżetowych, spółdzielni mieszkaniowych oraz wspólnot mieszkaniowych, a także podmiotów świadczących usługi publiczne w ramach realizacji obowiązków własnych jednostek samorządu terytorialnego niebędących przedsiębiorcami. Projekty wyłaniane będą w trybie konkursowym i pozakonkursowym. Podstawowym trybem wyboru jest tryb konkursowy, a tryb pozakonkursowy jest stosowany szczególnie w wypadku miast mających Strategie Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).

□ Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Na końcowym etapie prac nad Programem opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018 wszystkie środki konkursowe w jego ramach zostały już rozdysponowane, a następny fundusz w nowym okresie programowania tzw. Mechanizmu Norweskiego był dopiero opracowywany. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę Wolczyn zadań z zakresu ochrony zabytków

Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Wolczyn;

- kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina Wołczyn jest właścicielem (posiada tytuł prawny) lub współwłaścicielem 10 obiektów wpisanych do rejestru zabytków (z 44 obiektów). Szczegółowy wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 7). Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad tymi obiektami: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina Wołczyn powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcał do dłuższych pobytów.

Tabela nr 7. Obiekty wpisane do rejestru zabytków, których gmina Wołczyn jest właścicielem lub współwłaścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES, NR DZ.	OBIEKT	FORMA WŁASNOŚCI
1	Duczów Mały	dz. nr 119	park	własność
2	Skalągi	dz. nr 492/3	park	własność
3	Wierzbica Dolna	dz. nr 214/1	park	własność
4	Wołczyn		stare miasto	własność
5	Wołczyn	dz. nr 253	park	własność
6	Wołczyn	ul. Kluczborska 3, dz. nr 614/9 - działka oddana w użytkowanie wieczyste	dom	współwłasność
7	Wołczyn	ul. Powstańców 12, dz. nr 681/5- działka oddana w użytkowanie wieczyste	dom	współwłasność
8	Wołczyn	ul. Powstańców 13, dz. nr 681/3- działka oddana w użytkowanie wieczyste	dom	współwłasność
9	Wołczyn	ul. Powstańców 14, dz. nr 681/1- działka oddana w użytkowanie wieczyste	dom	współwłasność
10	Wołczyn	dz. nr 798	cmentarz żydowski	własność

Do tej pory jedynymi beneficjentami były podmioty kościelne (parafie rzymskokatolickie). Zaleca się skierować w większym stopniu pomoc finansową do pozostałych właścicieli zabytków: organizacji pozarządowych, osób fizycznych, a szczególnie wspólnot mieszkaniowych będących właścicielami kamienic, mających fundamentalne znaczenie dla wyglądu krajobrazu miejskiego.

Na wniosek złożony w Urzędzie Miasta do 30 września, co roku w budżecie gminy Wołczyn zabezpieczane są środki, które przeznaczana są na dotacje. W ostatnich latach wydatki gminy Wołczyn w związane z ochroną i opieką nad zabytkami, przedstawiają się następująco:

2011 r.:

Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej, na remont więźba dachowej wieży drewnianego zabytkowego kościoła parafialnego pw. Podniesienia Krzyża Świętego w Wierzbicy Dolnej- wysokość dotacji 3 000,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XI/68/2011 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 31 sierpnia 2011 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do ewidencji zabytków.

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej św. Michała Archanioła w Skałagach na remont filialnego zabytkowego kościoła drewnianego w Rożnowie na podbicie fundamentów- wysokość dotacji 17 000,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XI/68/2011 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 31 sierpnia 2011 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do ewidencji zabytków.

2012 r.:

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej, na renowację zewnętrznej strony ścian oraz wymianę okien kościoła parafialnego pw. Podniesienia Krzyża Świętego w Wierzbicy Dolnej- wysokość dotacji 4 400,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XIX/124/2012 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 18 kwietnia 2012 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej św. Michała Archanioła w Skałagach na wymianę pokrycia dachowego w kościele parafialnym pw. św. Michała Archanioła w Skałagach- wysokość dotacji 15 600,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XIX/123/2012 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 18 kwietnia 2012 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

2013 r.:

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej św. Michała Archanioła w Skałagach na remont filialnego zabytkowego kościoła drewnianego w Rożnowie na remont podłóg drewnianych- wysokość dotacji 17 000,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XXIX/213/2013 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej, na remont wszystkich ścian transeptu i nawy wraz z dobudówką w kościele parafialnego pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej- wysokość dotacji 22 907,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XXIX/214/2013 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej pw. Niepokalanego Poczęcia N.M.P. w Wołczynie przy ul. Kościelnej 2, na remont prezbiterium wraz z wymianą posadzki w kościele pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Wołczynie- wysokość dotacji 30 000,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XXXII/234/2013 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 12 czerwca 2013 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

2014 r.:

□ Dotacja dla parafii rzymskokatolickiej pw. Niepokalanego Poczęcia N.M.P. w Wołczynie przy ul. Kościelnej 2, na wymianę drewnianych elementów porażonych grzybem domowym i podbicie fundamentów w zabytkowym kościele pw. Narodzenia N.M.P. w Brzezinkach- wysokość dotacji 30 000,00 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XLIV/320/2014 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 25 czerwca 2014 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

□ Dotacja dla parafii ewangelicko- augsburskiej, Pl. Wolności 5 w Wołczynie na ratowanie zabytkowego kościoła pw. św. Michała Archanioła w Gierałcicach - wysokość dotacji 16 910,19 zł.

Dotacja przyznana na podstawie uchwały nr XLV/329/2014 Rady Miejskiej w Wołczynie z dnia 27 sierpnia 2014 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Gmina planuje ponadto wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków również w latach obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami, jednak na stan obecny z różnych powodów nie zostały jeszcze określone konkretne kwoty na ochronę dziedzictwa kulturowego. Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2015- 2018 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac).

Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy Wołczyn.

Zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2014 poz. 1446);
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - (Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.);
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. 2012 poz. 647, ze zm.);
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (tj. Dz. U. 2013, poz. 1409);
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2013 poz. 1232);
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. 2013 r. poz. 627);
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. 2014 poz. 518);
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz. U. 2012 poz. 406);
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. 2014 poz. 1118);
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tj. Dz. U. 2012 poz. 987);

12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.);
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2014 poz. 782);
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (tj. Dz. U. z 2014 r. poz. 399);
16. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Wołczynie;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Opole;
18. W: H. Borek, Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych, Opole 1988;
19. Katalog zabytków, T.VII, z. 4;
20. www.wolczyn.pl;
21. www.miasto-wolczyn.prv.pl;
22. www.wolczyn.republika.pl;
23. www.opole.uw.gov.pl;
24. www.opolskie.pl/serwis;
25. www.powiatkluczborski.pl;
26. www.nid.pl;
27. www.nimoz.pl;
28. www.stat.gov.pl/gus;
29. www.isap.sejm.gov.pl;
30. www.wikipedia.pl.

13. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wołczyn;
2. Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w gminie Wołczyn;
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wołczyn;
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w gminie Wołczyn;
5. Tabela nr 5 . Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Wołczyn;
6. Tabela nr 6. Analiza SWOT;
7. Tabela nr 7. Obiekty wpisane do rejestru zabytków, których gmina Wołczyn jest właścicielem lub współwłaścicielem.